

MOKSLO LIETUVA

2006 m. rugsėjo 7–20 d. LIETUVOS MOKSLININKŲ LAIKRAŠTIS

Nr. 15(349)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį Kaina 2 Lt

Gedimino Žemličko nuotrauka

Josifo Brodskio apsilankymas Sudervėje atgijo kunigo Adolfo Trusievičiaus prisiminimuose. Jie sužadino Elės Katilienės, Tomo Venclovos ir Ramūno Katiliaus asociacijas

Josifas Brodskis: pirma kelionė į Lietuvą (1)

Šiomet sukako 10 metų, kai nebėra Nobelio premijos laureato literatūros srityje poeto Josifo Brodskio (1940–1996 m.). Minėtina ir kita atmintina data, ypač brangi poeto bičiuliams Lietuvoje, – o jų yra nemažai – lygiai prieš 40 metų J. Brodskis pirmą kartą lankėsi Lietuvoje. J. Brodskio buvimo atgarsių galime išvelgti jo poetinėje kūryboje. Literatūrologai ir kultūrologai tyrinėja ir ateityje tyrinės lietuviškąją tematiką jo kūryboje, tapusioje pasaulinės literatūros dalimi. Mums tai yra ir tam tikra lituanistinio paveldo dalis.

Vilniuje J. Brodskis rado naujų draugų. Nėra paprasta kalbėti apie šių naujų pažinčių įtaką poeto gyvenimui ir kūrybai, nes tam reikėtų gilaus tyrinėjimo ir profesionaliai parašytos studijos, o gal ir dar didesnės apimties veikalas, tačiau dėl vieno galime būti visiškai tikri: šie J. Brodskio vilnietiškosios aplinkos draugai buvo ir tebėra nuoširdūs jo kūrybos propagotojai, visam gyvenimui savo atmintyje išsaugoję tų susitikimų akimirkas. Kai kurios tų akimirkų paties J. Brodskio dėka jau seniai virto lakiomis poetinėmis metaforomis, tapo literatūrinės kūrybos faktais, kitos išliks tam tikrais draugystės ir bendravimo ryšiais susietų žmonių nepakartojamais išpūdžiais ir jaunystės dalimi, kurios vertę sunku išmatuoti fizi-

niais matais. Visa kartu paėmus, tai yra vieno žymiausių XX a. poeto Vilniuje praleistų dienų atgarsis, kuris liks gyvas tol, kol bus gyvi tų įvykių dalyviai.

1966-ųjų rugpjūtį

Vilniečiai, tų nepamirštamų susitikimų dalyviai, norėdami paminėti šias sukaktis, ryžosi surengti reikšmingą ir savaip įpareigojantį renginį. Fizikas Ramūnas Katilius mestelėjo mintį, ją palaikė kiti vilnietiškosios aplinkos draugai, o sumanymą padėjo įgyvendinti Vilniaus memorialinių muziejų direkcija, kuriai vadovauja Birutė Vagrienė. Liepos 10 d. Venclovų namuose-muziejuje susirinko žmonės, tarp kurių buvo ir tie, kurie 1966 m. rugpjūčio trečiąją dekadą į Vilnių pakvietė J. Brodskį, juo rūpinosi, su juo bendravo, vežiojo į kitus Lietuvos miestus ir vietoves, taigi dosniai dalijosi Lietuva. Kokį pėdsaką ši viešnagė išpaudė poeto kūryboje, kokius prisiminimus paliko to įvykio dalyvių atmintyje? Į šį klausimą svarbu atsakyti, nes, pasak Tomo Venclovos, iš tikrųjų Brodskis mylėjo tik tris šalis – Italiją, Lenkiją ir Lietuvą. Poeto ryšys su Rusija ir JAV buvo gana sudėtingas, ambivalentiškas, reikalaujantis išlygų ir papildomo aiškinimo. Lenkai

Iš Elės ir Ramūno Katilių archyvo

J. Brodskis savo namuose Sankt Peterburge su katinu Oską

Brodskį žavėjo nepriklausomybės jausmu, kuo, beje, visada išsiskyrė ir jis pats. Kas Brodskį traukė prie lietuvių, kokių išpūdžių ar kūrybinių impulsų Lietuvoje pasisėmė, pagaliau, ko išmoko iš mūsų tautiečių?

Nukelta į 4 p.

Dviragio ežero saloje

Trečioji gramatikų akademija Salose

Salų miesteliui Rokiškio rajone nepašykštėta išraiškingo kraštovaizdžio. Salos įsikūrusios Dviragio ežero saloje, ir, jeigu pažvelgtume iš paukščio skrydžio, įsitikintume, kad miestelio forma labai primena Lietuvos žemėlapių kontūrus. Kadaise Dviragio ežere buvo dvi nedidelės salos, bet numelioravus, ežero vandens lygis pakilo ir dabar jų vietą žymi tik nendrynai bei daugiskaitinę formą išlaikęs miestelio pavadinimas. Žodžiuose glūdi tautos ir gamtos atmintis.

Šiomet Salų dvaro rūmuose liepos 31–rugpjūčio 6 d. vyko Trečioji Salų kalbotyros vasaros mokykla (*Academia Grammaticorum Salensis Tertia*), kurioje be Lietuvos kalbininkų dalyvavo Lenkijos, Šveicarijos, Čekijos, Rusijos, Ukrainos kalbininkai. Mokyklą organizavo Lietuvių kalbos instituto Gramatikos skyrius, vadovaujamas profesoriaus Akselio Holvoeto (Axel Holvoet). Be kalbos mokslo pasaulyje pripažintų autoritetų vasaros mokykloje dalyvavo ir įvairių šalių jauni mokslininkai, doktorantai bei magistrantai, savo ateitį siejantys su kalbotyra.

Išskirtinė ir ypač vertinga Salų kalbotyros vasaros mokyklos ypatybė ta, kad joje pristatomi naujai kalbos mokslo dalykai, kurių dalis dar tik pradeda išvirtinti lietuvių kalbotyroje. Visą savaitę buvo skaitomi moksliniai pranešimai, parengti remiantis moderniosios kalbotyros metodais, kurie ligi šiol Lietuvoje buvo mažai taikomi arba dar apskritai netaikomi. Šiomet didžiausias dėmesys skirtas kalbų tipologijai. Buvo pakviesti kalbų tipologai dr. Bernardas Velšlis (Bernhard Waelchli) iš Šveicarijos ir dr. Antonas Cimerlingas (Anton Zimmerling) iš Maskvos. Šveicaras skaitė pranešimus apie baltų kalbas pasauliniame kalbinių struktūrų atlase, kalbų tipologijos problemos ir kitus dalykus.

Nukelta į 8 p.

2, 15 p.

BOS 2006

3, 12 p.

KALBINAME
PROFESORIŲ
JONĄ KUBILIŲ

6 p.

MOKSLININKŲ
SOCIUMO
BĖDOS

7 p.

GENŲ
TERAPIJA

14, 15 p.

INTELIGENTŲ
KARTA

Prof. Eugenijus BUTKUS

2000 m. Vilniuje rengiant pirmąją tarptautinę Baltijos šalių organinės sintezės konferenciją *Balticum Organicum Syntheticum* (BOS) buvo siekiama pristatyti Baltijos šalių chemikų tyrimus Vakarų šalių kolegoms, paskatinti bendradarbiavimą, sudaryti galimybę įvairių bendrovių atstovams užmegzti ryšius, galbūt pradėti bendrus mokslo ir verslo projektus. Nuo to laiko įvyko didelių pokyčių. Baltijos šalims įstojus į Europos Sąjungą, kai kurie anksčiau numatyti tikslai lyg ir nebėra aktualūs. Tačiau šios chemikų konferencijos sulaukė nemažo pripažinimo dėl aukšto lygio pranešimų, kuriuos skaito pasaulinio lygio mokslininkai. Galima priminti kad ir 2001 m. Nobelio premijos laureatus R. Noyori ir B. K. Sharplessą, 2005 m. laureatą R. Grubbsą; jie skaitė pranešimus pirmosiose dviejose konferencijose, vykusiose Vilniuje. Be to, šiose konferencijose didžiausių pasaulio chemijos ir farmacijos bendrovių atstovai skaito pranešimus apie konkrečių medžiagų sintezės technologinių procesų parengimą ir įdiegimą pramonėje. Tai pritraukia nemažai dalyvių iš pramonės srities.

Šių metų birželio 26–29 d. Taline vyko jau ketvirtoji BOS konferencija. Joje dalyvavo pusketvirto šimto dalyvių iš 27 šalių. Konferenciją atidarė Estijos ministras pirmininkas A. Ansipas. Kaip ir ankstesnėse konferencijose dalyvavo bei pranešimus skaitė daug žymių organinės chemijos mokslininkų. Žinomas išėivijos chemikas, Lietuvos mokslų akademijos užsienio narys Viktoras Algirdas Sniečkus – pripažintas pasaulyje organinės chemijos mokslininkas – yra ne tik šių konferencijų iniciatorius. Jis, naudodamasis asmeniniais ryšiais, pakviečia žinomiausius mokslininkus. Organizaciniame BOS komitete yra dar du Pabaltijo išėivai: lietuvis Jonas Duncia ir estas Jaanas Pestis, kurių dėka jau treji metai Vilniaus universitete sėkmingai veikia dovanotas didelės skiriamosios gebos 300 MHz branduolių magnetinio rezonanso spektrometras *Varian*. Be tokio prietaiso neįmanomi sudėtingesni chemikų darbai, tad šiuo spektrometru dabar naudojami visi Lietuvos chemikai.

Šiuolaikinės organinės sintezės tikslas – naujų ir praktikoje naudojamų organinių medžiagų kūrimas. Sintezės metodai pastaraisiais metais pakito iš esmės, nes buvo sukurti nauji reagentai, molekulių konstravimo principai, buvo pritaikyti matematiniai modeliavimo metodai. Tad dabar sintezę galima vykdyti tikslingai ir kryptingai, siekiant gauti naujus vaistus, biochemijoje naudojamus substratus, maisto priedus, funkcines medžiagas ir daugybę kitų reikalingų bei praktikoje naudojamų medžiagų. Šiuo metu organinė chemija siejasi su biochemija, biologija, medicina ir todėl organinei sintezei skiriama ypač daug dėmesio. Visi šie aspektai buvo pristatyti konferencijoje skaitytuose pranešimuose.

Organinėje sintezėje vienas sudėtingiausių tikslų yra gamtinių junginių, kurių daugelis pasižymi vertingomis savybėmis, sintezė. Nors gamta pranašesnė už bet kurį sintetiką, joje nelengva aptikti ir išskirti visus reikiamas medžiagas. Tokių junginių išskyrimas iš gamtinių šaltinių – labai sudėtingas procesas; kartais iš dešimčių kilogramų augalo išgaunami tik keli miligramai reikiamo junginio. Jei sintetiniu būdu būtų galima gauti visus reikiamus junginius, tai iš dalies būtų iš-

BOS – ORGANINĖS SINTEZĖS KONFERENCIJŲ TRADICIJA

Ketvirtoji Baltijos šalių organinės sintezės konferencija BOS-2006

BOS konferencijos atidaryme: J. Duncia, M. Loppas (Talino technikos universitetas), Estijos ministras pirmininkas A. Ansipas, V. Sniečkus, J. Pestis, E. Butkus ir Talino technikos universiteto rektorius P. Surje

spręsta vaistų ir kitų retų medžiagų problema. Tokių sintezių sąnaudos labai didelės, tačiau dažniausiai sintezuojamos būtent praktiniu požiūriu svarbios medžiagos, kurios naudojamos farmacijoje ar sprendžiant kitas taikomas problemas.

Dviejų žymių organinės sintezės mokslininkų iš JAV S. E. Denmarko (Iliojaus universitetas) ir L. Overmano (Kalifornijos universitetas) pranešimai ir buvo skirti visiškai gamtinių junginių sintezei. Tokių daugiapakopių sintezių metu atliekama daugybė itin sudėtingų reakci-

troskopijos panaudojimą iš esmės neatitiko konferencijos tematikos; po trijų BOS konferencijų neliko, kas iš estų galėtų skaityti pranešimą tokio lygio konferencijoje. Estijoje praktiškai yra tik dvi mokslinės grupės, vykdančios aukšto lygio organinės chemijos tyrimus. Latvijoje organinės sintezės tradicijos gili, tačiau pastaruoju metu dėl lėšų trūkumo mokslininkai vykdo beveik vien užsakomuosius darbus, ir dėl to akivaizdžiai suprastėjo fundamentinių tyrimų lygis. Tad Latvijos mokslininkus reprezentavo E. Vedejsas, dir-

giausia stendinių pranešimų. Prof. S. Tumkevičiaus doktorantų darbas buvo apdovanotas *Thieme* leidyklos prizų už geriausią stendinį pranešimą. J. Vedero darbuose vykdoma stereospecifinė fermentų inhibitorių sintezė ir tiriama sąveika su jais. Šie junginiai gali būti plataus veikimo spektro antibiotikai, nes daugelį dešimtmečių plačiai vartojant antibiotikus, atsirado jiems atsparių štamų. Taigi organinė chemija gana dažnai siejama su vaistais ir farmacija. Iš tiesų farmacijos poreikiai turi daug įtakos šiems tyrimams. Farmacinės

sąveika gamtiniuose tokio tipo junginiuose, tačiau sintetiniai analogai gali pasižymėti kitomis savybėmis ir gali būti naudojami farmacijoje. T. J. Jamesono iš Masačusetso technologijos instituto pranešimas skirtas gamtinių polieterių (labai toksiškų junginių) sintezei. Tačiau neretai toksiškų junginių modifikuoti dariniai gali būti perspektyvūs vaistai. Pavyzdžiui, M. Isobe (Nagojos universitetas) pranešime ir buvo kalbama apie sintezę ciguatoksino, kurio yra tropinių rifų vandenyse sugaunamų kai kurių rūšių žuvis. Tokia žuvis gali sukelti apsinuodijimą. Minėtas junginys atveria jonų kanalą ir tai žinant, atrastas tetrodoksinas, kuris veikia priešingai – juos uždaro. Tokiu būdu galima kontroliuoti biocheminius procesus.

Didžiausių farmacinių firmų tyrėjai konferencijoje pristatė taikomųjų ir technologinių tyrimų rezultatus, kurie skiriasi nuo fundamentinių darbų, tačiau yra nemažiau svarbūs bei reikšmingi. J. H. Hawkinsas (*Pfizer*), M. Abou-Gharbia (*Wyeth*), J. V. Heckas (*Merck*), N. Magnus (*Eli Lilly*), A. F. Abdel-Magidas (*Johnson&Johnson*), G. P. Lahmas (*DuPont*) kalbėjo apie naujų vaistų, pesticidų ir kitų medžiagų technologijų kūrimą bei diegimą šiose pasaulyje plačiai žinomose firmose. Daugelio sudėtingų reakcijų, kurios atliekamos žemoje temperatūroje, inertinėje atmosferoje, naudojant metalų organinius junginius, dar neseniai buvo neįmanoma atlikti pramoniniu mastu. Tačiau dabar pirmaujančios farmacinės bendrovės naudoja šiuos šiuolaikinius sintezės metodus ir praktiškai gali technologiskai pritaikyti visus naujausius organinės chemijos laimėjimus. Tiesa, šiuose pranešimuose buvo pateikti pavyzdžiai tų vaistų, kurie užpatentuoti ir jau patekę arba tuoj pateks į rinką. Naujais tyrimais paprastai yra konfidencialūs, informacija apie juos sunkiai prieinama.

Aktualus organinės sintezės uždavinys – gauti tik vieną enantiomerą, t. y. molekulės vieną formą, kurios veidrodinis atspindys nesutampa su pradiniu, kaip kad kairė ir dešinė rankos yra nesutapdinami viena kitos

Nukelta į 15 p.

Po Lietuvos Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus priėmimo BOS 2002 konferencijų pradininkas prof. Viktoras Sniečkus ir dr. Pat N. Confalone, Bristol-Myers Squibb kompanijos, dovanojusios Vilniaus universitetui BMR spektrometrą, mokslinių tyrimų skyriaus vadovas su žmona

jų; kitas svarbus uždavinys yra nustatyti sudėtingą gautų junginių struktūrą. S. E. Denmarkas pristatė savo laboratorijoje sukurtus BMR tyrimų metodus, leidžiančius tiesiogiai stebėti reakcijos eigą.

Susiklostė tokia šios konferencijos tradicija, kad kviestinius pranešimus skaito Baltijos šalių chemikai. Estijos atstovo T. Pehko iš Talino Cheminės fizikos ir biofizikos instituto pranešimas apie BMR spek-

bantis Mičigano universitete JAV. Galima sakyti, kad Lietuvai taip pat atstovavo išėivijos mokslininkas Jonas Vederas, dirbantis Albertos universitete Kanadoje. Jis negalėjo atvykti į BOS konferenciją prieš dvejus metus, todėl šįkart buvo kviestinis pranešėjas. Dabar tiek Vilniaus, tiek Kauno technologijos universitetuose susiformavo originalios organinės sintezės kryptys.

Lietuvos chemikai pateikė dau-

bendrovės ieško naujų organinių junginių, atlieka jų kompiuterinį apdoravimą bei biologinių savybių prognozavimą.

M. Joulie (Pensilvanijos universitetas) pristatė ustiloksinų, kurie yra gamtiniai ciklopeptidai, sintezę ir biologinius tyrimus. A. Vasela (Ciuricho universitetas) apžvelgė savo darbus gamtinių oligoribonukleotidų analogų sintezės srityje. Gerai žinoma Watson-Cricko tipo vandenilinių ryšių

Kodėl Ponas Dievas Lietuvoje negalėtų tapti profesoriumi (2)

Pabaiga. Pradžia Nr. 14

Tęsiame pašnekėsį su Lietuvos mokslų akademijos tikruoju nariu prof. Jonu Kubiliumi. Nepaisant solidaus amžiaus – profesorius liepos 27 d. sukako 85-eri – jis išlieka žvalus ir stebėtinai darbingas. Kai kuriuos matematikos kursus tebedėsto Vilniaus universiteto Matematikos ir informatikos fakultete, šiemet tikisi užbaigti tarpukario Lietuvos matematikos istoriją. Tai bus dabar rengiamos Lietuvos matematikos istorijos dalis.

Profesorių kalbinome vasarą vykusios 9-osios tarptautinės Vilniaus tikimybių teorijos ir matematinės statistikos konferencijos metu, o rugsėjo 7-ąją Vilniaus rotušėje Jonui Kubiliui už ypatingus nuopelnus Lietuvai ir Vilniaus miestui suteiktas Vilniaus miesto garbės piliečio vardas. Priminsime, kad Vilniaus miesto garbės piliečiais jau yra tapę Islandijos užsienio reikalų ministras Jonas Boldvinas Hannibalssonas (1996 m.), JAV prezidentas Ronaldas Reaganas (1996 m.), dirigentas Mstislavas Rostropovičius (2000 m.), monsinjoras Kazimieras Vasiliauskas (2000 m.), JAV politologas, Zbignevas Bžezinskis (2003 m.) ir poetas Justinas Marcinkevičius (2004 m.).

Maksimumas moksle – nepasiekiamas

Pirmoje pašnekėsio dalyje pradėjome kalbą apie kai kuriuos Lietuvos matematikos istorijos dalykus, o tai sunkiai išsemiama tema. Dabar paklausi: ar pokario metais Vilniaus universitete buvo padaryta viskas, kas įmanoma? Ar buvo pasinaudota bent tomis galimybėmis, kurios buvo? Pirmiausia būtų įdomu išgirsti Jūsų nuomonę apie matematikos mokslą Vilniaus universitete.

Niekada neįmanoma moksle pasiekti maksimumą – tai aksioma. Galima sakyti, kad kai ką padaryti buvo galima geriau, kai kas nepavyko, o ypač gudrus gali būti žvelgdamas į praeitį. Bet kaip žmogus gali numatyti ateitį? Regis, toks puikus vyras, o pasirodo... Nenoriu sakyti.

Čia Jūs apie politiką?

Ne tik. Žmonių santykiuose nuolat būna tokių dalykų. Žmonės yra žmonės, turi silpnybių. Vien tik juoda ir balta spalvos man nepriimtinos, nes gyvenimas daug sudėtingesnis. Jame – gausybė spalvų.

Vis dėlto, kas pokario metais skatino gana sparčią matematikos mokslo raidą Lietuvoje?

Pirmiausia augantys žmonės. Kitaip negu tarpukariu, pokario metais matematikams atsirado galimybių ne tik mokytojauti mokyklose, bet ir reikštis kitose srityse. Ėmė labai plėstis aukštosios mokyklos, jose reikėjo dėstyti matematiką. Iškart atsirado dėstytojų poreikis. 1952 m. Fizikos-technikos institute buvo papildomai įsteigti du sektoriai – Fizikos, matematikos ir astronomijos bei Techninės fizikos. 1951 m. Leningrade (dabar – Sankt Peterburgas), vadovaujant prof. Jurijui Linikui, apsigyniau mokslų kandidato disertaciją ir pradėjau dirbti Vilniaus universitete. Po metų perėjau į Fizikos-technikos instituto Fizikos, matematikos ir astronomijos sektorių, kuriam vadovavo Adolfas Jucys, bet likau puse etato (ir visu darbo krūviu) universitete. Institute ir tuometinėje Lietuvos mokslų akademijos sistemoje buvau vienintelis matematikas.

Po kelerių metų subrendo fizi-

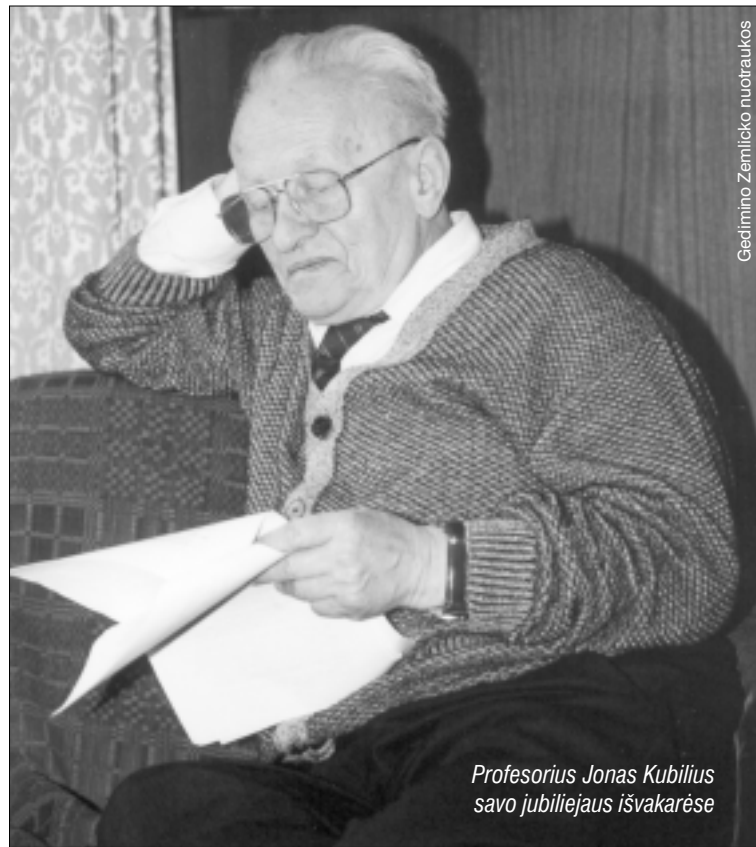
kai, pradėjo dirbti mano mokiniai, atsirado reikalas Vilniuje kurti atskirą Fizikos ir matematikos institutą. Tai buvo 1956 m. rudenį. Kartu stiprėjo ir aukštųjų mokyklų matematikai.

Kaip palygintumėte skirtingų socialinių santvarkų, įvairių ekonominių sistemų privalumus ir trūkumus mokslo plėtoje? Totalitarinėje sistemoje valstybė pati rūpinosi mokslu, jį finansavo. Mokslui buvo skiriama daug dėmesio, kai reikėjo „kovoti“ su kita socialine sistema – Vakarais. Dabar yra kitaip, kartais gali atrodyti, kad mokslas visuomenei nelabai reikalingas. Tiesa, laisvosios rinkos ekonomikos sąlygomis atsiranda ir kitų mokslo finansavimo šaltinių, daugėja tarptautinio bendradarbiavimo. Tačiau įdomu išgirsti Jūsų nuomonę.

Ne taip jau paprasta atsakyti į šiuos klausimus, tai galėtų būti visos diskusijos tema. Juk kalbant apie buvusios Tarybų Sąjungos mokslą, neišvengiami ir branduolinio ginklo kūrimo, ir kiti kariniai reikalai. Amerikiečiai, jei neklystu 1956 m. pareiškė, kad jie pirmieji paleis dirbtinį Žemės palydovą. Rusai nieko neskelbė, bet 1957 m. spalį į Žemės orbitą išskriejo pirmasis jų dirbtinis palydovas. Amerikoje kilo kone psichozė: kaip rusai mus galėjo aplenkiti! Amerikiečiai mokslo ir kosminės erdvės tyrinėjimo reikalams metė milžiniškas lėšas. Tarybų Sąjunga buvo nelinkusi pasiduoti, prasidėjo beprotiškas lenktyniavimas.

Totalitarinėje sistemoje valstybė mokslui, kuris buvo siejamas su dviejų priešingų politinių ir socialinių sistemų lenktyniavimu, skirdavo labai daug lėšų.

Norima, kad mokslas tarnautų valdžiai. Kiek tarnavo Tarybų Sąjungoje – kitas reikalas. Būdavo, kad ir ne visai tarnaudavo. Prisiminkime Tarybų Sąjungos disidentus mokslininkus, iš jų žymiausia – Andrejų Sacharovą. Maskvoje buvo daugiau tokių disidentų, nes tuometinė valdžia labiau atsižvelgdavo į TSRS MA, o ne į sąjunginių respublikų akademi-

Profesorius Jonas Kubilius savo jubiliejaus išvakarėse

jas. Mokslininkai visada turi tam tikro savarankiškumo.

Čia nekalbėsiu apie ideologinius antpuolius prieš genetiką, biologiją, kibernetiką. „Keliaklupsčiavimu Vakarams“ labai lengvai buvo galima apkaltinti ištisas mokslų kryptis. Tai tiesiog absurdas, susijęs su tikru viduramžišku šarlatanizmu to meto sovietiniame moksle.

Štai viename Jūsų interviu buvo rašyta apie garsų fiziką prof. Piotrą Kapicą. Jis Maskvoje drąsiai sakydavo, ką galvojo. Kodėl jis galėjo būti toks drąsus? Todėl, kad be P. Kapicos Tarybų Sąjunga nebūtų turėjusi atominės bombos. Užtat valdžia jo ir nesunaikino. Kažkas iš aukščiausios valdžios prisiminė Kapicos pavardę, girdi, reikia imti į nagą. „Jei norite atominės bombos, Kapicos nelieskite“, – taip buvo atsakyta. Ir nelietė. Tokio lygio mokslininkams buvo daugiau leidžiama. Žinoma, P. Kapica buvo asmenybė, kuri drįso veikti šalies mokslo politiką, bet ir jis žinojo, kiek gali sau leisti. Nėra reikalo liūtą tampyti už ūsų, savo tikslų galima siekti ir kitaip. Šiaip ar taip su didžiausiais mokslininkais anoje sistemoje buvo skaitomasi, jie turėdavo daugiau laisvės.

Lietuvoje sąlygos buvo daug sudėtingesnės, nes pokario metais ginklu pasipriešinta tarybų valdžiai, todėl lietuviais buvo mažiau pasitikima. Čia reikėjo sumaniau laviruoti, būti atsargesniems. Tai, kas buvo leidžiama Maskvoje, Lietuvoje buvo beveik neįmanoma. Tačiau moksle norintys dirbti, galėjo tai daryti. Ne kalbu apie politinius, socialinius ar humanitarinius mokslus, kur galiojo įvairiausi „varžtai“.

Vis dėlto valstybės požiūris į mokslą ir mokslininkus tada ir dabar, bijau, ne dabarties naudai. Kad ir mokslininkų atlyginimai. Nenoriu lyginti su dabartiniais atlyginimais, bet prisiminkime, kaip buvo apmokamas mokslininkų darbas anais laikais. Docentas, turintis 10 metų darbo stažą, gaudavo apie 320 rublių. Profesorius gaudavo didesnę atlyginimą už respublikos ministrą. Ka-

tedros vedėjo atlyginimas buvo 500 rublių, o ministro – 430 per mėnesį. Pirmos kategorijos universiteto rektorius, jeigu buvo mokslų daktaras, gaudavo 600 rublių. Tiek pat gaudavo „šventoji“ trijulė: sąjunginės respublikos komunistų partijos pirmasis sekretorius, ministrų tarybos pirmininkas ir Aukščiausiosios tarybos prezidentas. Tiesa, pastarieji turėjo tam tikrų priedų ir privilegijų. Tačiau formaliai tie atlyginimai buvo vienodi. Respublikos mokslų akademijos prezidentas gaudavo dar daugiau – 900 rublių. Akademijos mokslinis sekretorius gaudavo 800 rublių. Ne kalbu apie priedus už akademiko vardą, deputato pareigas ir t. t.

Blogiau buvo dėl mokslo aprūpinimo aparatūra, reagentais, medžiagomis. Jei sritis siejosi su kariniais užsakymais, buvo skiriami labai dideli pinigai.

Tikriausiai matematikus bet kurioje santvarkoje sunku apkaltinti ideologinėmis „klaidomis“?

Tarybų Sąjungoje užkliuvo taikomoji statistika, ji buvo persekiojama, o Andrejui Kolmogorovui net teko muštis į krūtinę. Ši kryptis susijusi su sociologiniais tyrinėjimais ir sistemai nepalankiais duomenimis. Buvo „kalta“ ne pati matematinė statistika, bet jos taikymas.

Man pačiam savo darbuose nė karto neteko cituoti nei Lenino, nei Markso – niekas iš manęs ir nereikalavo. Užjaučiu humanitarus, kuriems reikėjo cituoti. Tiesa, kartais būdavo priversti pasakyti vieną kitą komplimentą rusų mokslui, bet oficialiai ir to gal niekad nesu pasakęs. Dabartiniai tos praeities ir sistemos vertintojai viską pernelyg supaprastina ir net suprimityvina. Juk ta pati sistema keitėsi, vienokia buvo iki Stalino mirties, kai kiekvienu momentu kiekvieną galėjo sustrinti, sunaikinti fiziškai, kitokia buvo Chruščiovo ar Brežnevo laikais. Liberalizacija ėjo vingiais, bet jos būta. Paskui atėjo „perestrojka“, prasidėjo imperijos griūtis.

Su Vilniaus universitetu susijęs visas profesoriaus Jono Kubiliaus mokslinis ir pedagoginis gyvenimas, nuo jo vardo neatsiejama daugiau kaip pusšimtis Universiteto veiklos metų

Atkelta iš 1 p.

Ko gero, visiškai netyrinėta tema, nors beveik chrestomatiniiais virto Venclovos žodžiai, kad Lietuva Brodskiu tapo tokia pat brangi, kaip Borisui Pasternakui Gruzija, o Osipui Mandelštamui Armėnija. Gal ne paskutinį vaidmenį užsimezgant ir stiprinant ryšį su Lietuva turėjo tai, kad J. Brodskio motina Marija Volpert (1905–1983 m.) vaikystę buvo praleidusi Lietuvoje, netoli Baisogalos.

Būtų pernelyg drąsu tikėtis, kad į visus mums rūpimus klausimus pavyks gauti bent patenkinamus atsakymus. Nebent į kai kuriuos – ir tai būtų gerai. Esame atstovai šalies, kuriai poetas jautė ne tik simpatiją, bet ir didelius sentimentus, o tai įpareigoja. Prisiminimų vakare ir pamėginta atkurti, bent kiek įmanoma, tuos 1966-ųjų rugpjūčio įvykius, kurie tapo vieno žymiausių XX a. antrosios pusės poeto biografijos dalimi ir Vilniaus literatūrinio gyvenimo faktais.

Gyvas atmintyje

Pristatome šio renginio ir susitikimo su J. Brodskiu dalyvius: Ramūnas Katilius su žmona Elmira, poetas, eseistas ir literatūrologas Tomas Venclova, publicistas Pranas Morkus. Visi seni draugai, dar iš mokyklos laikų, tiesa, Elė – taip artimųjų rate vadina Elmirą Katilienę – į tą vilniečių ratą pateko kiek vėliau. Paminėsime ir Liūtą Mockūną, kurio 1966-aisiais Brodskiu lankantis Vilniuje nebuvo, užtat jis bendravo su Brodskiu jam 1976 m. lankantis Čikagoje ir dalyvaujant *Santaros Šviesos* suvažiavime Tabor Farmoje.

Gaila, kad į prisiminimų renginį Venclovų namuose-muziejuje negalėjo atvykti Juozas Tumelis, Ina Vapšinskaitė ir Audronis Katilius, Ramūno Katiliaus brolis, nedalyvavo ir Virgilijus Čepaitis. Dėl to renginys, aišku, nukentėjo, bet juk tikriausiai jis ne paskutinis.

Šiandien nesuskaičiuotume daugiau kaip 10–15 žmonių, kurie tomis rugpjūčio dienomis Lietuvoje ben-

Ramūnas Katilius prisimena savo susitikimus su Josifu Brodskiu

dravo su J. Brodskiu ar klausė jo skaitomų eilių. Prisiminimų popietė buvo sumanyta kaip darbinis susitikimas, kuriame dalyvavo ir žurnalistai. Vadinasi, ateityje tikėtina sulaukti naujo spaudos ir televizijos dėmesio Brodskio ryšiams su Lietuva ir lietuviais. Gal pasirodys net tokios laidos ar knygos kaip *J. Brodskis ir Vilnius* arba *J. Brodskis*

Josifas Brodskis: pirma kelionė į Lietuvą (1)

Gedimino Žemlicko nuotraukos

ir Lietuva.

O šiandien laikraščiu patogia forma, sekdami prisiminimų autorius, pamėginkime atkurti Josifo Brodskio apsilankymo Vilniuje foną ir įvykių seką.

Atgal į atmintį

Tenka pažymėti, kad tai gana opi ir nelengvai įvykdoma užduotis, nes žinantieji Brodskio kūrybą, ir būtent publicistiką, galėtų tuojau pat priminti jo 1976 m. jau emigracijoje mestelėtą mintį: „Mėginimas atkurti praeitį yra taip pat pasmerktas nesėkmei, kaip ir suvokti būties prasmę. Abiem atvejais jautiesi kaip vaikas, griebiantis krepšinio kamuolį: vis išslysta“. Tiesa, tam tikros stiprybės gali suteikti kiti tais pačiais metais poeto pasakyti žodžiai: „Žvelgti atgal yra geresnis užsiėmimas nei žiūrėti į priekį“. Viskas reliatyvu šiame, anot Voltero herojaus, geriausiame iš geriausių pasaulių.

Yra ir dar vienas sunkumas imantis šios publikacijos: tie 40 metų senumo įvykiai aprašyti ar bent paminėti ne viename straipsnyje ir net knygoje. Pavyzdžiui gali būti kad ir 1999 m. Vilniuje pasirodžiusi J. Brodskio poezijos rinktinė *Vaizdas į jūrą*. Knygoje lygiagrečiai spausdinami eilėraščiai rusų kalba ir jų vertimas į lietuvių kalbą, yra Vytauto Kubiliaus įžanga, Ramūno Katiliaus ir Tomo Venclovos prisiminimai iš susitikimų su poetu bei knygos sudarytojo Marko Zingerio žodis. T. Venclova ir R. Katilius ne vienoje publikacijoje lietuvių, rusų, lenkų ir anglų kalbomis yra nemažai dėme-

sio skyrę „brodskiadai“, taip pat ir lietuviškai. Vėl imantis šios temos, reikalingas lyg ir pasiteisinimas – kodėl tą reikia daryti, kodėl tai svarbu. Šią užduotį palengvina pats prisiminimų popietės iniciatorius R. Katilius. Perskaitęs įvairių autorių prisiminimus apie tų dienų įvykius, kurių dalyviu ar liudininku jam pačiam yra tekę būti, teigia supratęs, kad žmogiškoji atmintis nėra tobula, daug kas pasimiršta, o stengiantis užpildyti atminties spragas, labai nesunku nuklysti į lankas, kurios apželia vaizduotės sukurtais padariniais, mažai ką bendro turinčiais su tikrais įvykiais. Kol gyvi įvykių dalyviai ir liudininkai, kol galima atkurti ne tik Lietuvos kultūrai reikšmingų įvykių seką, tą būtina padaryti.

R. Katilius tvirtina pustrėčios paros svarstęs, kaip reikėtų vesti tokią prisiminimų renginį. Apsistojo prie labai paprasto sprendimo: įvykių chronologijos rekonstrukcijos ir savotiško faktų registravimo į kiek įmanoma darnesnę visumą, priežasčių ir padarinių seką. Kitaip tariant, jam rūpėjo įaudrinti savo ir kitų 40 metų senumo įvykių dalyvių atminties gelmes, sukelti raibulius vandens paviršiuje, bangas ir povandenines sroves, pažadinti ir pagarsinti pavienius faktus, juos susiejant ir patvirtinant, arba atmetant kaip abejotinus ar visiškai neteisingus. Štai tai kelionei į atminties užkaborius ir buvo sumanyta įvykių rekonstrukcijos popietė, pirmiausia tikintis atsijoti grūdus nuo pelų. Gal bendromis pastangomis pavyktų aptikti, atgaivinti naujų detalių, kurios laikui bėgant buvo primirštos, užklotos laiko ir užmaršties patina. Tai buvo objektyvumo siekis, pirmenybę teikiant būtent faktams, o ne jų interpretacijai ar faktų reikšmės įvykių kontekste nustatymui.

Visa tai nereiškia, kad interpretacijų visiškai pavyko išvengti, nes pačios asmenybės juk nėra iš tų, kurios pasitenkintų mažu, kai galima daugiau. Ir Venclova, ir Katilius yra faktų tarpusavio ryšių bei konteksto šalininkai, puikūs interpretatoriai, jiems iš esmės svetima sausa įvykių

faktologija. Net ir kuo nuoširdžiausiai siekiant fakto ir tik fakto, erudicija būtinai pakis koją ir išves į kuo plačiausią kultūrinį bei tarptautinį literatūrinio gyvenimo lauką. Taigi be interpretacijos, bent minimalios, tuose prisiminimuose nepavyks apsieiti, o to juk ir nebuvo vengiama, nes faktas tikrąją vertę ir prasmę įgyja tik susietas su kitais įvykiais.

Skirtingai nuo popietės rengėjų ir vedėjų, šios publikacijos autorius jokių išankstinių išpareigojimų neteikia, net priešingai – švystelėjus menkiausiai prašvaistei, būtinai sieks pliką faktą aprengti bent šio-kiu tokiu interpretacijos drabužėliu. To reikalauja šios publikacijos esmė.

1956-ųjų pažadintos kartos poetas

Šešiolikmetis Brodskis pradėjo rašyti pirmuosius eilėraščius, bet ne tik dėl to 1956-ieji tapo tokie reikšmingi jo kūrybinėje biografijoje. N. Chruščiovas TSKP XX suvažiavime savo garsiajame pranešime pasmerkė Stalino asmenybės kultą, bet tai ir Vengrijos sukilimo numalšinimo metai. Jei kam ir buvo kilę iliuzijų, tai jos labai greitai subliūško. Brodskis save laikė „1956-ųjų kartos“, pažadintos Vengrijos įvykių, atstovu. Dvidešimtmetis jau galėjo sakyti esąs savilaidos poetas, nes oficialiuose leidiniuose jo kūrybos niekas nespausdino. Užtat jo eilėraščiai plito perrašinėjami. Pirmą oficiali Brodskio publikacija Sovietų Sąjungoje pasirodė 1962 m., kai Leningrado žurnalas *Kocmep* (Nr. 11) išspausdino jo eilėraščius vaikams *Baladė apie mažą vilkiką*. Užsiimdamas literatūrine veikla vertė iš lenkų, serbų-kroatų,

anglų, ispanų kalbų.

Oficiali ir neoficiali šlovė sistemoje – tai nesusikertančios tiesės. Neoficiali poeto J. Brodskio šlovė sparčiai plito ir buvo įgijusi didelį mastą, o apie oficialų bent menkiausia, pripažinimą negalėjo būti nė kalbos. Elė Katilienė dar nepažinojo Brodskio, o jo eilėraščius teigia uoliai perrašinėjusi, jie plito tarp jos pažįstamų kaip bevielio telegrafo pranešimai. Tuometiniame Leningrade Brodskis jau buvo gerai žinomas poetas, bet žinomas ne iš išleistų savo poezijos knygų, o iš eilėraščių nuorašų, ėjusių iš rankų į rankas. Tos eilės puikiai išreiškė nemažos dalies rusų inteligentijos nuotaikas bei nuojautas, kai besibaigiantį „chruščioviškąjį atlydį“ jau buvo spėję pakąsti pirmosios šalnos. Pavasaris buvo trumpalaikis. Asmenybės kulto demaskavimo įkarštis atvėso, sistemos smagračiai ėmė girgždėti, suktis su pertrūkiais ir stoti, o jautresni politinio gyvenimo kamertonai prakalbo apie grįžimą atgal. Represinis aparatas vėl gavo darbo, totalitarizmo restauracija buvo akivaizdi. Chruščiovo „atlydis“ baigėsi.

Šalis, kuri trėmė poetus

1963 m. vasario 28 d. laikraštyje *Večernij Leningrad* pasirodė Lernerio, Medvedevo ir Ionovo straipsnis *Prie literatūros besišliejantis tranas* (Окололитературный трутень). Tu pačių metų gruodį J. Brodskis suimamas, jam iškeliamas kaltinimas „už piktybišką veltėdžiavimą“. Visi darbingo amžiaus tarybiniai piliečiai privalėjo dirbti naudingą valstybei ir visuomenei darbą, o Brodskis rašė eiles ir kaupėsi naujais poetiniais proveržiams. Mat poetas šventai tikėjo, kad poezija yra tvaresnė už visas santvarkas ir politines sistemas, o poeto prievolė visuomenei yra gerai rašyti. Visa bėda, kad eilivimas, o juo labiau kaupimasis kūrybai totalitarinėje valstybėje, nors ir kvėp- telėjusioje chruščioviškojo „atšilimo“ gaivos, nebuvo laikoma naudinga veikla nei valstybės, nei visuome-

nės mastu. Jeigu J. Brodskis būtų buvęs Rašytojų sąjungos bent Jaunųjų sekcijos narys, priartintas prie valdžios palai- komų ir remiamų kūrėjų, tada – kitas r e i k a l a s . Griežtai reglamentuotoje visuomenėje turėjo būti tvarka, o žymiausias Leningrado ir Rusijos savilaidos poetas ją akivaizdžiai ardė. Ardė ne išpuoliais prieš santvarką ar valdžią, ne antisovietine kūryba ar besaikiu politikavimu, bet savo nepriklausoma laikysena. Dar prieš teismą, siekdami poetą apginti, J. Brodskį užtariančius laiškus N. Chruščiovui rašė Samuilas Maršakas, Kornejus Čiukovskis ir Dmitrijus Šostakovičius. Pastangos buvo bergždžios. Pirmą kartą naujųjų laikų istorijoje poetas buvo teisiamas kaip veltėdis.

1964 m. vasario 18 d. prasidėjusiame teismo procese Leningrado Dzeržinskio rajono teisme teisėja buvusiam frezuoatui, katilinės kūrui ir geologinės ekspedicijos darbininkui pateikė klausimą, kodėl jis metė šias darbovietes ir niekur nedirba. Brodskio atsakymas, kad jis rašo eilėraščius, ne tik neįtikino

teisėjos, bet, atrodo, net nebuvo suprstas. Teisėja mėgino aiškintis, kur kaltinamasis mokėsi rašyti eilėraščius ir kas jį įpareigojo juos rašyti... Brodskis aiškino, kad eilėraščių rašyti neišmokstama, tai tarsi dovana... nuo Dievo. Visiškas nesuskalbėjimas: totalitarinė sistema kirtosi su kūrėju ten, kur susikalbėjimas neįmanomas. Leningrado profesorai E. Etkindas ir V. Admonis teismą įtikinėjo, kad eilėraščius rašyti – tai sunkus darbas, reikalaujantis ilgamečio intelektualinio pasirengimo. Niekam nerūpėjo A. Achmatovos, S. Maršako, K. Čiukovskio, K. Paustovskio ar D. Šostakovičiaus nuomonė, kad šis jaunas vyras yra didis poetas. Sovietinis teismas buvo kurčias ir aklas tokiems argumentams.

1965 m. kovo 13 d. Leningrado Statybininkų rūmų salėje buvo paskelbtas teismo nuosprendis: Brodskis turi būti ištremtas penkeriems metams ir priverstinai įdarbintas. Su kitais ištremtaisiais poetas bendro konvojaus, kuris lydėjo kalinius į lagerius, buvo lydimas į Archangelsko sritį, Norenskajos kaimą. Dėl šio totalitarinės valstybės teismo proceso ir absurdiško nuosprendžio J. Brodskio vardas tapo žinomas visame pasaulyje, o ligi tol vargu ar kam plačiau žinomas Norenskajos kaimas tapo literatūros istorijos faktu.

Giesmė kaip kalbinio nepaklusnumo forma

Gali nuskambėti keistai, bet antitarybinių, prieš sistemą nukreiptų eilėraščių J. Brodskis nerašė, versti santvarkos nekvieta. Tai kas tada sujungė sistemą, kas sukėlė tokią valdžios neapykantą? Brodskio laikysena buvo nesuderinama su žmo-

kiau dėl savo kalbinio ir – išvestine prasme – psichologinio pranašumo, o ne dėl politikos. Giesmė yra kalbinio nepaklusnumo forma, ir jos skambesys meta abejonės šešėlį anaipol ne tik ant konkrečios politinės sistemos – ji kvestionuoja visą egzistencinę sanklodą. Atitinkamai daugėja ir jos priešininkų. Visai nebūtina, kad poetas mestų iššūkį tironui, kaip kad būdavo romantizmo laikais.

Taigi poeto teismas ir tremtis buvo sistemos apsauginė reakcija prieš jos valiai nepaklūstančią asmenybę, kuri siekė būti laisva nelaisvės sąlygomis ir jau tuo buvo pavojinga. Totali-

tarinėje sistemoje kitoniškumas baustinas. Brodskui buvo tik 24 metai, ir eilėraščių buvo ne tiek daug parašęs, bet jie plito, populiarėjo tarp sistema nepatenkintų skaitytojų. Tai kas, kad tose eilėse nebuvo išpuolių prieš santvarką. Giesmė, virstanti „kalbinio nepaklusnumo forma“, tampa grėsme. „Giesmė – grėsme“ – stebėtinai sąskambis. Bet gal tik lietuviškai.

Sugrįžus iš tremties

Ir vis dėlto net Sovietų Sąjungoje kai kas jau buvo pasikeitę, nes

jos protestų banga, poetą užstojo ir pasaulio kultūros įžymybės – tarp jų buvo ir Žanas Polis Sartras.

Taigi sovietinė baudžiamoji mašina suveikė atbuliniu būdu, o to ligi tol daugelį dešimtmečių nėra buvę. Akivaizdu kad „chruščiovinis atlydis“ nepraėjo be pėdsako.

J. Brodskis grįžo į Leningradą, pasimatė su A. Achmatova. Su žymiausia, nors valdžios ir netoleruojama, Rusijos poete jis susipažino 1961 m., bendravo iki tremties, ji beatodairiškai pripažino jo didelį talentą, o Brodskui tas pripažinimas reiškė nepaprastai daug. Gal net daugiau, negu visa ligtolinė sėkmė jo poezijos gerbėjų akyse. Vieną rudenį jis buvo net apsigyvenęs Komarovo (buvusi Suomijos Kellomäkki) vasarvietėje netoli Leningrado, kurioje A. Achmatova gyveno ir buvo palaidota.

Iš tremties sugrįžusio Brodskio nuotaika ir apskritai savijauta buvo prasta. Nesiklostė jo asmeninis gyvenimas, poetas jautėsi labai prislėgtas. Tuo laiku, pasak T. Venclovos, buvo sunku atskirti, kur buvo asmeninės, o kur kitokio pobūdžio priežastys. T. Venclova net prisiminė lenkų rašytoją Tadeušą Konvickį, gimusį 1926 m. Naujojoje Vilnioje, o nuo 1948 m. gyvenantį Varšuvoje. T. Konvickio romanų veiksmas dažnai klostosi Vilniuje. Paklaustas, kas labiau kankina – pasaulio netobulumas ar jo tautiečių liūdnas likimas, T. Konvickis atsakė: „Ir viena, ir ki-

Publicistas Pranas Morkus prisiminimų vakare

ją net yra pasakęs, kad žymiausias XX a. rusų poezijos faktas po Antrojo pasaulinio karo – tai Andrejaus Sergejevo atlikti Roberto Frosto kūrybos vertimai. T. Venclova taip nemano, prisimena J. Brodskui kartais būdingus perdėjimus, ir jie, beje, būdingi ne vien poetams. Vis dėlto A. Sergejevo atliktus R. Frosto vertimus T. Venclova pripažįsta esant išties geros kokybės. Nors A. Sergejevas gyveno Maskvoje, su Brodskiu dažnai matydavosi, matė jo prastą psichologinę savijautą ir jam toptelėjo išgaininga mintis: J. Brodskį išgydys Lietuva... Gal apgalvotai toptelėjo, o gal ir visai spontaniškai, kaip dažnai nutinka poetų pasaulyje.

Būtina pasakyti, kad A. Sergejevas Lietuvoje turėjo daug draugų ir bičiulių. Su Venclova Sergejevas susipažino Palangoje, kai pirmą kartą lankėsi Lietuvoje. Venclova jam šiek tiek papasakojo apie Žemaitiją, paskui Sergejevas aplankė Žemaičių Kalvarijas, kurios jį tiesiog sukrėtė iki sielos gelmių. Ten susipažino su kunigu, buvusiu tremtiniu, šis jam taip pat paliko neišdildomą įspūdį. Baigėsi tuo, kad Sergejevas kuo nuoširdžiausiai pamilo Lietuvą, visam gyvenimui tapo tikru lituanofilu. Jis domėjosi lietuvių dailininkais, mielai įsigydavo vadinamųjų naiviosios tapybos ir kitokių kūrinių, žodžiu, mokėjo vertinti mūsų krašto ir jo žmonių savitumą.

Geriausias vaistas – Lietuva

Tai štai A. Sergejevas pamiltąją Lietuvą rengėsi gydyti ir savo bičiulį J. Brodskį. Tuo metu Sergejevas su žmona Liudmila buvo apsistoję Ramūno ir Audronio Katilių bute Vilniuje. Prieš kelerius metus juos su Sergejevais Palangoje supažindino T. Venclova. Mums rūpimu metu Sergejevas keletą kartų skambino J. Brodskui iš Katilių buto į Leningradą, buvo ne juokais susirūpinęs poeto būseną ir likimu, bijojo, kad jis nepalūžtų. Kartą pakalbėjęs ranka uždengė ragelį ir atsisukęs į brolius Katilius – Ramūną ir Audronį – pasakė: „Josifui bloga“. Šiedu vienu balsu tarė: „Tegu važiuoja pas mus“. Taigi iškart tiksliname ir įtvirtiname faktą: Sergejevas sumanė Brodskį nuo prislėgtumo gelbėti Vilniumi ir Lietuva, ir ši mintis išsirutuliojo Katilių bute.

Liudmila Sergejeva yra užsiminusi, kad jiedu su Andrejumi senokai puoselėja mintį Josifą supažindinti su Tomu Venclova. Tai-

gi pašamonėje toks sumanymas – J. Brodskį pakviesti atvykti į Lietuvą – buvo brandinamas ir anksčiau.

Dienoraščiai nutrūksta įdomiausioje vietoje

Įdomu, kad kitą dieną po šio pokalbio Brodskis jau paskambino į Katilių butą iš Vilniaus aerouosto. Atskrido. Po pusvalandžio Andrejus ir

Ramūnas svečią, išlipantį iš taksi, pasitiko prie Katilių buto Liejyklos gatvėje. Brodskis paklausė Sergejevo patarimo ir nenusivylė: šia kelione susiejo savo kūrybinį gyvenimą su Lietuva, čia rado puikių bendraminčių ir bičiulių.

Kaip svarbu rengti tokių prisiminimų vakarus ir įvykių rekonstrukcijas, rodo ir paties T. Venclovos pripažinimas: jis neseniai buvo davęs interviu Valentinai Poluchinai, Keele universiteto Didžiojoje Britanijoje profesorei, vienai geriausių J. Brodskio kūrybos ir gyvenimo žinovių. Jai rūpėjo išsiaiškinti Brodskio pirmojo atvykimo į Lietuvą datą. T. Venclova pasakė, kad tai turėjo būti 1966-ųjų vasaros pabaigoje, gal jau ir rudenį. Atsiminė teisingai, o R. Katiliui net pavyko patikslinti, kad tai buvo trečioji rugpjūčio dekada. Deja, tiksliai prisiminti dienos niekas iš prisiminimų saugotojų neįstengė. Negalėjo net pasakyti, kiek dienų J. Brodskis praleido Lietuvoje per pirmąją viešnagę. T. Venclova tvirtina daug metų rašęs dienoraštį, bet kaip tyčia įdomiausio laikotarpio nuo B. Pasternako mirties (1960 m. gegužės 30 d.) ir laidotuvių dienoraštyje ištisus 8 metus teigia nefiksavęs. Dienoraštį vėl pradėjo rašyti jau po J. Brodskio apsilankymo Lietuvoje. Kiti Brodskio atvykimai į Lietuvą dienoraštyje atspindėti, juos galima atkurti kone valandos tikslumu.

Čia reikėtų pridurti, kad ir J. Brodskio pavardę pirmą kartą T. Venclova išgirdo būtent B. Pasternako mirties dieną. Lankėsi Maskvoje pas vieną pogrindžio tapytoją, ten buvo deklamuojami jam negirdėto poeto Brodskio eilėraščiai. Aštuoniolikmečio eilės tada Venclovai nepadarė bent kiek didesnį įspūdį, atrodo, vėliau jas ne itin vertino ir pats Brodskis, nes į vėliau leistus poezijos rinkinius jų nedėjo. Vis dėlto J. Brodskio pavardę T. Venclova išidėmėjo, suvokė, kad tai likimo ženklą turintis poetas. Tačiau lietuviui nė mintis nešovė, kad būtent tam dvidešimtmečiui jaunuoliui bus lemta užimti B. Pasternako ir visos jo kartos poetų vietą.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

Josifo Brodskio piešinių fragmentai iš Elės ir Ramūno Katilių archyvo

Prisiminimų popietės akimirka Venclovų namuose: iš kairės – Bronys Savukynas, Birutė Vagrienė, Elė Katilienė, Tomas Venclova, Ramūnas Katilius ir Pranas Morkus

gaus laisves gniuždančia prievartos sistema, šis kūrėjas apskritai nepriklausė sovietmečiui, nors ir buvo priverstas gyventi toje sistemoje. Gyventi – tai nereiškia paklusti. Čia visų jo susidūrimų su sistema ir iš to kilusių problemų pradžia ir pabaiga. Šią įtampą tarp poeto ir valdžios pats J. Brodskis labai tiksliai apibūdino, kalbėdamas apie O. Mandelštamą. „Poetas patenka į bėdą vei-

1965 m. pabaigoje J. Brodskui, metus ir penkis mėnesius išgyvenusiam tremtyje, buvo leista sugrįžti. Mat 1964 m. spalį N. Chruščiovas buvo nustumtas ir užtarnautą poilsį ir priežodžiui virtusi „šeštoji Žemės rutulio dalis“ įžengė į naują erą, kuriai daug vėliau prigis Brežnevo epochos pavadinimas. Daugiausia įtakos Brodskio likimui, matyt, turėjo kūrybinės inteligenti-

ta“. Matyt, panašiai tuo metu jautėsi ir J. Brodskis.

Tai štai iš tokios dvasinės būsenos ir leningradietiškos aplinkos J. Brodskį pamėgino ištraukti tuo metu Vilniuje su žmona poilsiaavęs maskvietis literatas Andrejus Sergejevas. Jį ir pristatysime T. Venclovos lūpomis. A. Sergejevas buvo vienas iš J. Brodskio poetinių mokytojų. Mokinytis apie savo mokyto-

Pradžia Nr. 14

Dr. Ina Dagtė neslepia, kad šmaikštauti, žvelgiant į dvilypiai vandenburniškame mūsų mokslininkų sociume įsikerojusius įpročius, nėra paprasta. Mokslininkų, išsakančių viešoje erdvėje savo nuomonę svarbiais mokslo bendruomenei klausimais, rato siaurumas, hierarchizacija, nuomonių įvairovės stygius, pernelyg gajus „užnugarinio“ kalbėjimo ir veikimo stilius, tapęs savotiška norma, provokuoja pavojingai atvirą pokalbį. „Rinkčiausi Ezopo kalbą, tačiau ji greičiausiai per tyli istoriškai ir dvasiškai tolstantiems nuo Ezopo“, – šypsosi pašnekovė ir tęsia pokalbį, pradėtą praeitame laikraščio numeryje.

Komunikuokime ir lietuviškai

Pirmoje pašnekesio dalyje teigėte, kad jaučiatės pasaulio piliete, bet dėl to ne mažiau lietuve. Taigi jaučiamės pasaulio dalimi, bet ar pasaulis mus laiko savo dalimi? Ar suvokia, priima mus kaip savo organišką dalį?

Tai galėtų būti visai atskiro ir tikriausiai labai įdomaus pokalbio tema.

Kaip jaučiasi Lietuvos mokslininkas, išvažiavęs į Vakarų, kad ir už Varšuvos? Manau, kad įvairiai. Nelygu žmogus, galimybių ir ambicijų tarpusavio santykis, vertybės, įpročiai, aplinka. Dalis iš jų jaučiasi geriau negu Lietuvoje, nes Vakaruose iš savo darbų yra gal net geriau žinomi negu Lietuvoje. Smagu būtų paanalizuoti kas, ką ir kodėl iš savo kolegų darbų skaito. O kuri dalis, perfrazuojant seną anekdotą, yra tik rašytojai, o ne skaitytojai. Patekus į bendraminčių kolektyvus, galima greičiau įgyvendinti mokslines idėjas. Lietuvoje kai kurie tų kolektyvų yra labai maži, ten nesusidaro kritinės intelektualų masės moklinei diskusijai.

Jeigu jau klausėte apie mokslinės veiklos privalumus, vienas tokių svarbių privalumų būtų galimybė komunuoti lietuvių kalba. Tada plėtojama atskirų sričių ir krypčių mokslinė terminija, gilėja mokslinė kultūra. Pagaliau tai ne tik nauda, bet ir didelis malonumas – diskutuoti gimtąja kalba.

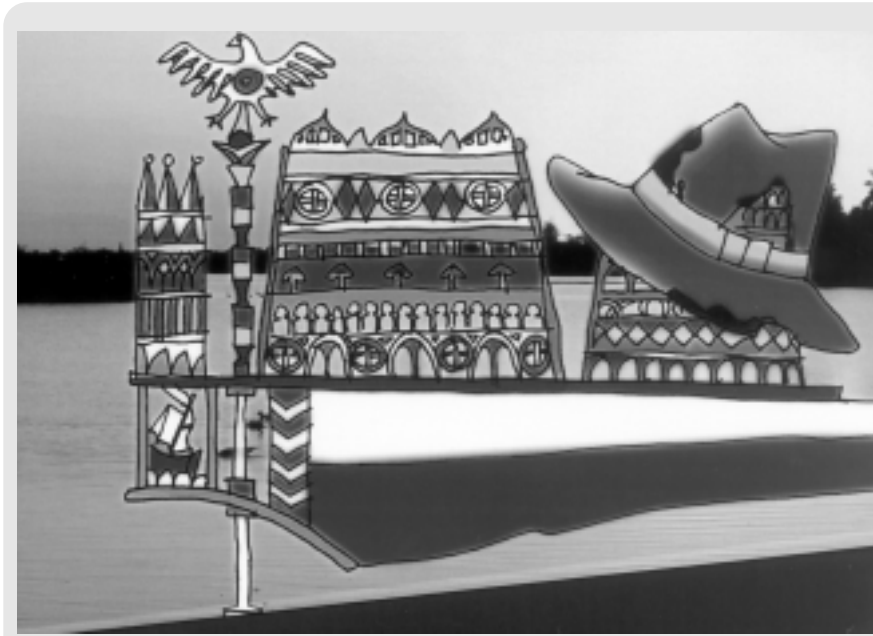
Tam tikra grupė Lietuvoje aktyviai teigia, kad didesnis privalumas – komunikacija tik anglų kalba. Tai neatitinka ne tik mūsų nacionalinių, bet ir Europos Sąjungos nuostatų. Neuzmirškime „ir – ir“.

Ypač humanitariniuose, dvasios raiškos moksloose gimtoji kalba yra ne tik minčių reiškimo, bet ir mąstymo priemonė, mentalinė erdvė. Manau, kad itin subtiliais dalykais komunuojant kita kalba, ir turinys, ir forma įgytų kiek kitokį pobūdį. Noriu pasakyti, kad kalba yra neatsiejama kai kurių humanitarinių mokslų dalis.

Labai svarbus aspektas. Pagaliau ir Lietuvoje nuolat vykstanti diskusija dėl mokslo kalbos vartojimo nėra nukreipta prieš anglų kalbą. Niekas nesako, kad nereikia ginčytis angliškai. Diskusija vyksta tam, kad mūsų mokslininkai nepamirštų kalbinės pusiausvyros svarbos.

Mokslininkų sociumo atstovai užsienio kalbų požiūriu nėra tokie jau bėdžiai. Švedai moka ne mažiau kaip 5 kalbas, bet ir dalis lietuvių jiems nenusileidžia: gimtoji, anglų, rusų, vokiečių ar prancūzų, dar lenkų.

Mokslininkų sociumas: balansuojant tarp tragedijos ir komedijos (2)

Detalė iš naujo dr. I. Dagtės darbo – atvirukų-sentencijų komplekto „Transformuoti identitetai“ (dail. A. Unikienė). Čia moderniai „apžaista“ senųjų vėtrungių pasikeitusiame gyvenime tema. Kiekvienas galime iš būdingų komunikacinių kodų sudėlioti savo gyvenimo vėtrungę. Rimtuoliai mokslininkai taip pat. Kiaura skrybėlė ant prabangios vėtrungės... Gal tiks kuriam iš mūsų?..

Jums ne kartą teko bendrauti su švedais. Ar savo gimtosios švedų kalbos jie nepamiršta, ar dar diskutuoja mokslinėje aplinkoje?

Galiu kalbėti tik apie tuos žmones, kuriuos pažįstu – tai mano nuostata. Pastebėjau, kad tarpusavyje jie kalbasi švediškai. Man regis, švedams nekyla net klausimas kaip nors neigti savo pačių šaknis, demonstruoti kosmopolitizmo siekius. Lietuvoje tai ryškiau. Kai žmogus valgo duoną iš lituanistikos ir nori būti toks modernus, kad lengva širdimi kalba apie tautos ir jos kalbos išnykimą kaip objektyvią neišvengiamybę, darosi neįtikėtina. Yra ir priešingų dalykų, kai įsitverus į savo etnines šaknis nebenorima ir nebesugebama matyti nieko aplink save.

Tačiau, kita vertus, tai yra ta įvairovė, kuri ir turi būti. Ypač mokslo terpėje. Viena didžiųjų mūsų mokslininkų sociumo problemų yra ta, kad potencialią ar net esamą nuomonių įvairovę mėginama dirbtinai mažinti. „Nuomonių lyderiai“ iš anksto „žino“ visų galimybes. Prisimenamos ir administracinės priemonės, užslėpta jėgos pozicija, atsiribojama nuo tų žmonių, kurių kitoks gyvenimo stilius, kitokios pažiūros.

Mūsų moksliniame sociume daug fariziejiško elemento. Kadangi žmonių negausu, tai prasideda: kas su kuo, kada, pas ką ir nuo ko... O juk šio sociumo atstovus pirmiausia turėtų dominti pats mokslinis rezultatas. Jei žmogus parašė knygą, tai apie ją ir kalbėkime, o ne apie visa kita, išskyrus knygą.

Pripažįstu asmenybės brandos svarbą. Mokslininkų sociume pageidautinos itin brandžios asmenybės, bet šiandien to brandumo nėra per daug. Jau kalbėjom, kad mokslininkai tarpusavyje dažnokai aimanuoja dėl pripažinimo, dėmesio stokos. Taip ir norisi paklausti, ar jie patys sau įdomūs? Dž. Franzenas savo esė apie šiandienos žmones šmaikštuoja taip: „Turiu įrodymų, kad su jumis neįmanoma gyventi ir neįdomu kalbėtis“. Ir vėl galima įžvelgti tragedijos ir komedijos samplaiką. Kas nori būti su tais, kurie neranda bendros kalbos tarpusavyje?

Ironizuojate ar konstatuojate?

Matau kaitos kontūrus, galimybę mokslininkų sociumui išsigryninti.

Tiesa, kaip ir per visus socialinius pokyčius vyksta ir vyks poliarizacija, išsiskirs į skirtingus tikslus orientuotos asmenybės. Tikiuosi, daugės tų, kurie vertins laisvę, savarankiškumą, kūrybą, profesinį meistriškumą. Kadangi dabar skaitau interviu su J. Brodskiu, tai nevalingai persąsi jo pavyzdys. Stebėtinais atsakingas požiūris į pasirinktą veiklos sritį. Tuo labiau stebina, kad tai – pozicija, kuri, atrodyti, turėtų būti nulemta daugiau prigimties. Tačiau kokios įvairiapusės žinios, pagarba faktams, detalėms, asmenybės. O juk niekada nepritrūks ir tokių, kurie naudosis visomis mokslo sistemos teikiamomis privilegijomis, užims tam tikrus postus, kabinetus.

Kai stinga idealų

O nublokštieji – jau ne mokslinio sociumo dalis, apie juos nėra ko kalbėti?

Tie, kurie užleidžia savo pozicijas, yra labai nelygiaverčiai kaip mokslininkai ir asmenybės. Yra silpnųjų dalis. Tačiau kita dalis – reformatoriai, labai energingi ir ambicingi. Jeigu jie nesulaukia pritarimo ir palaikymo, tai metasi į kitą vietą ir stengiasi ten įgyvendinti savo galimybes. Dažnai išties padaro geriau ir ten įsitvirtina.

Man patinka tos asmenybės, kurios orientuotos daugiau į rezultatą, o ne į save. Sutinku, kad mūsų neurotiškame pasaulyje svarbiausia žmogui – jis pats. Nelabai tikiu tais, kurie „skleidžia tik gerį ir grožį, ištirpsta veikloje ir kituose“. Manau, kad ten yra gera dozė vaidybos.

Neneigiu svarbumo pačiam sau. Esmė kita: ar esame patologiškai svarbūs sau, ar normaliai svarbūs? Man patinka normaliai svarbūs sau, kuriems dar ir reikalingas labai svarbus. Man patinka ir tie, kurie sugebėjo savo darbu sukaupti lėšų, gali gyventi ne nuo atlyginimo iki atlyginimo. Ypač patinka mokslininkų sociumo atstovai, kurie gali sau leisti pusmetį ar metus daryti tai, ką nori ir mato esant reikalingą. Juos iš tiesų reikia vertinti. Pavojingi yra paskutiniai centus skaičiuojantys žmonės ir bijantys, kad už nepaklusnumą bet kada gali būti atleisti. Jais ypač lengva manipuliuoti.

Taigi labai skirtingi žmonės. Tam tikra dalis „berniukų ir mergaičių“, pasijutusių pirmose pozicijose, šventai įsitikinę, kad jeigu jau esi niekam tikęs, tai ir likai savo institucijoje už niekinį atlyginimą. Tačiau yra tokių, kuriems pasirinkta veiklos sritis turi išskirtinės dvasinės vertės. Ne visi apdovanojami administracinėmis gėrybėmis, o dalis sociumo neturi net būtinų darbo sąlygų. Juk universitetuose apstu profesorių ir docentų be neauditorinės darbo vietos, be kompiuterio. Dažnas neturi net kur pakabinti savo skrybėlės – eina tiesiai į auditoriją ir skaito paskaitą. Išėjęs iš auditorijos atsigeria kavos ar mineralinio ir spūdinamo. Ir šis reiškinys universitetuose gilėja. Tuo pačiu gilėja ir įtampa dėl žmoniškumo stokos. Dalis laisvų asmenybių, kurios gali pasiūlyti gerą ir paklausų produktą, randa išeitį, išties gali neblogai užsidirbti. Tada atsiranda įdomus psichologinis dalykas. Nors savo pagrindinėje darbovietėje jis gauna tik „pliką“ ir trumpą atlyginimą, bet, žiūrėk, studentams organizuoja renginį, padovanoja savo knygą. Ateidamas į kolegų susitikimą, atneša kokį gardesį, gėlių. Laisvam žmogui artimi dvasinio aristokratiškumo ženklai.

Kur Jūs čia išvelgiate pavojų? Jaučiu iš Jūsų tono.

Pozityvu tai, kad žmogus savarankiškas, toks jis ir turi būti. Jis pats yra savo aplinkos kūrėjas. O negatyvu tai, kad jis institucijoje savo pavyzdžiu tokią poziciją įtvirtina kaip normalią. Netgi darbo reikalais jis skambina savo mobilioju telefonu, negauna iš savo institucijos net popieriaus lapo, ir tai tampa lyg norma. Pinigų ir universitetuose, ir mokslo institutuose pakanka bent tiek, kad racionaliai tvarkantis, galima užtikrinti saikingą, ar kaip dažniau sakome, pusiau normalų studijų ir darbo procesą.

Ar nėra noro tą procesą padaryti normalų?

Manau, kad nėra ryškesnio entuziazmo. Juk tam pirmiausia būtina žinoti, kokį tolesnį mokslo raidos scenarijų norima įtvirtinti. Ne finansavimas yra didžiausia ir vienintelė Lietuvos mokslo problema. Mano galva, ne mažesnis rūpestis – profesinių interesų ir idealų problemos. Aišku, plika nuostata – pirma pinigai, paskui darbas – taip pat neatitinka šiuolaikinių iššūkių.

Kodėl orieji tyli

Ir vis dėlto Jūs už mokslininką „pramušėję“: lėšų, savo parašytos knygos išleidimo, savo produkto realizavimo ir t. t.?

Sąlygos, į kurias dabar patekę Lietuvos mokslininkai, grūdina. Tačiau padėtis, kai vieni naudojami visais mokslo veiklos privalumais, o kiti visą laiką murkdosi nepritekliuose, nėra normali. Blogiausia, kad tie, kurie turi tokių privilegijų, sau nekelia tokių pat maksimų, kaip kitiems. Susikauptė daug nuoskaudų, orieji pasirinko tylėjimo kelią.

Būtent šį klausimą Jums ir norėjau užduoti: kodėl tyli?

Žino, kad pradėta diskusija bus bevaisė, bus įjungti manipuliavimo mechanizmai, įsitrauks „purvasklaida“. Tuo visos problemos sprendimas ir baigsis. Kiekvieną galima suniekinoti, parodyti, kad jis neteisis, ne taip darė, ir štai koks liūdnas rezultatas. Rausiamasi žmogaus biografijoje, o kiekvienoje biografijoje galima rasti visko. Kai kas įsivaizduoja, kad visą gyvenimą galima nugyventi, nepadarius menkiausios klaidelės. Jeigu žmogus už padarytą klaidą atsiskaitė, tai reikia užmiršti ir eiti toliau, bet ne visą gyvenimą baidyti pirštu. Niekingi tie, kurie be atvangos rankioja kitų tariamas ar tikras nuodėmes. Nedaug yra tokių nuodėmių, dėl kurių žmogus visą gyvenimą turėtų jaustis kaltas ir atgailauti.

Pažįstu ne vieną asmenį, kuris į mūsų institucijas vaikšto su skundais, kompromituojama medžiaga. Ir dažniausiai randa klausančių ir veikiančių tuo pasiremiant.

Tai juk irgi mokslininkų sociumo nariai. Pagaliau būkime nuoseklūs: sociume dėl pilnatvės turi būti ištisas spalvų spektras – nuo geradarių iki piktavalių ir net piktadarių. Toliau plėtoju Jūsų pačios išsakytą mintį.

Niekas nepateiks receptų, kaip iškart pakeisti esamą padėtį. Galiu pasiūlyti tik vieną kitą galimybę, kaip būtų galima keisti mokslininkų sociumą. Viena iš jų – viešumas. Kaip pasikeisti? Pirmiausia reikia keisti komunikacinę elgseną. Tada keisis pasaulėvaizdžio suvokimas, atsiras kaitos atspirties taškas – žmogaus ar net viso sociumo.

Gal pateiktumėte konkretų tokios komunikacinės elgsenos keitimo pavyzdį?

Štai mokslininkas rengiasi habilitacinei procedūrai, viskas lyg ir gerai. Bet staiga jam, kaip tai Eglei žalčių karalienei, pasakoma: „Jūsų darbai geri, reikšmingi, bet prieš gindamasis dar suavėkite tokias ir anokias klumpeles, atneškite vandens rėčiu...“

Žodžiu, siūloma palaukti, nesukbėti. O tarp eilučių duodama suprasti, kad čia kai kurie asmenys nelabai palankiai atsiliepė... Gal reikėtų į tokių sprendimų lemiantį pokalbį pakviesti ir tą, apie kurį kalbama?

Tai nepasitikejimas savo mokslinės institucijos ar savo pačių kompetencijomis? Akivaizdus provincialumo kompleksas? Man sunku įsivaizduoti, kad taip būtų Vilniaus universitete, bet galiu daryti prielaidą, kad gal tai įmanoma toliau nuo sostinės esančioje aukštojoje mokykloje.

Atsakysiu taip: esu Vilniaus universiteto docentė, turiu ilgą darbo šiame universitete patirtį, ji pratęta veikla ir kituose universitetuose. Tai leidžia teigti, kad svarbiausias – ne geografinis faktorius.

O skandalai ką sako?

Skandalus norėčiau palikti nuošalyje. Pažvelgti į skirtingus universitetus konstruktyvesniu rakursu išties ne tik įdomu, bet ir naudinga.

Tą ir padarysime, bet jau kitame laikraščio numeryje.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Dr. Rimantas KODŽIUS
*Biopolio institutas,
Singapūras*

Daugelis ligų kyla dėl genų defektų (mutacijų) ir gyvenimo būdo. Visi turime tam tikrų, kad ir mažų, genų nukrypimų nuo „standarto“. Vieno „standarto“ taip pat nėra, nes žmonės gyvena įvairiose geografinėse platumose, o evoliucija yra lėta, bet pastovus procesas. Žalingi įpročiai (rūkymas, alkoholio ar narkotikų vartojimas), aplinkos tarša skatina pasireikšti tuos nedidelius genų defektus, dėl to išsivysto įvairios alergijos, astma, diabetas ir kitos ligos, nutunkama. Tačiau yra ir paveldimų ligų, kurias sukelia rimtesni genų defektai.

Dabar, sekvenavus žmogaus genomą ir išplėtojus molekulinės biologijos ir geno technologijas, galima nustatyti, kokia įgimta liga gali sirgti žmogus. Net iš tėvų genų kombinacijos galima nustatyti tam tikrą tikimybę, ar vaikas turės įgimtą ligą.

Daugumos vaistų, skirtų gydyti įgimtus genų defektus, pagrindas yra trūkstamas baltymas; vaistų veikimo esmė – to baltymo tiekimas. Pavyzdžiui, jeigu žmogus žemaūgis, augimo hormonas (gamina TEVA Sicor Biotech Lietuvoje) jam gali padėti pasiekti normalų ūgį. Šiuolaik-

Rimantas Kodžius 1996 m. baigė chemijos studijas Vilniaus universitete, įgijo biochemiko specialybę. Vėliau studijavo garsiuose Austrijos, Vokietijos ir Šveicarijos institutuose, įgijo daktaro laipsnį. R. Kodžius neapsiribojo Europa ir ketverius metus praleido garsiaame Japonijos RIKEN institute, kur tyrinėjo molekulinis reguliavimo mechanizmus. Dabar dr. R. Kodžius dirba mokslinį darbą naujame Biopolio institute Singapūre. Jis dirbuoja pas lietuvių kilmės Nobelio premijos laureatą prof. Sydney'ų Brennerį. Tyrinėjimų sritis – molekulinė genetika ir genomai. Šis jaunas 31 metų mokslininkas jau yra dirbęs aštuoniuose šalyse, moka penkias kalbas. Malonu, kad jis palaiko glaudžius ryšius su Lietuva, Lietuvoje dirbančiais kolegomis.

GENŲ TERAPIJA

kinės technologijos leidžia įdiegti trūkstamą geną į ląstelę, kuri ima sintetinti reikiamą baltymą. Taip grąžinama organizmo funkcija, liga pasitraukia. Yra įvairių technologijų, stimuliuojančių į ląstelę įdiegto DNR veikimą; dėl to organizmas gauna reikiamą baltymą, pavyzdžiui, fermentą. Anksčiau tam buvo naudojami modifikuoti virusai (moksliškai – adenovirusai). Ši technologija labai veiksminga. Sunkumų kilo ne dėl to, kad genai būtų patekę ne ten, kur reikia, ar būtų pradėję veikti nekontroliuojami, o dėl to, kad mūsų ląstelės tuos virusus jau atpažįsta. Įleidus viruso kon-

strukta, kraujo T reguliacinės ląstelės yra suaktyvinamos. Tada imuninė sistema konstrukta sunaikina.

Neseniai Biopolio institute įkūrėme idėjų klubą, siekdami įvertinti mokslo ir verslo bendradarbiavimo galimybes. Paprašėme profesorių Džeimsą Vilsoną (iš JAV, Pensilvanijos) papasakoti, kaip jis išsprendė virusų problemą. Mokslininkas paaiškino, kad pakeitė viruso sekas, kurios lemia viruso atpažinimą ląstelėje. Sekos koduoja baltymus viruso paviršiuje; šiuos baltymus žmogaus ląstelės ir atpažįsta. Pakeitus baltymus, virusas nebesukelia imuninių reakcijų.

Profesorius parodė nuotraukas, kuriose matyti, kaip genas suaktyvinamas įleidus DNR į akis. Jeigu geno produktas fluorescuoja tamsoje, nuotraukose akys švyti. Tai atrodo baugiai, bet parodo naujos technologijos veikimą.

Jau yra ir sėkmingų genų terapijų pavyzdžių. Dėl tam tikrų genų trūkumo galimas įgimtas aklumas. Įleidus į akį viruso konstrukta, gautas baltymas grąžina funkciją. Po eksperimentinės genų terapijos šuo pradėjo matyti viena akimi – būtent ta, į kurią buvo įleista konstrukta.

Genų terapijos metodais gali būti gydoma ir daugiau ligų. Pavyzdžiui, trūkstamas kraujo faktorius gali būti kompensuojamas įleidžiant DNR. Kaip ir dėl kiekvienos technologijos, reikia baimintis šių

naujovių panaudojimo blogiems tikslams, pavyzdžiui, kas nors gali užsimanyti tamsoje šviečiančių akių arba sportininkai – naujo dopingo.

Žinoma, tokios naujos aukštosios mokslo technologijos turi ir savų problemų. Kol kas didžiausias genų terapijos sunkumas yra DNR konstrukto įdiegimas į ląstelę, nes ląstelės sienelė nėra labai pralaidi. Įšvirkti konstrukta į kraują paprasčiau, bet įleisti į smegenis ar kitas organizmo vietas nėra taip lengva. Kiekviena ląstelė turi specifinius receptorių, tad mėginama genetiškai modifikuoti virusus nukreipti į šias vietas. Bet ir tai nėra paprasčiau, konstrukta patenka ir į kitas ląsteles (pavyzdžiui, norima, kad konstrukta patektų tik į širdį, bet jis patenka ir kitur, kad ir santykiu 1:100).

Apskritai genų terapijos technologija pastaraisiais metais smarkiai pažengė pirmyn. Esu tikras, ateityje ji bus labai svarbi.

Nueinamas ilgas kelias, kol genų terapija pritaikoma žmogui. Pirmiausia tokie DNR konstrukta išbandomi su ląstelių kultūromis. Tada bandymai atliekami su laboratorinėmis pelėmis, beždžionėmis. Ir tik tada, kai naujo konstrukto veiksmingumas patikrinamas su įvairiais modeliais, galima pradėti tyrimus su žmonėmis.

Kitos mokslo problemos susijusios su verslu. Kartais investuotojams sunku įvertinti naujų technologijų naudą. Taip pat labai svarbu turėti gerą verslo planą. Pavyzdžiui, farmacijai daugiausia naudos teikia vaistai, kuriuos kas dieną vartoja

daugelis pacientų – tada piliulių pardavimas būna labai pelningas. O kaip genų terapija? Įdiegti genai organizme liktų kelerius metus, tad terapija daug pelno neduotų. Viena tokia injekcija kainuotų apie pusę milijono dolerių. Kas mokėtų tokiuos pinigus? Vis dėlto, manau, sprendimas bus rastas, tik pirmiausia reikia įsitikinti, kad šios technologijos veikia gerai.

Lietuvoje taip pat yra mokslininkų, užsiimančių molekuline genetika ar geno tyrimais. Štai dr. Arvydas Lubys iš *Fermento* nagrinėja genų technologijos atmainą – ne virusus, bet saugesnę genų įterpimo technologiją, vadinamuosius transpozonus.

Praeitą vasarą buvau pakviestas dalyvauti Nobelio premijų laureatų susitikime Vokietijoje. Ten suvažiavo apie 40 Nobelio premijų laureatų ir 300 aktyvaus mokslo jaunimo iš viso pasaulio. Kartu su Lietuvos mokslininke dr. Aušra Imbrasaitė iš Biochemijos instituto susitikome ir bendravome su iš Lietuvos kilusiu mokslininku, Nobelio premijos laureatu prof. Aaronu Klugu. Jis išplėtojo naują genų terapijos technologiją – „cinko pirštus“ (*Zinc fingers*). Jo sukonstruoti „cinko pirštai“ leidžia atpažinti specifines sekas. Naudojantis šia technologija galima įterpti norimą DNR seką į bet kurią geno vietą.

Taigi mokslas nestovi vietoje. Ateitis priklausys tiems, kurie sugebės išvelgti naujų technologijų naudą. Galimybės didelės. Manau, vis dažniau mokslo spaudoje išgirsime apie naujus atradimus.

Sveikiname!

Nuoširdžiai sveikiname Darbo ir socialinių tyrimų instituto įkūrėją, socialinės politikos bei žmonių gerovės problemų tyrėją profesorių habil. dr. Algį Šileiką garbingo septyniiasdešimties metų jubiliejaus proga.

*Tu visada buvai kely,
Darbais skubėjai į augimą,
Lai tobulybės ilgesys
Lyg žaibas uždega likimą!!!*

*Pagarbiai,
Darbo ir socialinių tyrimų instituto kolektyvas*

RENGIAMA PROTŲ SUSIGRAŽINIMO PROGRAMA

VšĮ Užsienio lietuvių rėmimo centras nuo 2006 m. gegužės mėn. kartu su partneriais (LR švietimo ir mokslo ministerija bei Tautinių mažumų ir išeivijos departamentu prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės) pradėjo įgyvendinti projektą *Protų susigrąžinimo programos rengimas ir įgyvendinimas*. Europos Sąjungos lėšomis finansuojamu 2 473 143 Lt vertės projektu siekiama sukurti užsienio mokslo centruose studijuojančių ir dirbančių Lietuvos piliečių skatinimo grįžti į Lietuvą programą, įdiegiant konkursinį programos dalyvių finansavimo mechanizmą.

Pasak projekto iniciatorių, užsienio mokslo centruose studijuojančių ir dirbančių Lietuvos mokslininkų ir kitų tyrėjų reintegracija kokybiškai pagerintų padėtų žmogiškųjų išteklių Lietuvos mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros (MTEP) srityje. „Svarbu tai, kad vizitų Lietuvos mokslo centruose ar įmonėse metu atvykę mokslininkai ir kiti tyrėjai dirbs kartu su Lietuvoje gyvenan-

čiais doktorantais, mokslininkais ir kitais tyrėjais. Taip suteikiama puiki galimybė užsienio mokslo centruose sukauptas žinias ir patirtį perimti priimančios organizacijos darbuotojams: doktorantams, mokslininkams ir kitiems tyrėjams“, – apie tiesioginę projekto naudą pasakoja projektą įgyvendinančio Užsienio lietuvių rėmimo centro direktorius Tomas Žalandauskas.

Projekto įgyvendinimo laikotarpiu bus sukurta protų susigrąžinimo programa, apimanti priemones ir būdus, kaip skatinti grįžti emigravusius mokslininkus į Lietuvą, taip pat ketinama organizuoti trumpalaikius užsienyje dirbančių ir studijuojančių mokslininkų vizitus Lietuvos mokslo centruose bei aukštųjų technologijų įmonėse.

Šiuo metu jau prasidėjo pirmoji projekto įgyvendinimui labai svarbi veikla – kuriamas konkursinio finansavimo mechanizmas, pritaikytas susigrąžinti protams.

Pasak projekto įgyvendintojų, įdiegtas konkursinis programų fi-

nansavimo mechanizmas paskatintų užsienyje studijuojančius ir dirbančius mokslininkų atvykimą į Lietuvos mokslo įstaigas ir verslo įmones.

Projekto įgyvendinimo metu taip pat planuojama sukurti informacinę sistemą, kuri užtikrintų keitimąsi žiniomis ir patirtimi tarp išvykusių Lietuvos doktorantų, mokslininkų ir kitų tyrėjų bei Lietuvos mokslo centrų, asociacijų, aukštųjų technologijų įmonių.

Taip pat iki 2008 m. numatoma parengti užsienio mokslininkų vizitų koordinatorius, sukurti ir įgyvendinti informavimo kompanijos ir pilotinės veiklos informacinę sistemą, suorganizuoti konkursus užsienyje dirbančių ir studijuojančių mokslininkų vizitams, atlikti kokybinį atvykusių doktorantų, mokslininkų ir kitų tyrėjų socialinį tyrimą bei parengti protų susigrąžinimo programą.

**Užsienio lietuvių rėmimo centro
informacija**

Lietuvos veterinarijos akademijos Gyvulininkystės institutas

SKELBIA KONKURSAŲ LVA GYVULININKYSTĖS INSTITUTO DIREKTORIAUS PAREIGOMS UŽIMTI

Konkurso sąlygos:

Konkurse gali dalyvauti ne vyresni kaip 65 metų mokslininkai, turintys biomedicinos mokslų srities zootechnikos arba veterinarinės medicinos krypties habilituoto daktaro ar daktaro mokslo laipsnį, ne mažesnę kaip 5 metų mokslinio darbo stažą, išmanantys Lietuvos Respublikos Konstituciją, Lietuvos Respublikos įstatymus, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimus ir kitus teisės aktus, reglamentuojančius Lietuvos veterinarijos akademijos Gyvulininkystės instituto veiklą, sugebantys spręsti įstaigos pagrindinės veiklos organizavimo, finansavimo, darbo teisinių santykių klausimus, mokantys valdyti, kaupti, sisteminti, apibendrinti informaciją ir daryti išvadas, sugebantys savarankiškai planuoti bei organizuoti Instituto veiklą.

1. Pretendentas iki skelbime nurodytos datos privalo pateikti:
 - 1.1. prašymą dalyvauti konkurse;
 - 1.2. asmens tapatybę, pilietybę ir amžių patvirtinančių dokumentų ir jo kopiją;
 - 1.3. mokslo laipsnį liudijantį dokumentą ir jo kopiją;
 - 1.4. valstybinio socialinio draudimo pažymėjimą ir jo kopiją;
 - 1.5. trumpą gyvenimo ir mokslinės veiklos aprašymą;
 - 1.6. instituto veiklos plano projektą;
 - 1.7. mokslinių darbų sąrašą;
 - 1.8. kitus papildomus dokumentus, leidžiančius objektyviai įvertinti pretendento kvalifikaciją (pretendento nuožūra).
2. Pretendentai pateikia dokumentus LVA Gyvulininkystės instituto referentei kadrų sekretorei asmeniškai arba siunčia registruotu laišku iki 2006 m. spalio mėn. 6 d. adresu R. Žebenkos g. 12 LT-82317, Baisogala, Radviliškio rajonas. Informacija teikiama nurodytu adresu, tel. (8 ~ 422) 65 383 arba el. paštu lgi@lgi.lt.
3. Jeigu pretendentas pateikia dokumentus asmeniškai, šios tvarkos 1.2, 1.3 ir 1.4 punktuose nurodytų dokumentų originalus, sutikrūnusi su pateiktomis kopijomis, referentė kadrų sekretorei grąžina dokumentų priėmimo metu.
4. Jeigu dokumentai siunčiami registruotu laišku, pateikiamos šios tvarkos 1.2, 1.3 ir 1.4 punktuose nurodytų dokumentų notaro patvirtintos kopijos.
5. Pretendentų dokumentai priimami vieną mėnesį nuo konkurso paskelbimo spaudoje dienos, įskaitant paskelbimo spaudoje dieną.

*Direktorius pavaduotojas,
l. e. direktoriaus pareigas*

Atkelta iš 1 p.

Maskvietis trijuose pranešimuose kalbėjo apie žodžių tvarką kaip gramatinį reiškinį, frazės sintaksę ir prozodiją bei kitas sintaksės problemas. Abu kalbininkai sulaukė didelio vasaros mokyklos dalyvių dėmesio. Kaip ir kiekvienais metais Salų vasaros mokykloje šiemet dalyvavo žymus baltistas ir indoeuropeistas profesorius Wojciech Smoczyński (Wojciech Smoczyński) iš Varšuvos.

Daug dėmesio buvo skirta lietuvių kalbotyros problematikai. Lietuvių kalbos instituto Gramatikos skyriaus vadovas A. Holvoetas rengia naują lietuvių kalbos gramatiką, tad jos koncepcijos naginėjimui taip pat buvo skirta keletas pranešimų ir diskusijų. A. Holvoetas kalbėjo apie tai, kaip naujojoje lietuvių kalbos gramatikoje bus aprašytos evidencialumo, giminės ir apibrėžtumo kategorijos. Dr. Jurgis Pakerys skaitė pranešimą apie veiksmo pavadinimą daiktavardiniame junginyje. Lietuvių kalbos institute dirbantis šveicarų kalbininkas Markus Roduneris kalbėjo apie skaičiaus kategoriją lietuvių kalboje. Beveik kiekvieną pranešimą lydėjo diskusijos, neretai nusitęsdavusios į pertraukas, persikeldavusios prie pietų stalo ir t. t.

Atsakomybė už gimtinę

Kalbant apie Salų kalbotyros vasaros mokyklą, būtina paminėti tris svarbiausius organizatorius, ant kurių pečių ir gula šių mokyklų rengimo našta. A. Holvoetas yra šių mokyklų mokslinių programų vadovas, užtikrinantis labai autoritetingų kalbininkų iš įvairių šalių atvykimą į Salas. Mokyklos ūkiniai ir organizaciniai rūpesčiai – Lietuvių kalbos instituto Gramatikos skyriaus mokslo darbuotojos dr. Ginos Kavaliūnaitės rankose. Kasmetinių projektų rengimas, rėmėjų telkimas ir finansavimo dalykai – Lietuvių kalbos instituto direktoriaus pavaduotojo dr. Artūro Judženčio darbas.

Norėtusi atkreipti dėmesį ne vien į mokslinę šių vasaros mokyklų reikšmę. Neretai gali išgirsti reikliai ir net su savotiška pašaipą klausiant: ką tas Lietuvos mokslas duoda – valstybei brangiai kainuoja, o aki-vaizdžios naudos nematyti?.. Salų miestelio pavyzdys rodo, kad kartais ta nauda nėra išreiškiamą vien skaičiais – litais ar eurai, reikėtų pastebėti labai svarbią socialinę bei kultūrinę mokslo žmonių bendradarbiavimo su gimtine ar savo kraštiečiais reikšmę, kartais tegul ir paprasto žmogiško bendravimo vertę miestelio ar kaimo gyventojams, konkrečiai vietovei. Juk mokslo žmonių ir jų gimtinės sąsąja dažnai labai gyvybinga, nors apie tai ne itin dažnai prabylame.

Šio renginio organizatorė Gina Kavaliūnaitė gimė Salose, jos tėvai dirbo Salų dvare veikusiame žemės ūkio technikumė. 1970 metais technikumą uždarius, šeima išvyko, bet vasaros atostogos būdavo leidžiamos Salose pas močiutę. Lankytasi čia ir studijų metais su draugais. Kai 2003 m. vasarą aplankė Salas, dvare veikusi pradinė mokykla buvo uždaryta, dalis dvaro išnuomota Genovaitės Stulpinienės verslo kolegijai. Buvo matyti, kad jokia veikla čia nevyksta – dvaras buvo apaugęs dilgėlėmis ir varnalėšomis. Į visa tai bežiūrint, gimė mintis dvare atgavinti gyvenimą. Šia idėja G. Kavaliūnaitė pasidalijo su Kamajų seniūnu Vytautu Viliu, mat Salų dvaras šiuo metu pavaldus Rokiškio rajono administracijos Kamajų

Dviragio ežero saloje

Iš paukščio skrydžio Salos primena miniatiūrinę Lietuvą

Eugenijaus Štumbrio nuotrauka

kasmet skirdavo nuolatinis rėmėjas Valstybinis mokslo ir studijų fondas.

Postūmis susiburti bendruomenei

Prieš pirmąją stovyklą Salų gyventojai daug nuveikė tvarkydami dvaro aplinką ir patalpas: iš kalbininkų nuompinigių, kurie buvo skirti mokėti už naudojimąsi Salų dvaro pastatu, buvo įrengtos prausyklos, tualetai, parke išpjauti nereikalingi krūmai, nušienauta žolė, pasodinta gėlių. Tegul dvaro rūmų sienos „paplaukusios“, tinka apsilupęs, bet tai atperka žmonių geranoriškumas, tad niekas iš dalyvių ir nesiskundžia patogumų stoka. Kamajų seniūnija lėšų baltistų renginiams neskiria, tik minimaliai paremontuoja dvaro patalpas, o vietos moterys kambariuose pamerkia gėlių, patiesia kilimėlius, jei prireikia, tai iš namų savo patalynės atneša. Įvairiose miestelio vietose iškabinti skelbimai: gyventojai buvo raginami apsitvarkyti kiemus, apsišluoti, nes atvažiuos daug svečių, negalima prastai pasirodyti. Sališkiai mokslininkus pasitiko labai nuoširdžiai, džiaugėsi atgijusiu gyvenimu, siūlė laisvalaikio pramogas, ekskursijas po apylinkes, vežiojo arklių traukiamais vežimais, kartu kūreno laužą. Sališkiai padainuodavo savo dainų ir labai nustebdavo, kad dainomis atsakydavo ir kalbininkai. „Užsieniečiai, o moka šitiek lietuviškų dainų!“ – negalėdavo atsistebėti. Jiems tikras stebuklas, kad kone visi tų mokyklų dalyviai, net ir iš užsienio, kalba lietuviškai.

Po pirmosios Salų gramatikos vasaros mokyklos 2004 metais Salose susikūrė miestelio bendruomenė, kuriai vadovauja Zita Levaškevičienė. Į bendruomenę susibūrė žmonės, neabejingi Salų likimui. Salų bendruomenei dažniausiai tenka verstis savo narių geranoriškumu, nes kitokių išteklių bendruomenė kol kas neturi. Užtat turi daug žmogiškos šilumos.

Kai šią vasarą kalbininkų vasaros mokyklos metu buvusio Salų dvaro rūmuose koncertavo tarptautinių muzikinių festivalių dalyvis – Kauno styginių kvartetas, į koncertą susirinko Salų gyventojai, atvyko klausytojų iš Kamajų, Rokiškio ir Kupiškio. Po koncerto kvarteto vadovas Saulius Bartulis pripažino, kad Salos – puiki vieta koncertams, ir pažadėjo būtinai atvažiuoti koncertuoti ir kitąmet. Džiaugdama koncertu G. Kavaliūnaitė turėjo ką pasakyti ir Kamajų seniūnas: „Tu čia mane spaudi ir gailioji, o galų gale tie vargai vis dėlto atsiperka“.

Kaip ir daugelyje mažųjų miestelių, Salose nedaug jaunimo, trūksta darbo vietų. Vykstant renginiams dvare Salų gyventojai bent laikinai gauna darbo ir galimybę parodyti savo iniciatyvą, praplečia akiratį, užmezga naujus ryšius.

Kokia Salų ateitis?

Salų gyventojai prisipažįsta nežinantys, kokia dvaro ateitis. Aiškiaus atsakymo į šį klausimą neduoda nei Kamajų seniūnija, nei Rokiškio rajono savivaldybė. Dar daugiau, nei aiškūs Rokiškio rajono savivaldybės santykiai su prieštarai vertinamos Genovaitės Stulpinienės verslo kolegija, kuri užėmusi dvaro patalpas nevykdo jokios mokomosios veiklos, nemoka nuomos ir tokiu būdu stabdo bet kokią platesnę veiklą. Salų gyventojai, matydami pavyzdžių sostinėje ir visoje Lietuvoje, natūraliai baiminasi: kas bus, jeigu Salų dvaro rūmai bus privatizuoti, ateis naujo-

Lietuvių kalbos instituto mokslo darbuotoja dr. Gina Kavaliūnaitė, Salų miestelio bendruomenės pirmininkė Zita Levaškevičienė ir Instituto direktoriaus pavaduotojas dr. Artūras Judžentis

Miestelio pažiba – neoklasicistiniai Salų dvaro rūmai

seniūnijai. Seniūnas nuoširdžiai pritarė minčiai, kad Salose vyktų kalbotyros vasaros mokyklos. Pirmaisiais metais sumanymą finansiškai parė-

mė LR švietimo ir mokslo ministerija, antraisiais metais, paramos negavę iš Švietimo ministerijos, rengėjai kreipėsi į Lietuvos Respublikos

vyriausybę ir buvo finansuojami iš rezervo fondo. Šių metų vasaros mokyklą jau rėmė Europos Sąjungos struktūriniai fondai. Dalinę paramą

Gedimino Zemličko nuotraukos

Kalbininkai dr. Jurgis Pakerys ir prof. Akselis Holvoetas pasirengę atsakyti į diskusijos dalyvių klausimus

jo elito atstovai, kuriems bus daug svarbesnių reikalų negu Salų bendruomenės telkimas ir stiprinimas bei bendruomenei svarbaus kultūrinio paveldo saugojimas? Juo labiau, kad Rokiškio rajono spaudoje buvo pasirodę nuogastavimų, jog esama (neįvardytų) jėgų, kurioms geriau, kad Salose ir rūmuose kol kas nieko nevyktų, aplinka po truputį būtų vis labiau nugyvenama, o tada „naujosios jėgos“ pastatą privati-
zuotų ir pradėtų „tvarkyti“. Jeigu tie nuogastavimai pasitvirtintų, tai pradėtų kliūti Salose rengiamos mokyklos ir studentų praktikos. Pagaliau jeigu buvusių dvarų paveldui renovuoti bus skiriama Europos Sąjungos pinigų, visada atsisiras norinčiųjų pigiai įsigyti dar ne visai nugyventą dvarą, o pasakui už europinius pinigus tvarkyti.

O gyventojų nuogastavimai jau ir pasitvirtina: kaip skelbiama Socialinės ir ekonominės plėtros tinklalapyje (www.sepc.lt), jau baigtas rengti Rokiškio paveldo objektų investicinis projektas, pagal kurį „Rokiškio rajono savivaldybei tenkanti bendra projekto suma – 1 mln. 688 tūkst. litų arba 488 788 eurų. Remiantis projekto partnerių pasirašyta Partnerystės sutartimi, Rokiškio rajono savivaldybė (pagal Rokiškio rajono savivaldybės tarybos 2005-11-18 sprendimą Nr. TS-12.162 „Dėl projekto dalinio finansavimo“) skirs daliniam šio projekto finansavimui 421 930 litų arba 122 197 eurų, kas sudarytų 25 proc. Rokiškio rajono savivaldybei tenkančios projekto sumos. Likusi suma – 1 mln. 266 tūkst. litų arba 366 591 eurų bus finansuojama iš Europos regioninės plėtros fondo lėšų pagal sudarytą paramos sutartį“.

Kur skiriami pinigai, ten prasideda grumdymas dėl prioritetų, svarbiausių ir neatidėliotinių uždavinių. Bus blogai, jei nulems ne objektų kultūrinės ir istorinės vertės suvokimas, bet noras pinigus skirti visų pirma gidų rengimui, ekskursijų biurų infrastruktūros gerinimui ar lankstinių spausdinimui. Tada Salų dvarui, sališkįs vienijančiam ir buriančiam centrui, kuris yra svarbus krašto ir visos valstybės istorinio paveldo objektas, atgimti jokių galimybių neliks. Salų dvaras – vienas iš nedau-

gelio dvarų, kurio išlikęs visas kompleksas su visais ūkinės ir administracinės paskirties pastatais bei parku. Negalima mesti kelio dėl takelio, todėl kuo daugiau lėšų ir jėgų reikia skirti Salų dvaro rūmų remontui, parko sutvarkymui ir infrastruktūros kūrimui, rūmų pritaikymui kultūrinėms reikmėms – konferencijoms, menininkų kūrybinėms stovykloms, studentų praktikoms ir panašiai.

Tokie renginiai dvare jau vyksta: pernai čia stovyklavo M. K. Čiurlionio menų gimnazijos moksleiviai, šią vasarą Vilniaus dailės akademijos studentai atliko tapybos praktiką, vyko jau tradicinė kalbotyros vasaros mokykla, konferenciją čia rengė Vilniaus universiteto literatai. Tetrūksta geranoriškumo, lėšų skirstymo skaidrumo. Dvaro likimas turėtų būti sprendžiamas viešai, rengiami projektai turėtų

būti viešai diskutuojami. Diskusijos dėl dvaro ir miestelio likimo – tai svarbus vietos gyventojų ir išeivių iš Salų savo gyvenamosios vietos vertės suvokimo ir savivokos ugdymo objektas.

Gediminas Zemlickas

Vasaros mokyklos dalyviai tradiciškai aplankė ir Skapiškio blaivybės koplytėlę (Kupiškio r.)

Lenkų kalbininkas prof. Wojciechas Smočinskis jaukiai jaučiasi važyje su Salų vasaros mokyklos dalyvių vaikais

Idėjų kovoje laimi mokslas

Kalbindami bene vyriausią amžiumi šiais metais vykusios Trečiosios Salų gramatikos mokyklos (*Academia Grammaticorum Salensis Tertía*) dalyvį buvusį Vilniaus universiteto Lietuvių kalbos katedros profesorį Vitą Labutį, mėginome išsiaiškinti, kuo šios vasaros stovyklos, kuriose daugiausia dalyvauja jaunimas, gali būti įdomios ir vyresniosios kartos kalbos mokslo specialistams.

Gerbiamasis Profesoriau, kelintą kartą dalyvaujate Salų gramatikos vasaros mokykloje?

Salų gramatikos vasaros mokykloje dalyvauju, deja, pirmą kartą, nors apie šias studijas žinojau ir anksčiau. Buvau kviečiamas dalyvauti, bet vis iškildavo kliūčių. Dabar pamatęs, kokios čia darbo sąlygos, kokie susirenka specialistai, apgalvestauju, kad ir šį kartą dalyvauti visame mokyklos darbe ir kituose renginiuose neturėjau galimybių. Jeigu tik leis sveikata, pasiryžęs ir ateityje nelikti nuošalyje nuo šios mokyklos.

Ką galite pasakyti apie specialistus, kuriuos organizatoriai kviečia į Salų vasaros stovyklą?

Mano nuomone, į šį klausimą galėtų išsamiau ir tiksliau atsakyti tų stovyklų organizatoriai. Čia kviečiami žymūs kalbininkai. Lietuvių kalbos instituto Gramatikos skyriaus vadovas Akselis Holvoetas (Axel Holvoet) turi gerų pažįstamų kalbininkų įvairiose šalyse, tad ir šioje vasaros stovykloje matėme Šveicarijos, Vokietijos, Lenkijos, Rusijos kalbininkų. Ankstesnėse stovyklose pranešimus yra skaitę Vokietijos, Didžiosios Britanijos ir kitų šalių kalbos mokslo atstovai. Žinoma, ir kaip pranešėjai, ir kaip klausytojai dalyvauja Lietuvių kalbos instituto, Vilniaus universiteto ir kitų aukštųjų mokyklų kalbininkai. Svarbiausia, kad šiose vasaros stovyklose nagrinėjamos naujausios ir aktualiausios kalbotyros problemos. Keliami nemaža idėjų. Štai šiandien klausėmės profesoriaus iš Maskvos Antono Cimerlingo (Anton Zimmerling) pranešimo. Šioje vasaros mokykloje jis skaitė tris pranešimus, ir galiu tvirtinti, kad jie labai įdomūs. Platus šio kalbininko akiratis, apimamas labai nemažas pasaulio kalbų spektras. Vakar itin įdomų pranešimą apie veiksmazodžius *eiti* ir *ateiti* skaitė šveicarų kalbininkas Bernardas Vėlšlis (Bernhard Waelchli). Gretinant įvairias kalbas keliami ir nagrinėjami reikšmingi teoriniai kalbotyros klausimai. Kartu tai ir indėlis į teori-

Prof. Vitas Labutis ir dr. Gina Kavaliūnaitė Salose

nes lituanistikos mokslo studijas.

Ar galėtumėte įvardyti, kurlink juda kalbos mokslas? Ar galima išvėgti bent kiek ryškesnę kryptį? O gal tai tėra atsitiktinio pobūdžio žingsniai, iš kurių ateityje išsirutulios aiškesni siekliai?

Didesnių apibendrinimų greitosiomis nesimu daryti. Galiu pasakyti tik keletą subjektyvių minčių. Manau, kad dabar gramatikos moksle vis labiau įsitvirtina pliuralistinis požiūris. Nėra vienos aiškos krypties, bet galima kalbėti apie kelias daugiau ar mažiau skirtingas kryptis. Štai A. Holvoetas su Artūru Judžėnčiu ir kitais jaunesniais kalbininkais kuria naujo tipo lietuvių kalbos gramatiką. Ji gerokai skirsis nuo dabartinių akademinių lietuvių kalbos gramatikų, taip pat nuo kitų tradicinių mūsų gramatikų. Atveriamos naujos perspektyvos. Į lietuvių kalbos teoriją vis daugiau pažvelgiama iš bendrosios kalbotyros perspektyvos.

Mane dabar domina funkcinė

gramatika. Tai naujos, vadinamosios Amsterdamo gramatikų mokyklos, tyrinėjimų krypties darbai. Beje, Amsterdamo gramatikų mokykla labai išsišakojusi, gyvai reiškiasi Lenkijoje, Vokietijoje ir JAV. Deja, Lietuvoje šios krypties tyrinėjimų dar labai maža. Adelė Valeckienė, kuri parašė *Funkcinę lietuvių kalbos gramatiką*, šios Amsterdamo mokyklos idėjomis dar nesirėmė, rėmėsi anglų Helidėjaus (M. K. Hallyday) mokykla. Tai taip pat reikšminga, solidi funkcinės gramatikos šaka.

Mano manymu, dabar bendroji kalbotyra ir lituanistika šakojasi keliomis kryptimis.

O kaip tradicinė kalbotyra? Vienas-du ir bus nurašyta į kalbos mokslo istorijos paminklus?

Nedingusi ir tradicinė kalbotyra, ji tobulinama, į tradicinę kalbotyrą įtraukiama ir naujų teorijų rezultatai.

Tai natūralus kalbos mokslo raidos, jos turtinimo kelias? O gal pavienių kalbotyros asmenybių, net idėjų varžybos, kartais kurstomos ir ambicijų?

Matyt, esama įvairių priežasčių. Jeigu kalbos reiškiniai vertinami iš įvairių pusių, laimi mokslas.

Kaip šiame idėjų kovos lauke vertinama tradicinė, akademinė gramatikos kryptis? Juk jai atstovauja dauguma mūsų kalbininkų.

Iš tiesų ilgokai vyravo viena tyrinėjimų kryptis, nors su įvairiais atsisakymais ir variacijomis. Galima sakyti, šios krypties veiklos rezultatus susumavo tritomė akademinė „Lietuvių kalbos gramatika“. Mano galva, ši tradicinė kryptis jau šiek tiek ėmė kartotis, tiesa, vis būta bandymų ir nemaža ką naujinti.

Kaip trumpai apibūdintumėte šią tradicinę lietuvių kalbotyros kryptį? Tai garsios rusų kalbotyros mokyklos tęsa?

Tai kelių kalbotyros mokyklų tęsa. Didžiausią poveikį mūsų tradicinei gramatikai darė Jonas Jablonskis.

Sklandžia daugiasparnė „Santaros-Šviesos“ paukštė (3)

Fizikas ir rašytojas Kazys Almenas prisimena Vytautą Kavolį; šalia jo – Rita Kavolienė

Pradžia Nr. 13

Tęsiame įspūdžius iš keturioliktosios Santaros-Šviesos konferencijos Anykščiuose.

Pas Kavolius grybai augdavo, o pas Almenus – ne

Fizikas ir literatas Kazys Almenas, 2005 m. Lietuvos mokslo premijos laureatas, didžiuojasi, kad į *Santarą* jį pakvietė pats Marius Katiliškis. Iš pradžių rašytojas mėginęs vilioti įdomiomis santariečių paskaitomis, bet tai K. Almeno nepaveikė: jis įdomių paskaitų buvo prisiklausęs studijų metais. Žodžiu, prisipažįsta buvęs nuobodus, savimi patenkintas inžinierius. Bet M. Katiliškis neatlyžo: „Pamatysi, kokios ten mergos“. Šis argumentas buvo neatremiamas ir dabar, prabėgus daug dešimtmečių, K. Almenas gali patvirtinti: *Santaros* lietuvaits tikrai buvo labai gražios. Metams negailėstingai bėgant, atmintyje jos iškyla kaip vis gražesnės. O paskaitos? Kai kurios buvusios įmanomos, o kai kurios – visiškai neįmanomos. Kaip ir šiais laikais... Tačiau *Santara* bent jau šia prasme turi tęstinumą.

K. Almenas prisipažįsta, kad iki graudulio jaudina V. Kavolio nuotrauka naujosios knygos viršelyje. Pritaria, kad apie V. Kavolį reikia pasakyti daug gerų žodžių. Šiandien, kai šios asmenybės nebėra, kiekviena autentiška smulkmena apie jį įgyja naują prasmę, o ateityje, kai nebeliks gyvų tų smulkmenų ir peripetijų liudytojų, visa tai bus neįkainojama. Todėl K. Almenas auditoriją praturtino keliomis papildomomis smulkmenomis.

V. Kavolis jau buvo žinomas sociologas, profesorius, ir gyveno Pensilvanijoje, kiek į šiaurę nuo tos vietos, kur buvo įsikūręs jaunas inžinierius K. Almenas su žmona. O jie gyveno netoli Vašingtono, piečiau nuo Pensilvanijos. Kelių šimtų kilometrų atstumo ir kelių šimtų metrų aukščio skirtumas. Lyg ir nedaug, bet pas Kavolius grybai augdavo, o pas Almenus prie Vašingtono – ne. O koks lietuvis nemėgsta grybauti!

Almenams tai buvo gera proga nuvažiuoti pas Kavolius, pagrybauti, pabendrauti. Kelias vasaras taip pasigrybaudami maloniai bendraudavo, ypač jeigu Pensilvanijoje kurią vasarą ir palydavo. Almenai gali didžiuotis, kad išmokė Kavolius bent vieno tikro dalyko gyvenime – grybauti.

Profesorius tapo entuziastingu grybautoju, o Rita Kavolienė – tikra grybų eksperte, bent jau vyro akyse. Lyginamųjų civilizacijų problematikos vandenynė profesorius jautėsi kaip bangžuvė, bet štai radęs grybą kartais ne juokais sutrikdavo. Nors turėjo knygą su paveikslėliais apie grybus, vis tiek jam kildavo abejonių – dėti į krepšį ar nedėti. Hamletiška abejonė būdavo išsklaidoma žemiškosios žmonos Ritos Kavolienės autoritetingu sprendimu, ir grybas keliaudavo į krepšį arba skridavo į pakrūmę.

Vis dėlto lėktuvai skraido

Apie ką diskutuodavo laisvu nuo grybavimo metu? K. Almenui atrodo, kad tie jūdviejų pokalbiai būdavo ne per daug gilūs, atsimušdavo į

Filosofas Kęstutis Skrupskelis ir istorikas Egidijus Aleksandravičius

skirtingų interesų sritis: vienas – rimtas sociologas, kaip riešutų kevalus gliaudantis civilizacijų paslaptis, o kitas – jaunas, vos išsilukštenęs inžinierius. Dabar, klausydamasis Algio Mickūno paskaitos, K. Almenas prisiminė V. Kavolį, kuris jam aiškino apie budistų ir senovės indų civilizacijas, jų struktūras – girdi, jos esančios lygiavertės su mūsų civilizacija. K. Almenas klausėsi klausėsi ir klausia: „O ar tu norėtum sėsti į lėktuvą, kurį suprojektavo indų filosofija besivadovaujantis inžinierius?“ Dabar jau susimąstė V. Kavolis ir galiausiai prisipažino, kad sėsti į tokį lėktuvą jis nenorėtų. Tačiau sutarė, kad geriau lėktuvus projektuotų katalikai ar protestantai inžinieriai, tikintys, kad yra vienas Dievas, kad egzistuoja vienas fizinis pasaulis, dėsniai, kuriuos empiriškai galima nustatyti vienoje ar kitose ribose. Todėl fizikui ir inžinieriui aišku, kaip oras apteka lėktuvo sparną ir kokią turi keliamąją galią. Sukonstravęs modelį, patikrinęs, kaip jo skaičiavimai atitinka realybę, konstruktorius ar inžinierius jau gali projektuoti ir lėktuvą.

Kalbant trumpai drūtai, K. Almenas šitaip tegul ir netiesiogiai diskutuoja su A. Mickūnu, kaip kad darydavo ir su V. Kavoliu, bent jau kai kalbama apie labai praktiškus dalykus. Yra vienas fizinis pasaulis, kuriame veikia aiškūs dėsniai, ir joks žvelgimas „kitu kampu“ ar „iš kito taško“ inžinieriui nepadės sukonstruoti lėktuvo, kuriuo būtų saugu skraidyti.

K. Almenas jaučiasi ginčo su filosofais laimėtoju, nes lėktuvai skraido. Nebent būtų buvę daugiau laiko diskusijoms ir koks nors guvus protas būtų priminęs, kad be realaus fizinio pasaulio gali egzistuoti ir ne vien fiziniai pasauliai, kuriuose gali ir neveikti įprasti dėsniai. Yra ir kitų pažinimo formų (kad ir meninio pažinimo), labiau prieinamų humanitarams, o ne inžinieriams. Pavyz-

džiui, žmogaus jausmų, iracionalių potroškių, absoliutų paieškų sritys. Tose erdvėse lėktuvai, bent jau materialūs, neskraido.

Stebuklinga tekstų galia

Naująją knygą K. Almenas vertina kaip istorinį to laikotarpio dokumentą. 160 p. K. Almenas skaito V. Kavolio mintį, kuria pradėdamas straipsnis: „Fanatizmas – būdingas Vakarų kultūros požymis“. Rašyta 1957 m., taigi prieš pusšimtį metų. Pasak K. Almeno, laikas tos frazės teisingumo nepatvirtino, jei būtų gyvas, su tuo šiandien veikiausiai sutiktų ir V. Kavolis. Bet XX a. šeštajame dešimtmetyje ne vienas lietuvis būtų taip vertino Vakarų pasaulio kultūrą.

Profesorius Vytautas Kavolis

Išties reikia pritarti E. Aleksandravičiui, kad knygoje stebina V. Kavolio interesų platumas. Iš esmės tai yra šeštojo ir septintojo dešimtmečių lietuvių gyvenimo JAV tikrovė, į kurią vienu ar kitu plunksnos brūkštelėjimu V. Kavolis yra reagavęs. Todėl nelengvai ir nagrinėtina, vertintina, nes pirmiausiai tektų nagrinėti V. Kavolio kūrybą ir jo asmenį. Tai istorinių dokumentų, tam tikra prasme istorijos šaltinių, pagaliau istorinio galvavimo, intelektualinės minties šaltinių ir paties V. Kavolio biografijos neatsiejami faktai. Ši E. Aleksandravičiaus formuluotė verta dėmesio.

Vis dėlto stebuklinga tų tekstų galia: net ir praėjus 50 metų nuo kurių parašymo ir 10 metų nuo straipsnių autoriaus mirties, jie vis dar jaudina. Tai prasmingi ir net mūsų laikais verčiantys susimąstyti tekstai. Pasirodo, net apie sudėtingiausius dalykus buvo galima kalbėti gana aiškiai (tai nereiškia, kad visada paprastai), išraiškiai ir turiningai, lietuviško veikimo realijoms suteikti Vakarų kultūrai ir intelektualinei minčiai būdingo solidumo – tai visai ne provincijos bažnytkaimio pamokslininko bylojimai. Nors V. Kavolis byloja, aiškina, dėsto su jauno, šaknų su tauta nepraradusio intelektualo įkarščiu, protina skaitytojus, traukia ir pratina prie *Santaros-Šviesos* lietuviškojo pasaulio matymo.

Išties labai įdomu į V. Kavolio šeštojo ir septintojo praėjusio amžiaus dešimtmečių bylojimus pažvelgti jau iš nepriklausomos Lietuvos, kur

žodžio laisvė gali virsti tylėjimu, o atskiro individo raiškos neišsėmiamos galimybės įgyvendinamos viena dažniausiai įmanomų formų – apleisti tėvynę ir darbo ieškoti svetur. Tai štai iš šios aukštumos labai įdomu skaityti V. Kavolio ir jaunųjų lietuvių liberalų prieš pusšimtį metų pieštas vizijas. Kai kurios virto tikrove, kitos taip ir liko iliuzijomis.

Prieštarų derintojas Kavolis

Kas vieniems visiškai suprantama, kitiems kelia klausimų: kaip suprasti teiginį, kad V. Kavolis buvo moralistas? E. Aleksandravičiui teko aiškinti, kaip jis supranta tą V. Kavolio – moralisto – vaidmenį. Jeigu santariečiai kitų nemoko, neprikaišioja, kad kas gyvena ne taip, per mažai ar per daug tiki Dievą, t. y., bendraudami su kitais nevilki pamokslautojo togos, tai kaip tada suprasti moralizuotojo vaidmenį? Štai kaip šią mintį sekėsi plėtoti E. Aleksandravičiui.

Visur ir visada mokytojauti, protinti, ugdyti – tai ateitininkų užsiėmimas, nes ateitininkai – mokytojai iš pašaukimo ir veiklos būdo. Santarietiška elgsena visai kitokia. Naujos pokario kartos lietuvių jaunimui, bent jau jo daliai, labiau linkusiai į sportinius automobilius ir gerą konjaką, tokie ateitininkų bylojimai įspūdžio nedarė, ir santariečiai tuo protinumu ar prikišamu ugdymu lyg ir neužiimdavo.

Tačiau ką mes matome atsivertę V. Kavolio publicistinių straipsnių knygą *Nepriklausomųjų kelias*? Visai kitokį vaizdą. Su tikra pamokslininko aistra, donelaiškiu cholerišku užsidegimu V. Kavolis peikia kasdienio gyvenimo ir elgsenos blygbes. Savo publicistiniuose straipsniuose jis jau reiškiasi kaip bendruomenės mokytojas, aiškintojas, protintojas, smerkiantis individualistą, jei šis neišpaireigoja viešiesiems reikalams. E. Aleksandravičius pažymi, kad čia liberalas Vytautas Kavolis mažai skiriasi nuo katalikybės ideologo Stasio Šalkauskio. Štai šia pačia gražiausia prasme pačiam E. Aleksandravičiui toks V. Kavolis buvo netikėtas.

Visuomeninio įsipareigojimo svarba

Gal ir civilizacijų tyrinėjimo bei lyginimo srityse V. Kavolis reiškiasi kaip moralistas, aiškintojas, kuri civilizacija pranašesnė, kuri ne tokia tobula ir panašiai? Algio Mickūno nuomone, čia V. Kavolis laikosi liberalių principų. Jis tolerantiškas kitų tyrinėtojų dėstomiesiems principams, požiūriams, tačiau tokia laikysena nebūtinai įpareigoja priimti tuos požiūrius. Išklausyti – taip, bet tas civilizacijos tyrinėjimas, pažindamas, pagal savo paties principus gyvenantis žmogus nebūtinai turi priimti jam svetimas nuostatas.

Kita vertus, net ir moksliniuose V. Kavolio straipsniuose iš paties teksto gali jausti autoriaus nuostatas, jo pritarimą ar nepritarimą. Pačiame aprašyme slypėjo vertinimas. Net ir

Lietuvos Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus ir filosofas Arvydas Šliogeris „Santaros-Šviesos“ konferencijoje Anykščiuose

mokslinėse V. Kavolio publikacijose glūdėjo gili moralinė pozicija, ir į tai atkreipė dėmesį Mykolas Drunga. Toks dėstymas kartais erzindavo tuos, kurie manydavo, kad mokslas turi objektyviai aprašinėti tiriamąjį objektą, o tik paskui jį vertinti.

Apibendrinamas knygos *Nepriklausomųjų kelias* reikšmę ir vertę moraliniu, kaip svarbiausiu knygos aspektu, E. Aleksandravičius priminė jau po V. Kavolio mirties filosofo Kęstučio Skrupskelio pareikštą mintį: jis žinąs tik du žmones Lietuvos intelektualinėje istorijoje, ir abu jie sukūrė išstisus intelektualinius sąjūdžius – tai Stasys Šalkauskis ir Vytautas Kavolis. Vienas – krikščioniškosios krypties filosofas, ateitininkų ideologas, o kitas – liberaliosios krypties sociologas. Tačiau būdami idėjiškai skirtingose pozicijose, tik jie gebėjo neatskirti intelektinės veiklos nuo visuomeninio įsipareigojimo ir visuomeninio veikimo.

E. Aleksandravičius tvirtina gerai prisimenąs nuolatinis V. Kavolio aiškinimus: negali tyrinėti kultūros pats nekultūradamas, negali tyrinėti visuomenės pats netapdamas visuomenės nariu, neprisiimdamas asmeninio įsipareigojimo. Negali rašyti apie pilietinę visuomenę, nekurdamas tos visuomenės. Turi įsilieti savanoriškos asociacijos gelmėn...

Tokie buvo, teigia E. Aleksandravičius, integraliniai V. Kavolio pamokslavimai. Ir tai visiškai susiję su Stasio Šalkauskio klasikine – lietuviškos inteligentijos ugdymo pozicija. Šiandien, kai tos inteligentijos ugdymo bruožus esame praradę, o lietuviškasis individualizmas balansuoja tarp privatizmo ir egoizmo, moralinių įsipareigojimų savai visuomenei stygius matomas plika akimi, *Nepriklausomųjų kelias* turėtų būti ne apie lietuvių intelektualinę istoriją, bet apie jos dabartį, – teigia E. Aleksandravičius. Tuo ši knyga aktuali ir tuo tikslu ji buvo sudaryta.

Rimtumo nebuvo per daug

Apie *Santaros*, vėliau *Santaros-Šviesos* suvažiavimus Tabor Farmoje sklido gandai gandeliai. Gir-di, panos suvažiuojančios ieškoti jaunikių, kavalieriai – panų, per naktis siaučiamas, nesibaigia orgijos. Kaip visa tai suderinti su K. Skrupskelio prisiminimais, esą V. Kavolis žąsele vesdavęs santariečius į muziejus ir kitais būdais juos kultūrinę? Ne visiems patikdavo būti žąsyčių voroje, pats K. Skrupskelis drąsiai prisipažino, kad su bičiuliu tą buvimą voroje išverdavo iki pirmos kavinės pakelėje. Kad tuose suvažiavimuose būta visko, rodo chemikės ir poetės Vitalijos Bo-

gutaitės pranešimo Anykščiuose tema – „*Santaros paleistuvynas*“ *ateitininkų mergelės žvilgsniu*. V. Bogutaitė neteko sukti galvos dėl pranešimo pavadinimo: jai paskambinęs K. Almenas ir pasiūlęs vaizduotę kute-nančią temą. Vėliau V. Bogutaitė sakosi pasigailėjusi, bet susikaupusi ir savo prisiminimus, įspūdžius išdėstė eiliuotai ir perskaitė kaip gana originalų pranešimą.

Pasak Ritos Kavolienės, Tabor Farmoje *Santaros-Šviesos* suvažiavimuose, nepaisant viso gyvenimo laisvumo, galiojo gana griežta tvarka: per visą naktį jaunimas galėdavo dainuoti, triukšmauti, gerti vyną, bet iš labo ryto turėjo būti paskaitose. Pramiegojusiems galėjo tekti šluoti aplinką ar plauti grindis. Bent taip V. Kavolis buvo prigrasinęs savo žmonai. Ar to paties reikalavo ir iš kitų, dabar jau sunku atsekti, nes dalyviai tuos pačius dalykus prisimena skirtingai.

Prezidentas Valdas Adamkus, prisimindamas tuos *Santaros-Šviesos* suvažiavimus, patvirtino, kad kai kurie dalyviai gal ir pamiego-davo tris valandas per naktį, ir tai būdavo gerai, o kiti apskritai nemiegoję eidavo į pusryčius ir į paskaitas. Ši pastaba būsimiems tų suvažiavimų istorijos rašytojams, kad nebūtų per didelio noro matyti tik rimtąją suvažiavimų dalį. Visais laikais ir visomis aplinkybėmis jaunimas mokėjo linksintis, tad santariečiai nebuvo išimtis.

Ar technika žaloja sugebėjimą patirti būties gelmes

Išėjimas santariečių į Lietuvą perduodamas kultūrinės žinios iš tikrųjų atspindi tik kelių žmonių skonį, – teigia filosofas prof. Kęstutis Skrupskelis,

Chemikė ir poetė Vitalija Bogutaitė

– ir nelaimei tas skonis daugiau buvo literatūrinis, o mokslinio buvo labai mažai. Žinia, šią savo tezę K. Skrupskelis stengėsi pagrįsti pranešimu *Apie „Santara-Šviesą“: kultūros perdavimas į Lietuvą*. Jis uždavė gana solidų diskusinį toną pirmosios konferencijos dienos daliai „*Santara-Šviesą*“: *žvilgsnis iš*

vidaus, žvilgsnis iš šalies“.

Pasak K. Skrupskelio, visi esame modernistai, nes esame įsitikinę, kad egzistuoja tikrovė, prie kurios savo įsitikinimus privalome derinti, kad tikrovę teisingai atspindi eksperimentiniai mokslai, o mokslo žinių taikymas didina žmonijos gerovę. Tai vis kartiniai modernizmo akmenys, nors modernizmui apibūdinti būtų galima pasitelkti ne vieną apibrėžimą, nes tai daugiaprasmė sąvoka. Vis dėlto siekdami susikalbėti, laikymės pranešėjo pateikto apibūdinimo. Nesunku pastebėti, kad kone visoms mūsų laikų valstybėms šitaip suvoktas modernizmas yra ekonominės politikos pagrindas, o jei XXI a. paseks pastarųjų dviejų amžių pavyzdžiu ir bus pažangos amžius, tai tik modernizmo dėka, – teigė pranešėjas.

Išsamiai apibūdinti ne visada paprasta, bet K. Skrupskelis tam ryžtasi ir teigia, kad anglakalbė filosofija iš esmės yra modernistinė, nors esama ir išimčių. Vis dėlto dauguma anglosaksų kraštų pripažįsta eksperimentinių mokslų objektyvumą ir moksliniais atradimais grindžia natūralistinį pasaulėvaizdį ir ypač natūralistinę žmogaus sampratą. XIX a. materializmas, remdamasis fizika, suteikė kultūrai moralinę laisvę. Mūsų laikų natūralizmas yra grindžiamas biologiniais mokslais ir teigia, kad kūryba yra tam tikrų organizmų veikla, moralė – tai istorinė žmonijos patirtis, o laisvė – kai kurių organizmų evoliucijos eigoje išsivystę gebėjimai.

Šia tema pastaruoju metu pasaulyje spėjo pasirodyti kelios knygos, nes laisvė, laisvės mintis, jeigu teisingai supratome K. Skrupskelį, yra paskutinė antimodernizmo, antinatūralizmo tvirtovė. Ir ši tvirtovė jau griūva.

Lietuvoje K. Skrupskelis išverstų natūralistinę filosofijos veikalų pastebi labai nedaug. Tai daugiausia pokario filosofinių veikalų vertimai. Jų yra labai įvairių, šiomet filosofas mūsų knygynuose jų pastebi daug daugiau negu pernai. Tačiau pagrindinis svoris tenka antimodernistinėms srovėms arba toms, kurios į eksperimento rezultatus nekreipia dėmesio.

Reaguodamas į tarp konferencijos dalyvių sėdintį Arvydą Šliogerį, pranešėjas pavadino jį antimodernistu, kuriam eksperimentiniai

mokslai ne tik neatskleidžia tikrovės, bet ir jų pagrindu kuriama technika žaloja mūsų gebėjimą patirti būties gelmes. Tad nenuostabu, kad mūsų kasdieniame populiariame kalbėjime, taip pat literatūros kritikų kalbėjime, postmodernizmas kartais vertinamas kaip visuotinis mūsų laikų likimas, o ne viena iš daugelio filosofinių srovių. Jei tikėsime K. Skrupskeliu, postmodernizmas nepateks į fundamentalią filosofijos istoriją, o natūralizmas joje įsitvirtins.

Antimodernizmo gniaužtuose

Po šios plačios išangos K. Skrupskelis atsigrėžė į lietuviškus reikalus: uždavė klausimą ir mėgino atsakyti, kodėl lietuviškoje terpėje menkai atsispindi pasaulyje vyraujantys filosofiniai interesai. Pagaliau, kodėl pralaužę sovietinę izoliaciją, lietuvišką gyvenimą integruodami Vakarų kultūrą, iš naujo save izoliuojame. Kodėl ištrūkę iš marksistinio rėžinio veržiamės į postmodernizmo akligatvį. Visiems šiems „kodėl“ K. Skrupskelis randa daug priežasčių ir paaiškinimų. Vienas jų būtų toks: esame Europoje, kur natūralizmo daug mažiau, negu JAV ar Kanadoje. Kai XIX a. viduryje kilo ir plėtojosi biologijos

Filosofas Arūnas Sverdiolas ir „Baltų lankų“ leidyklos direktorius Saulius Žukas

mokslai, europiečiai į juos reaguoti labai konservatyviai, o Amerikos žemyn reaguota labai gyvai ir kūrybingai.

K. Skrupskelis neatmeta ir atsitiktinumų svarbos. Antai Emanuelis Levinas yra susijęs su Lietuva, jo veikalai mūsų šalyje verčiami į lietuvių kalbą, bet neverčiami tie moderniosios filosofijos atstovai, kurie nesusiję su Lietuva. Itakos turi ir lietuvių filosofinė tradicija, nes Antanas Maceina, didžiausias lietuvių praeities filosofas, taip pat buvo antimodernistas.

Filosofas neatmeta ir sovietmečio patirties itakos. Kadangi oficialus marksizmas-leninizmas buvo giliai dogmatiškas, nebuvo jokių galimybių pasireikšti asmens individualumui. Iš marksizmo glėbio ištrūkus lietuviškoji filosofinė mintis puolė į kitą kraštutinumą: į filosofines sroves, kuriose vyrąja asmuo, jo išgyvenimai ir nuotaikos. Taigi daug priežasčių formavo vienokių, o ne kitokių filosofinių srovių didesnę paklausą, netgi tokių, kurios atmeta objektyvumą, kaip siektiną tikslą. Galima suprasti, kodėl Lietuvoje ryškiausi nuotaiškai esantiniai raiškos žanrai. Mat kiekvienai paklausai atsiranda pasiūla.

Savarankiškiau lietuivinti Vakarų kultūros vertybes

Iš to, kas pasakyta, K. Skrupskelis mėgina išlukštinti *Santaros* veiki-

mo kryptį. Iš visų išėjimas kultūrininkų santariečiai daugiau negu kiti ėmėsi lietuvius pažindinti su pokario pasaulio intelektualiniu gyvenimu. Bent jau šiuo metu iš ilgos laiko distancijos taip atrodo pranešėjui, kuris šios išvados neabsolutina, pripažindamas, kad po kelių dešimtmečių gali atrodyti ir kiek kitaip. Vis dėlto šiuo metu atrodo, kad kaip tik santariečiai uoliau už kitų organizacijų narius savo tautiečiams siūlė Vakarų pasaulio filosofijos ir kultūros naujoves. O jei taip, tai santariečiai neturėtų kratyti atsakomybės dėl mūsų kultūrinio gyvenimo trūkumų, pirmiausia dėl jo vienpusiškumo ir neatspindėjimo to, kas iš tikrųjų vyksta šiandienos pasaulyje.

K. Skrupskelis neneigia, kad ir kitos visuomeninės srovės išėjimoje nestokojo akademinis pareigų, tačiau jų indėlis ryškesnis JAV pasauliui, o lietuviškoje kultūroje jų pėdsakas daug menkesnis. Kaip konkrety pavyzdį pranešėjas nurodė ateitininką Justiną Pikūną. Lietuvoje jis yra dėstęs studentams, bet tai buvęs vienos specialybės žinių perteikimas, rengimas profesiniam darbui. Studento vidinio gyvenimo tos žinios neužkludė, pasaulėžiūros neformavo. Žinia, jei per kelis dešimtmečius J. Pikūno mokiniai sukurtų savitą

psichologijos mokslo srovę, tai šios pastabos – tą pripažino pats pranešėjas – pasirodytų esančios klaidingos.

K. Skrupskelio išvados ir kai kurie apibendrinimai pagrįsti ir jo asmenine patirtimi. Profesorius nepriklausomybę atgavusios Lietuvos įvairiose aukštosiose mokyklose yra dėstęs XIX a. Amerikos filosofijos istoriją, bet įsitikino, kad ši jo pagrindinė akademinė disciplina paklausos Lietuvoje neturi. Vadinasi, mums neaktualu. Gal todėl pranešėjo išvada labai santūri: apie pokarinį intelektualinį gyvenimą santariečiai Lietuvoje galėjo papasakoti nedaug, nors – daugiau negu kiti. Iš sovietinės izoliacijos besiveržiantiems tautiečiams santariečiai vis dėlto siūlė pasaulyje didesnę paklausą turinčias intelektines prekes. Štai kodėl išėjimo santariečių Lietuvai perduodamos kultūrinės žinios, kaip sakytą šio pranešimo pradžioje, atspindi tik kelių, o ne daugelio žmonių skonį.

Ką gi siūlo K. Skrupskelis dabartinės Lietuvos santariečiams? Praverstų atsikratyti išėjimo tarpininkavimo ir savarankiškiau patinems lietuivinti, adaptuoti Vakarų kultūros vertybes. Tik tapę nepriklausomi, atsikratyume vienašališkumo ir į Lietuvos kultūrą būtų integruotos vėluojančios naujovės.

Atkelta iš 3 p.

Ne mokslo vertinimas, bet nuvertinimas

Kaip vertinate nepriklausomybės laikų mokslo procesus Lietuvoje?

Esame laisvesni, daug gero nuveikta Lietuvos moksle. Kita vertus, pasakysiu tiesiai: mokslą dažnai tvarko, švelniai tariant, nepakankamai kompetentingi asmenys. Kad ir Seimas: ar daug ten išmanančių mokslo reikalus? Tada ar reikia stebėtis, kad dabar moksle turime daug problemų. Ne tuo keliu nuvažiavo mūsų mokslas.

Kaip vertinate tarptautinį mokslo ekspertavimą? Dažnai girdime, kad labai svarbu kviestis kitų šalių ekspertus, nes mūsų mokslininkai negali būti objektyvūs: maža šalis, visi tarpusavyje susiję įvairiais ryšiais ir interesais?

Kas yra tie garbinami tarptautiniai ekspertai? Nepriklausomybės pradžioje, kai dar buvau aktyvus mokslininkas, pamėginta įvertinti mūsų mokslo institutus. Norvegai vertinti Matematikos ir informatikos institutą atsiuntė docentą, kurio mokslinių darbų niekas nė girdėti negirdėjo, nes jų ir nebuvo. Jis mus „vertino“. Atėjo su mumis tartis, kaip čia ką vertinti. Mes jam patarėm.

Ar vienintelis toks atvejis? Tarptautiniai ekspertai juk taip pat nėra nepriklausomi, juos galima paveikti. Dažnai atvažiuoja ekspertai iš visai kitos sistemos – pagal kokius kriterijus jie gali vertinti? Nereikia perdėti tų užsienio ekspertų reikšmės ir kompetencijų. Mumyse daug baudžiauninko psichologijos: mes neišmanėliai, o štai ateis visažinis ekspertas ir mus įvertins. Nesąmonė.

Ar galėtumėte pasakyti, kaip reikėjo daryti, kas buvo daroma ne taip mūsų mokslo organizacinėje veikloje? Juk visų reformų padariniai skaudūs, tačiau mąstant apie ateitį jos neišvengiamos.

Dabar mokslininkai vertinami pagal straipsnius, išspausdintus ISI žurnaluose. Faktiškai tai kova dėl kelių dvokiančių centų. Tai ne mokslo vertinimas, bet nuvertinimas, skatinantis pavyduliauti vienas kitam. Kad tik daugiau straipsnių, o kas juose – nesvarbu. Kadangi pasaulyje yra daug tų ISI žurnalų, tai praktiškai gali praktišti bet kokią „chaltūrą“. Nei Prancūzija, nei Vokietija, nei Didžioji Britanija nesivaiko tos ISI sistemos, o Japonija išvis nežino, kad egzistuoja tokia mokslo vertinimo nesąmonė. Ta proga norėčiau priminti vokiečių matematiką Bernardą Rymaną, kuris per visą gyvenimą parašė 15 memuarų, t. y. straipsnių. Buvo ir daugiau, bet mažesnių publikacijų. Kiekvienas tų straipsnių matematikoje atvėrė po naują tyrinėjimų kryptį. Tačiau pagal dabar galiojančius reikalavimus B. Rymanas nebūtų atestuotas, mūsų universitetuose negautų profesoriaus vietos.

Ir Ponui Dievui Lietuvoje būtų striuka

Kažkas pasakė, kad pagal Lietuvos mokslininkams įteisintus kriterijus nebūtų atestuotas ir Albertas Einšteinas.

Yra „juodas“ amerikiečių anekdotas, kodėl Dievas negalėtų būti profesoriumi, vertinant pagal dabartinius formalius kriterijus. Lietuvai jis tinka labiau negu Amerikai.

Tad kodėl Dievas negalėtų būti profesoriumi bet kuriame Lietuvos universitete?

Kodėl Ponas Dievas Lietuvoje negalėtų tapti profesoriumi (2)

Pažiūrėkime, ką sako amerikiečiai. Taigi Dievas negalėtų gauti profesoriaus vietą, nes turi tik vieną publikaciją – Šventąjį Raštą, ir tas parašytas hebrajiškai. Jis nieko necitavo – labai blogai. Šis darbas nebuvo apžvelgtas jokiam referuojamame žurnale. Kai kas net abejoja, ar Jis pats parašė. Labai abejotinos pastangos bendradarbiauti su kitais, mokslo bendruomenė labai vargo, pritaikydama to darbo rezultatus. Visagalis nė karto nesikreipė į etikos komisiją, kad gautų leidimą savo darbe eksperimentuoti su žmonėmis. Kai vieno eksperimento rezul-

pinigai, tas ir muziką užsako. Dabar visur girdžiu apie „laisvą“ Lietuvos spaudą. Aš ją pavadinačiau ne spauda, o savispjauda. Ar jūs matėte, kad mūsų spauda rašytų ką nors gero? Jeigu koks nesusitupėjęs sudėgina aukštojo mokslo diplomą, tai išpučiamos didžiausios istorijos. Pagaliau kur ir kas matė tą „laisvą“ spaudą? Laisva gali būti nebent mažoji spauda, visa didžioji „sėdi“ savininko kišenėje.

Tai gal bent jau pinigų turėtojai ir davėjai yra laisvi?

Irgi priklausomi nuo klanų.

Sugadintą daiktą reikia išmesti ar-

Nors netriukšmauju, su savo nuomone niekur nelendu. Turiu savo darbą, jį dirbu ir esu patenkintas. Dėstau Vilniaus universiteto studentams, šį tą rašau. Man to užtenka.

Tačiau juk yra žmonių, kuriems Jūsų nuomonė svarbi, kurie nori ją išgirsti?

Būna tokių žmonių. Neseniai buvo susirinkę Vilniaus universiteto Matematikos ir informatikos fakulteto alumnai. Kuriasi alumnų organizacija. Buvo sukviestas posėdis. Mane paprašė papasakoti apie tuos laikus, kai tie alumnai dar nebuvo pradėję studijuoti. Kalbėjau apie tai,

kaip buvo studijuojama karo metais. Viena žurnalistė tas mintis užrašė, aš pakoregavau, ir *Šiaurės Atėnuose* birželio 3 d. buvo išspausdintas didelis straipsnis. Žinoma, 45 minučių man buvo per mažą viską išdėstyti, bet žmonės klausė, sukėlė ovacijas.

Mokslas prasideda nuo naujų žinių kūrimo

Mano idėja ir aš organizuoju jos įgyvendinimą – parašyti Lietuvos matematikos istoriją, pradedant nuo seniausių laikų.

Nuo Vilniaus universiteto įkūrimo laikų? Tačiau juk ir Vytauto laikais prie Vilniaus katedros buvo įsteigta mokykla, veikiausiai joje buvo mokoma ir matematikos pradmenų.

Pradžiai jau parašyta, ir tą mano paprašytas padarė Aleksandras Baltrūnas, jau amžinąjį atilsį. Parašė apie lietuvių liaudies matematiką. Yra skaičiavimo sistemos, įdomu, kad lietuviai jau senovėje ėmė naudoti dešimtainę skaičiavimo sistemą, bet išsaugojo ir dvidešimtainės sistemos liekanas. Lietuvių kalboje turime *vienuolika*, *dvylika*... ir taip iki *dvidešimties*, bet išlikę prancūzų kalboje, dar kai kuriose kitose. Panašių įdomių faktelių yra ir daugiau.

Antrą straipsnį būsimajai matematikos istorijai taip pat turiu. Tai Broniaus Riaubos straipsnis, skirtas tai matematikai, kuri gyvavo iki Vilniaus universiteto (akademijos) įsteigimo 1579 metais. Pirmoji mokykla Lietuvoje buvo įsteigta po krikšto 1387 m. prie Vilniaus katedros. Ten jau buvo mokoma ir matematikos.

Ką matematikos mokslo istorijoje Lietuvoje pakeitė universiteto įsteigimas?

Matematikos mokslo Lietuvoje dar nebuvo ir įsteigus universitetą. Matematika buvo dėstoma, kai kuriais laikotarpiais ji niekuo nesiskyrė nuo kitų kraštų universitetinės matematikos, bet originalių darbų nėra. Jie tikriausiai būtų pasirodę, jeigu 1832 m. nebūtų uždarytas Vilniaus universitetas. Visoje Europoje tada buvo didžiulis gamtos, tikslų-

Prof. Vyngantas Paulauskas ir akad. Jonas Kubilius

tatus paskandino tvanas, Dievas, pasitelkęs Nojų, tą patį eksperimentą pakartojo atkurdamas gyvybę žemėje su kitais objektais. Jis retai teikdavosi ateiti į auditoriją – liepė studentams patiemis skaityti Jo knygą. Kai kas sako, kad Jis turėjo sūnų, kuris vietoj Jo dėstė Jo paskaitas. Jis pašalino pirmus du savo studentus už tai, kad jie mokėsi iš pažinimo medžio. Dievas savo studentams iškėlė tik dešimt reikalavimų, bet ir tų jie nesilaikė. Jo įstaigos darbo valandos buvo nereguliarios, ir tos pačios dažniausiai buvo leidžiamos kalno viršūnėje...

Būtų gerai, kad ir profesorius Kubilius sukurtų panašius pamokomus bylojimus.

Kai jau visai niekam netiksiu, gal ir pradėsiu kurti.

Kai valdiškos institucijos tik kliudo mokslui

Ar galima kalbėti apie tam tikrą mokslo sistemos autonomiškumą? O gal autonomijos sąvoka tinka tik universitetų teisėms, bet ne prievolėms, apibūdinti?

Yra autonomija ir yra suverenitetas. Suverenitetas priklauso valstybei, kitaip ir būti negali. Universitetai gali būti tik autonomiški. Blogai, kai aukštosios mokyklos nori būti suverenios. Niekur pasaulyje taip nėra. Gali būti autonomija, bet ji yra įvairaus laipsnio, priklauso nuo santvarkos. Joks universitetas negali būti aukštesnis už valstybės valdžią.

O jei universitetas privatus?

O kas jam skiria pinigus? Kieno

ba taisyti. Mokslo reikalus šiandien reikia taisyti. Kaip?

Žinoma, reikia taisyti, bet ar mano patarimų kas klausys? Tai, ką dabar kalbu, savo metu aš kalbėjau iš aukštų ir aukščiausių tribūnų, bet dabar mano minčių niekam nereikia. Jau mano amžius toks, kad kai kurie jaunesni su mielu noru mane įsodintų į rogutes ir išvežtų į mišką. Laimė, negaliu skųstis sveikata.

Ne tik nesiskundžiate, bet dar pakviestas atsisėdėti į prezidiumą, kaip kad šiandien atidarant Jūsų mokinio Vytauto Statulevičiaus atminimui skirtą 9-ąją tarptautinę Vilniaus tikimybių teorijos ir matematinės statistikos konferenciją. Pasakėte sveikinimo kalbą Vilniaus svečiams.

Lietuvos mokslas nuėjo ne tuo keliu, ir man dėl to pikta. Daugelio valdiškų institucijų darbuotojams įteikčiau atleidimo lapelius – tegul netrukdo Lietuvos mokslui. Pikčiausia, kad mokslo žmonių nuomonė tiems protuoliams – nė motais.

Esate prieš bet kokią valdžią?

Valdžia reikalinga, bet mokslo likimą reikėtų spręsti atsakingiau.

Turėtų tarnauti mokslui, o ne grupuočių interesams, čia reikia su Jumis sutikti. Kiek Jūs pats esate laisvas kaip asmenybė?

Esu pensininkas – ką noriu, tą darau. Visiškai laisvas žmogus. Jei nuo ko ir priklausau, tai nuo šeimos, draugų (nors daug jų ir neturiu).

Žodžiu, galite laisvai reikšti savo mintis, tik ne visi nori jų klausytis?

O kodėl turi norėti klausytis pensininko? Bet man pakanka pilietinės drąsos pareikšti savo nuomonę.

jų mokslų pakilimas, tikriausiai ir Vilniuje būtų jie iškilę. Deja, dėl nepalankių istorinių sąlygų to neįvyko, tad ir apie tų laikų lietuvių matematikus galime kalbėti tik kaip apie mėgėjus. Buvo Zigmantas Revkovskis, tiesa, lenkų tautybės, bet jau parašęs šokių tokių darbų. XIX a. galime kalbėti apie Antaną Baranauską kaip matematiką.

O Pranciškus Norvaiša?

Buvo tik profesorius, bet ne mokslininkas. Mokslininkų matematikų nebuvo. Mokslininkais vadintuos, kurie užsiimdavo matematine kūryba. Turi būti nauji, originalūs darbai, atskleidžiantys ligi tol nežinotus dalykus, tada galima kalbėti apie mokslą. Vertinu pagal šį kriterijų. Net jei ir buvo rašomi matematikos vadovėliai (jie galėjo būti labai kūrybiškai parašyti) tai dar ne mokslas. Tai tik žinomų dalykų išdėstymas, o ne naujo kūryba.

Tačiau kūryba – opus dalykas, nes vienam vertintojui tai gali būti ne kūryba, o kitam – sektinis pastangos.

Žinoma, kad kūrybai taikomi kokybės reikalavimai: gali būti vertinga, bet pasitaiko ir nelabai reikšmingos. Štai *Mokslo Lietuvoje* buvo spausdinami matematikos mėgėjo Geniaus Strazdo uždaviniai ir žaidimai: daugelis iš jų įdomūs. Tai kūryba, bet ne mokslas.

Vertintoja – matematikų bendruomenė?

Suprantama, kad vertinti turėtų matematikos esmę suvokiantys žmonės. Tada ir nekyla daugelio klausimų. Laikas, istorija dažniausiai išryškina tikrąsias vertybes, viską sustato į deramą vietą. Kai kam pasiseka moksle palikti pėdsaką.

Tačiau daug kas priklauso ne nuo žmogaus valios ir net kartais ne nuo tikrosios jo darbų vertės. Juk ta vertė gali priklausyti nuo visuomenės poreikių, o jei poreikiai nepribrendę, tai ir geri darbai nėra aktualūs. Juk nėra paprasta nuspėti, kaip plėtosis kai kurios technikos šakos, pramonės reikalai.

Matematikos vystymuisi užsąkymus duoda gyvenimo praktika, visuomenės poreikiai. Vis dėlto matematika turi ir savo vidinę logiką ir savaip sutvarko įvairius faktus. Per tarpinius ir kitus mokslus sutvarkyti rezultatai dažnai vėl grįžta į praktiką.

Kai šienapjūtė – šventė

Ir pabaigoje, gerbiamasis Profesoriau, ko tikėtis iš šios konferencijos, kurioje turėjau malonumą Jus kalbinti? Jums tai šventė, o gal šienapjūtė?

Ir šventė, ir darbmetis. Man tenka organizuoti vieną sekciją – Tikimybinės skaičių teorijos. Prie jos atsiradimo ir aš prisidėjau, ji dar negešta. Yra ja užsimančių matematikų, ir ne tik Lietuvoje. Kviečiami atvažiuoja ir kitų šalių matematikai. Malonu su jais pasimatyti. Aš jau nelabai linkęs važinėti, sunkoka vaikščioti. Konferencijose sutinku kolegų iš Prancūzijos, Vengrijos, Baltarusijos, su visais dar nebuvo progos pasisveikinti.

Mokslas turi plėtotis, o tam reikia konferencijų ir tarptautinio bendradarbiavimo.

Acū, Profesoriau, būtų puiku, jeigu susitiktume ir pratęstume pokalbį kitoje, 10-ojoje Vilniaus konferencijoje.

Po ketverių metų, ne tiek jau daug laiko liko. Man bus 89-eri. Manau, sulauksiu.

To vieni kitiems ir palinkėkime. Acū už pokalbį.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Atkelta iš 9 p.

Tiesa, dar buvusios svarbios senesnės gramatikos (D. Kleino, F. Kuršaičio, A. Šleicherio, K. Jauniaus). J. Jablonskis dėjo pagrindus XX a. tradicinei lietuvių kalbos gramatikai. J. Jablonskiui ir apskritai lietuvių kalbotyros mokslui nemažą poveikį tada darė klasikinė (ypač lotynų) ir rusų lingvistika. Ypač rusų okupacijos metais akademinės gramatikos buvo panašaus modelio į rusų kalbos akademinės gramatikos.

Negalima sakyti, kad lietuvių kalbininkai tik kopijavo rusų kalbos gramatikas – to nebuvo. Vis dėlto būta tam tikro atitvėrimo nuo Vakarų lingvistikos mokslo, naujų pasaulyje susiformavusių idėjų. Mums sunkiai buvo prieinama naujausia lingvistinė Vakarų literatūra. Geresnė padėtis buvo tik istorinės lietuvių kalbos gramatikos ir apskritai baltistikos.

O dabar?

Ir dabar tam tikrų naujausios lingvistinės literatūros problemų išlieka, nes mūsų bibliotekos negauna naujausių leidinių. Tai trukdo mūsų mokslui.

Kaip sukātės?

Ieškome pažįstamų, prašome, kad atsiųstų bent reikalingiausių knygų ir straipsnių kopijas. Tai, kad svarbiausi užsienio ir net Lietuvos mokslininkų darbai mūsų bibliotekas pasiekia pavėluotai ar net visai jų nepasiekia, yra nemažas trūkumas.

Nejau interneto laikais sudėtinga parsiųsinti bet kurį reikiamą straipsnį?

Deja, ne visus leidinius rasime internete. Be to, reikia žinoti, ką kuriame leidinyje rasi. Iš interneto pirmiausia išsitraukiame bibliografiją, tada jau šiek tiek galima orientuotis, kur kas rašoma. Kartais atrodo daug perspektyviau nuvažiuoti į Vokietijos ar kitų šalių bibliotekas ir ten daug greičiau rasti konkretų leidinį.

Gal mus vis dar veikia tradicinis santykis su knyga, spausdintu žodžiu?

Visai galimas daiktas. Mes, vyresnieji, labiau pratę prie tradicinės mokslinės informacijos pateikimo formos, o reikia sugebėti greitai susiorientuoti internete ir dar nepasiklysti informacijos mariose.

Jei neprieštarautumėte, grįžkime prie Amsterdamo funkcinės gramatikos mokyklos. Kiek suprantu, šios kalbotyros mokyklos idėjos jei dar neištvirtino lietuvių gramatikos darbuose, tai nereiškia, kad funkcinės gramatikos idėjos mums netinkamos. Štai Salų vasaros stovyklose jos minimos, jomis remiamasi. Vadinasi, jos tampa ir lietuvių kalbotyros dalimi.

Amsterdamo funkcinės gramatikos mokyklos kūrėjas yra Simonas Dikas (Simon Dik), jau miręs. Jo darbus pratęsė lenkų kalbininkė Ana Sieverska (Anna Siewerska); ji parašė savitą teorinės funkcinės gramatikos variantą. Ši kalbininkė kai kur papildė S. Diko idėjas, nors kai kur ir patraukia į šoną. Amsterdamo mokyklos atstovai jau bene 20 metų leidžia savo darbų seriją – *Functional Grammar Series*. Produktiviai dirba ne vienas šios mokyklos atstovų – H. Bolkenšteinas (A. H. Bolkestein), K. de Grotas (C. de Groot), J. Makenzis (J. L. Mackenzie), M. Henėjus (M. Hannay) ir kiti. Iš bendros šių darbų serijos jau yra spėjusios atsišakoti naujos šakos – kasmet pasirodo nauji tomatai atskirais pavadinimais.

Užsiminėte apie lenkų funkcinės gramatikos tyrinėtoją A. Sieverską.

Idėjų kovoje laimi mokslas

Lenkai turi nemažų laimėjimų šios krypties tyrinėjimų bare, o lietuviai kalbininkai dar tik pradeda gvildinti tas problemas. Vadinasi, net nuo artimiausių kaimynų smarkiai atsiliekame. Kaip tai galėjo atsitikti?

Tie visi minėti veikalai ir leidiniai leidžiami anglų kalba. A. Sieverska ir kiti lenkų tyrinėtojai savo darbus spausdino Vokietijoje, Nyderlanduose, JAV. Šiais laikais įvairių tautybių mokslininkai dirba įvai-

Vadinasi, visos kalbos bet kurioje pasaulio dalyje grindžiamos psichofiziologiniais ir loginiais dėsniais ar dėsninumuais?

Iš tikrųjų įžvelgiamos dvi priešybės: universalijos ir savitumai. Universalijos daugelyje pasaulio kalbų yra tos pačios, pagrįstos mąstymu, logika ir per ją semantika. Kiti pabrėžia atskiros kalbos savitumus. Štai Vilhelmas fon Humboltas (Wilhelm von Humboldt) buvo įsitikinęs,

Neretai skeptiškas požiūris atsiranda dėl to, kad per mažai ką nors pažįstame. Lietuvių kalbos institute A. Holvoetas rengia lietuvių kalbos gramatikos seminarus, juose teko ne kartą dalyvauti. Įsitikinau, kad A. Holvoeto požiūris į gramatikos teoriją labai savitas ir naujas. Teisybė, save laikau tradicinės gramatikos atstovu, ir man visai nauji požiūriai kai kur atrodo pernelyg atitrūkę nuo mūsų gramatikos tradicijų.

Salų kalbotyros vasaros mokyklos dalyviai paskaitoje

riose šalyse. Deja, norint Lietuvoje parengti ir išleisti tokius leidinius, pirmiausia reikėtų rėmėjų. Kol kas jų, matyt, nelengva rasti. Man regis, dabar bus skiriama daugiau paramos iš Europos fondų ir naujoms lingvistikos kryptims plėtoti. Tačiau reikia parengti vykusių projektus. Apskritai mūsų mokslininkams išeiti į platesnius tarptautinius vandenis daugiausia trukdo mūsų neturtas, mažas mokslo finansavimas.

Kuo funkcinė gramatika skiriasi nuo mums įprastos?

Šiaip mums įprasta gramatika yra skaitytojo, adresato gramatika, t. y., gaunančiojo tekstą gramatika. O minėtos funkcinės gramatikos atstovas pirmiausia domisi kalbėtoju (teksto kūrėju). Kadangi tai semantika pagrįstas nagrinėjimas, tai tos funkcijos iš tikrųjų yra turinio, t. y., semantikos ir pragmatikos funkcijos. Sakysim, laiko funkcija. Imama visa laiko gama, suskaidoma į detales ir žiūrima, kaip kas reiškia įvairiose kalbose.

Jau yra kelios funkcinės gramatikos mokyklos. Amsterdamo mokyklos atstovai siekia aprašyti natūralią kalbėtojo gramatiką. Kaip kalbėtojas suvokia gramatiką ir ja pasinaudoja, t. y., kuria, remdamasis sakinio ir jį sąlygojančio faktoriaus semantika. Yra nustatytos sakinio schemos: branduolys (nuclear), apvalkalas (cor) ir trečias sakinio sluoksnis – išplėstinis sakiny (extern). Tai kalbėtojo teksto kūrimo kelias.

Jis gali būti vertingas vertimams, taip pat ir automatiniam, kompiuteriniam vertimui. Funkcinė gramatika šiuo požiūriu gali būti tinkamas išieities taškas.

kad kiekviena kalba atspindi savitą pasaulėžvalgą.

Mūsų pašnekėsio pradžioje sakėte, kad esate sužavėtas Salų vasaros mokykla. Kas Jums čia labiausiai patiko?

Pirmiausia, kaip sakiau, aukštas mokslinis pranešimų lygis. Salų vasaros mokykloje dalyvauja nemaža įvairių sričių žinovų. Labai patiko gera atmosfera, kurią jutau diskusijų metu. Keliami kvalifikuoti klausytojų klausimai pranešėjams, geras ir neformalus mokslinis bendravimas.

Kaip vertinate patyrusių ir jaunų mokslininkų santykį Salų vasaros mokykloje? Apskritai kuo jaunimui turėtų būti įdomu Salų vasaros mokykloje?

Svarbiausia, kad netrūksta jaunų žmonių, kurie gali ir nori dalyvauti tokiose vasaros mokyklose. Galbūt jaučiamas tam tikras atotrūkis tarp autoritetų ir jaunų dalyvių, bet tai suprantama. Manau, nepakenktų, jei tokiose vasaros stovyklose dalyvautų ir daugiau vyresnių, mano kartos lietuvių kalbininkų. Tai duotų naudą ir vyresniems, ir kalbininko kelią pasirinkusiesiems jaunuoliams.

Tai kodėl stovykloje nematėme vyresniosios kartos lietuvių kalbininkų? Jūs – graži išimtis.

Dažniausiai vyresnės kartos kalbininkai patys nelabai veržiasi į tokias stovyklas dėl įvairių priežasčių. Kai kurie gal nelabai ir žino apie tokius renginius. Aš taip pat ne iškart suvokiau, koks tų stovyklų mokslinis lygis. Važiuoti į renginius, kur paviršutiniškas mokslinis bendravimas, nejučiu jokio noro. Tačiau dabar matau, kad čia dirbamas rimtas darbas.

Vadinasi, buvote lyg ir skeptikas. Kas Jums šiemet įteigė mintį, kad verta vykti į Salas?

Natūrali tradicijos šalininkų ir novatorių priešara. Kaip ją įveikti, ar bent sumažinti tarpusavio nepasitikėjimą? Kaip pasiekti tarpusavio supratimą?

Pirmiausia reikia, kad abi pusės viena kitą toleruotų. Naujosios krypties atstovai turi gerai žinoti ir įvertinti tai, kas tradiciškai pasiekta. O „tradicininkai“ turi suprasti, kad negalima užsisklęsti ir šalintis naujų teorijų. Visiems reikia domėtis vieniems kitų darbais. Matau Lietuvoje besiformuojančią A. Holvoeto gramatikų mokyklą, o jos atstovai bent kol kas, tegul ir paraštėse, nuolat pamini ir pagrindinius tradicinės gramatikos mokyklos atstovų darbus. O kai kurie tradicinės gramatikos atstovai ir naujas teorijas žvelgia kažkodėl su nemažu nepasitikėjimu, kaip į labai nepalankias lituanistikai.

Vis dėlto pažymėsiu, kad naujų krypties atstovai, jeigu nori pasiekti reikšmingo indėlio į lituanistiką, turi gerai išmanyti lietuvių kalbą. Kai kurie lietuvių kalbos savitumai naujos krypties atstovams nėra lengvai suvokiami. Esu ir kalbos kultūros specialistas, ir man rūpi, kad kalboje išliktų visi jos spalviai, niuansai, o ne vien tik kalbiniai modeliai.

Suprantu, kad A. Holvoeto besiformuojančios gramatikos mokyklos negalėtume vadinti funkcinės gramatikos mokyklos tėsa?

Ji labiau yra referencinė-reliacinė gramatika ir vaidmenų gramatika. Pastaroji siejasi su Č. Filmoro (Ch. Fillmore) darbais ir jo linksnių mokslu. Taigi čia vyrauja kita kryptis – ne funkcinė gramatika.

Gal paaiškintumėte tą vaidmenų gramatiką?

Sakinyje įžvelgiami tam tikri semantinio predikato lemiami vaidmenys: veikėjas, veikiamasis daiktas, veikėją ir veikiamąjį daiktą supanti aplinka. Beje, pats A. Holvoetas šios krypties savo mokykla nevadina.

„Darbinis“ pavadinimas?

Galima sakyti. Bet iš tikrųjų formuojasi tokia lituanistikai nauja kryptis ir mokykla.

Jums, kaip tradicinės kalbotyros atstovui ir vyresniosios kartos kalbininkui, ar nebuvo sunku priimti visas šias inovacijas?

Tam tikrų sunkumų būta, nes tradicinė samprata labai giliai įsišaknijusi, tik ir ji nėra sustingusi. Kiekvienas mokslininkas po tam tikro laiko privalo atsinaujinti ir imtis naujų idėjų. Kitaip imama kartotis ir išsisepti.

Niekas iš mokslininkų tikriausiai neneigia atsinaujinimo būtinybės, tai lyg ir savaime suprantamas dalykas. Tačiau kodėl net ir mokslininkai kartais, atleiskite už tokį pasakymą „stagnuoja“, kerpėja?

Tokių atvejų esama. Matyt, lengviau eiti pramintu taku, atsiliepia ir amžius, ir kitos priežastys. Ne visada tai vadinčiau „kerpėjimu“ – svarbiausia dirbti ten, kur sugebi mokslui daugiausia nuveikti.

Ko galėtumėte palinkėti Salų vasaros mokyklos organizatoriams ir dalyviams? Ko Salų mokykloms reikėtų siekti ateityje?

Pirmiausia norėčiau palinkėti, kad Salų mokyklos būtų ir toliau tęsiamos. Kad kuo daugiau gerų mokslininkų pavyktų pasikviesti iš kitų šalių ir kad būtų į diskusijas kviečiama ir vadinamųjų „tradicininkų“, nes tarp jų yra ir labai skirtingų žmonių: yra ir nemokančių diskutuoti, jei kalbama ne apie tradicinius dalykus. Tačiau yra ir labai plataus akiračio mokslininkų, galinčių bendrauti su kitų krypties mokslininkais. A. Holvoetas jau leidžia savo ir kolegų gramatikos tyrinėjimo darbus; išleista keletas knygų: *Gramatinių kategorijų tyrimai*, *Gramatinių funkcijų tyrimai*, *Sintaksinių ryšių tyrimai*, jis redaguoja *Acta Linguistica Lituanica*. Moksliniame leidinyje reikėtų vengti netolerantiškų diskusijų. Šiaip jų, žinoma, privalo būti, bet tai turi būti vien moksliniais argumentais remiama, kitokias pažiūras gerbianti diskusija. Manau, esama ne vieno „tradicininko“, kuriems būtų labai naudinga dalyvauti Salų vasaros mokyklose ir padiskutuoti su novatoriais.

Jeigu ilgainiui kalbotyroje įsitvirtins naujos tyrinėjimų kryptys, ar tai reikš, kad sumenkės lietuvių bendrinės kalbos „tėvų“ – K. Būgos, J. Jablonskio ir kitų autoritetas?

Žinoma, esama tam tikro pavojaus, kad tradicinis mokslas gali būti pradėtas laikyti pasenusiu. Manau, kad kalbotyros mokslas taip ir turėtų rutuliotis, kad mūsų didžiųjų kalbininkų autoritetas nesumenkėtų, kad būtų pripažįstama: tradicinė kalbotyra taip pat nestovinti vietoje. Ji gali dar labiau turtėti, stiprėti, įtraukdama naujų teorijų. Be to, reikia pripažinti istorinę tradicinės kalbotyros svarbą. J. Jablonskio etapas buvo būtinas, neišvengiamas, jo negalima pamiršti ar ignoruoti. J. Jablonskis pirmasis klotas bendrinės kalbos aprašymo pamatus, o dabar tuo remiantis gali jau gramatikos atsišakoti į visas puses. To ir noriu palinkėti.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Skaudi netektis

Eidamas 46 metus mirė žymus lietuvių kultūros veikėjas, mokslininkas, pedagogas, rašytojas, žurnalistas Gintaras Beresnevičius (1961 07 08 – 2006 08 06). Pagrindinis jo mokslinio darbo baras buvo religijotyra. Ypač didelį dėmesį jis skyrė senovės baltų dvasinei kultūrai. G. Beresnevičius buvo vienas ryškiausių šios srities autoritetų. Jis pasižymėjo išskirtiniu darbštumu ir giliomis išvalgomis.

Savarankiškas mokslo kelias prasidėjo 1990 m., kai žymiam mitologui Norbertui Vėliui vadovaujant, parašęs humanitarinių mokslų daktaro disertaciją apie lietuvių pomirtinio gyvenimo suvokimą (ją apgynė 1993 m.), G. Beresnevičius buvo priimtas dirbti į Kultūros ir meno institutą (nuo 2002 m. – Kultūros, filosofijos ir meno institutas) ir čia dirbo iki mirties; buvo šio instituto Baltų kultūros skyriaus vyriausiasis mokslo darbuotojas. Jo darbuose originaliai sprendžiamos dar netyrinėtos ar menkai tyrinėtoms baltų pasaulėžiūros problemoms. Dideli mokslininko nuopelnai atveriant kelią Lietuvoje iki šiol beveik ignoruotai religijotyros disciplinai, kuriant jos terminiją. Ypač daug dėmesio tyrėjas skyrė baltų dievams, jų panteonui, rašytiniams mitologijos šaltiniams nagrinėti.

G. Beresnevičius parašė ir išleido 11 mokslo knygų, žiny-

nų ir vadovėlių: *Dausos. Pomirtinio gyvenimo samprata senojoje lietuvių pasaulėžiūroje* (1990), *Baltų religijų reforma* (1995), *Religijotyros įvadas* (1997), *Religijų istorijos metmenys* (1997), „Eglė žalčių karalienė“ ir lietuvių teogoninis mitas (2003), *Palemono mazgas. Palemono legendos periferinis turinys* (2003), *Lietuvių religija ir mitologija. Sisteminė studija* (2004), *Trumpas lietuvių ir prūsų religijos žodynas* (2001), *Religijotyros žodynas. Pagrindinės sąvokos* (2003), *Religijotyra XI klasei* (2003), *Religijotyra XII klasei* (2003). Mokslininkas taip pat yra paskelbęs apie 60 mokslo straipsnių Lietuvoje ir užsienyje.

Velionis buvo geras organizatorius, kurį laiką vadovavo Kultūros ir meno instituto tyrimo kryptčiai, dirbo Vytauto Didžiojo universiteto Etnologijos katedros vedėju. Doc. G. Beresnevičius nuolat dirbo pedagoginį darbą, skaitė paskaitas religijotyros, religijų istorijos, baltų religijos ir mitologijos temomis įvairiose Lietuvos aukštosiose mokyklose: Vilniaus universitete, Vytauto Didžiojo universitete, Lietuvos dailės

akademijoje, Lietuvos muzikos akademijoje. Jis vadovavo studentų kursiniams ir diplominiams darbams, doktorantų disertacijoms.

G. Beresnevičius buvo aktyvus Lietuvos visuomeninio, kultūrinio, politinio gyvenimo dalyvis, periodinių kultūros laidinių (*Šiaurės Atėnų*, *Literatūros ir meno*, *Naujojo židinio*, *Metų*, *Kultūros barų*, *Ekstros*) bendradarbis, mokslinių žurnalų ir tęstinių leidinių („Darbai ir dienos“, „Senovės baltų kultūra“) redkolegijų narys. Jo plunksnai priklauso kelios eseistikos bei publicistikos knygos – *Ant laiko asmenų* (2002), *Vilkų saulutė* (2003), *Imperijos darymas: Lietuvių ideologijos matmenys* (2003), *Naujojo atgimimo išvairakarsė* (2005) – daugiau kaip 500 šmaikščių eseistinių straipsnių, išvalgių recenzijų, keliolika novelių literatūrinėje spaudoje. Didelio atgarsio susilaukė jo romanai *Pabėgęs dvaras* (2005), *Paruzija* (2005).

G. Beresnevičius apdovanotas ne viena premija: 1997 m. – literatūrinio žurnalo *Nemunas* novelistikos premija, 1997 m. – *Literatūros ir meno* publicistikos premija, 2000 m. – Druskinių poetinio rudens premija už poetinį debiutą (už poeziją eseistikoje), 2000 m. – Kultūros ministerijos premija už eseistiką, 2001 m. – Lietuvos Prezidentūros premija už esė Lietuvos istorijos temomis.

Ankstyva G. Beresnevičiaus mirtis yra didelė netektis Lietuvos mokslui ir kultūrai.

Kultūros, filosofijos ir meno institutas

Gedimino Žemicko nuotrauka

„Intelligentų karta“ apie iškiluosius Lietuvos mokslininkus

Lietuvos žurnalistų sąjungoje buvo pristatyta žurnalistės Elenos Sliesoriūnienės nauja knyga *Intelligentų karta*. Joje – žinomos žurnalistės publicistika ir interviu. Autorė rašo apie savo susitikimus su įžymiais Lietuvos mokslininkais, šviešiais to laiko žmonėmis.

E. Sliesoriūnienė 1959 m. baigusi Vilniaus universitetą pradėjo dirbti *Jaunimo gretų* žurnalo redakcijoje. Jau čia pasirodė jos pirmieji interviu su mokslininkais. Tačiau ryškiausi autorės darbo metai buvo žurnale *Mokslas ir gyvenimas*, kuriam ji triūsė daugiau kaip du dešimtmečius.

Žurnalas tada tikrai buvo labai populiarus, buvo didelis jo tiražas. Jame paskelbti mokslininkų rašiniai turėjo nemažą įtaką šviečiant visuomenę, brandinant joje rimtus pokyčius. Ne visiems patiko žurnale skleidžiamos mintys. Neretai autoriai sulaukdavo kritikos iš įvairių ortodoksų.

Perskaičius šią knygą norėtusi pabrėžti kelis momentus – autorės profesionalumą, mokslininkų temos aktualumą ir knygos išliekamąją vertę. Knygos autorė puikiai ir nuoširdžiai naudojosi interviu kaip vienu iš pagrindinių informacijos rinkimo būdų. Kiekvienoje knygos publikacijoje sukuriama ryškus mokslininko portretas, pateikiama aplinka, žmogaus kalbėjimo maniera, inteligentiškumas. Kalbinami mokslininkai autoritetingai pateikia svarbią ir įdomią informaciją. Ši knyga gali būti gera mokykla studentams, būsimiesiems žurnalistams. Ypač plėtojant interviu žanrą, nes dabar jis yra gerokai nuvertintas.

Knygos autorė įrodė, kad patyrusio žurnalistu kalbinamas mokslininkas gali labai suprantamai paaiškinti net ypač sudėtingą, sunkiai suvokiamą mokslo problemą.

Matyti, kad autorė visada rimtai pasirėngdavo pokalbį, ji nesijautė visąžinanti ir nemėgino statyti kalbinamą žmogų į nemalonią padėtį, kai domimasi jo asmenybe ar gyvenimo būdu.

Autorė knygą padalino į septynis skyrius. Pirmąjį, po pratarmės, pavadino su tam tikra nuostata – *Senoji profesūra arba intelektualinis padarumas*. Pirmasis straipsnis skirtas profesorui Tadu Ivanaukui. Šis vienas žymiausių Lietuvos gamtininkų au-

Knygos autorė Elena Sliesoriūnienė

torei paliko neišdildomą išpūdį. Ją viskas domino – bendravimo maniera, mąstymo tėkmė, net kalbos intonacijos.

Po to sekė rašiniai apie profesorius Viktorą Ruokį, Zigimą Žemaitį, Vladą Lašą, Janiną Lašienę, Kauno universiteto rektorių profesorių Juozą Kupčinską, dirbusius sunkiais pirmaisiais pokario metais, kitus garsius mokslininkus. Autorė imponavo ne vien moksliniai laimėjimai, bet ir pašnekovų moralinės savybės, kurios atsiskleisdavo iš profesinio bendravimo, darbo su studentais metu. Autorė pavykdamo išvelgti tauresnį idealų skleidimą, pilietinę sąžinę ir drąsą. Tai ypač išryškėja skaitant apie susitikimus su senąja profesūra. Dauguma jų – valstiečių vaikai. Patys sunkiai prasiveržę į mokslą, puikiai suprato, kaip svarbu skleisti mokslo šviesą, kad Lietuvoje būtų kuo daugiau išsimokslinusių žmonių.

Visų knygoje aprašytų mokslininkų trumpoje recenzijoje nepristatys. Tačiau norėdamas, kad *Mokslo Lietuvos* skaitytojai pajustų Elenos Sliesoriūnienės stilių, atpasakosiu jos mintis apie profesorių Paulių Slavėną.

Profesorius Paulius Slavėnas jos atmintyje iškyla tarsi inteligentiškumo idealas. Pasiekęs moksle akademinį aukštumą, liko paprastas, prieinamas, mokąs išklausti ir suprasti kitą žmogų. Be pozos ir pui-kavimosi moksliniais terminais. Aišku, imponuodavo jo erudicija, tvirtos žinios iš daugelio mokslo sri-

Palydint fiziką Joną Algirdą Martišių

Liepos pradžioje netekome iškilaus fizikų bendrijos žmogaus, – eidamas 79-uosius mirė Jonas Algirdas Martišius. Netekome labai ištikimo mokslui, savajam pedagogo pašaukimui ir Lietuvos kultūrai žmogaus. Jautraus ir nuoširdaus kolegoms, visa kuo – geriausio pavyzdžio jaunimui. Tai skaudi netektis ir negausiam mokslo istorikų būreliui...

Jonas Algirdas Martišius gimė 1927 m. liepos 10 d. Bajoruose, netoli Kauno. Giminėje mokytojo profesija laikyta kilnia siekiamybe. Senelis – buvęs daraktorius, mokęs ir karo pabėgėlių vaikus Rusijoje. Tėvo brolis – pradinių klasių mokytojas (žuvo Komijos lageriuose 1941 m.). Iš septynių vaikų šeimos trys tapo

tikslųjų mokslų daktarais. Mokykla buvo nearti, bet ten taip įdomu... 1947 m. pabaigus Aušros gimnaziją, dvejonių nebuvo, – tik fizikos mokytojo kelias. 1951 m. su pagyrimu užbaigtos studijos Vilniaus pedagoginiame universitete atvėrė kelią į mokslą, akad. A. Jucio vadovaujamą aspirantūrą. 1956 m. J. A. Martišius apgynė mokslų kandidato disertaciją tema *Dubletinio termų suskilimo teorinio nustatymo klausimu*. Grįžęs į savąją *Alma Mater*, tapo mokytoju mokytoju... Ištikimiausia tarnystė pedagogų kalvei: Teorinės fizikos katedros vedėjas (1957–1975 m.), fakulteto dekanas (1960–1961 m. ir 1977–1981 m.), nepamainomas jaunųjų fizikų olimpiadų vadovas, *Lietuvos fizikos rinkinio* redkolegijos narys (1961–1969 m.). Docentas parengė metodologijos, fizikos didaktikos, fizikos istorijos Lietuvoje darbų, mokymo priemonių, olimpiadi-

nų fizikos uždavinyną. Ir visada spėdavo operatyviai informuoti visuomenę apie įvykius fizikų ir mokslo istorikų padangėje kad ir kas tai būtų – suvažiavimas, konferencija ar suvak-tis... Stebindavo J. A. Martišiaus gilią išvalgą, mokėjimas matyti tai, kas esmingiausia. Ir dar – aistringas noras pažinti, visur dalyvauti... Pasitraukęs į pensiją docentas tik dar labiau praplėtė savo interesų ratą. Tarp jų atsidūrė ir lietuvių etninė kultūra, nes laisvalaikį Martišių šeima praleisdavo muzikuodama.

Laikas prabėga, o darbai lieka... Gražūs paliko kolegos Jono Algirdo Martišiaus pėdsakai šioje žemėje, šviesus jo atminimas...

Libertas Klimka

Knygos autorė Elena Sliesoriūnienė, kalbininkas Vytautas Vitkauskas, už publikacijas žurnale gavęs „Mokslo ir gyvenimo“ paskatinamąją premiją, skyriaus redaktorė S. Damijonaitienė, 1980 m.

Nuotrauka iš knygos „Intelligentų karta“

čių, kalbų mokėjimas. Be to, jam žavesio suteikdavo humoro jausmas. Pasijuokti galėdavo ir iš savęs, ir iš kolegų. Net ir aptariant rimtą mokslinę problemą, staiga papasakodavo tai progai tinkamą anekdotą iš garsių mokslininkų gyvenimo. Susirinkusių auditorija tarsi akimirksniu atsipalaiduoja: minutėlė nuoširdaus, sveiko juoko – ir vėl į darbą.

Profesorius rasdavo laiko važiuoti į susitikimus su *Mokslo ir gyvenimo* skaitytojais. Kartais ir dulkėtai rajonų keliais, nedideliu autobusu. Kur nors atokiame Lietuvos kampelyje. Oratorinis profesorius menas, jo bendravimo kultūra teikė atgaivos.

Jaukiuose profesoriaus namuose Vilniuje, Žvėryne, visus svetingai priimdavo jo dukterėčia Marija Slavėnaitė-Pečiukonienė. Čia bendraudavo mokslo istorikai, mokslo populiariautojai. Be kita ko, profesoriaus asmenybė visus traukė intelektualiniu padarumu.

Knygos autorė prisimena, kad šia tema kadaise rašiusi interviu su Pauliumi Slavėnu. Tas pokalbis buvo išspausdintas mūsų periodikoje. Manau, kad profesoriaus samprotavimai apie inteligentiškumą, kaip apie amžiną vertybę, neprarado savo vertės iki šiol.

Laiškai iš tremties. Taip pavadintas antrasis knygos skyrius. Jame – jaudinanti istorija, papasakota filosofo Vosylius Sezemano, remiantis šeimos laiškais.

V. Sezemanas gimė Suomijoje, Vyborgo mieste, Suomijos švedo ir Peterburgo vokiečių šeimoje. Po priverstinės emigracijos patenka į Kاونą, tampa Lietuvos universiteto filosofijos katedros profesoriumi. Lietuva tampa antrąją jo tėvyne. Jis greitai išmoksta lietuvių kalbos, dėsto lietuviškai. Vėliau tremtis, Irkutsko sritis, Taišetos.

Autorė pavyko gauti iš žmonos Vilmos Sezemaniienės laiškus rašytus į tremtį. Šie laišukai jaudina, jie ne tik apie didelę, tyrą meilę, bet ir didį mokslininko humanizmą.

Autorė atskirą knygos tarpsnį skyrė mūsų žymiesiems liuanistams. Ji teigia, kad dirbdama *Mokslo ir gyvenimo* redakcijoje nemažai rašė apie kalbininkus, pati dalyvavo baltistų konferencijose. Todėl buvo nemaža pastangų populiarinant lietuvių kalbą.

Tam knygoje skirtas skyrius *Lituanistai. Vilniaus baltistikos mokykla.* Čia randame autorės aprašytus susitikimus su profesoriais Aleksandru Vanagu, Zigmū Zinkevičiumi, Algirdu Sabaliausku, Jonu Palioniu, Vytautu Mažiuliu ir kitais.

Ją domina ir užsieniečiai, kurie tyrinėja lietuvių ir kitas baltų kalbas. Taip į knygą pakliuvo rašiniai, skirti vokiečių baltistui Reineriui Ekertui, italui Gvidui Micheliniui, ir islandui Jörundurui Hilmarssonui.

Šioje knygoje autorė sudėjo tik dalį to, kas buvo parašyta per tris žurnalistinio darbo dešimtmečius. Atrinkta tai, kas svarbiausia, reikšmingiausia bei aktualu ir šiandien. Knygoje nemažai rašoma apie intelektualinį padarumą. Autorė siekia, kad ir ateinančioms kartoms turėtų rūpėti jį išsaugoti. Tam, manau, padės ir ši E. Siesoriūnienės knyga *Inteligentų karta.*

Knyga *Inteligentų karta* šiemet išleido Vilniaus leidykla *Knygiai*. Spausdino *Standartų spaustuvė*. Knygą sėkmingai papildė asmenvardžių rodyklė. Yra pluoštas neskur neskelbtų nuotraukų.

Vytautas Žeimantas

Zoologijos patriarcho šimtmetis

Greta iškiliausių Vilniaus universiteto zoologų – S. B. Jundzilo, E. K. Eichvaldo, L. H. Bojanuso, T. Ivanausko, P. Šivickio ir daugelio kitų, užimdama garbingą vietą Gamtos mokslų fakulteto istorijoje, lygiuojasi Lietuvos nusipelnęs dėstytojas, valstybinės premijos laureatas docentas Augustinas Mačionis. Šiemet švenčiame šio išklaus mokslininko šimtmetį. Jubiliejus išvakarėse Vilniaus universiteto biblioteka kviečia į parodą *Lietuvos zoologijos patriarchui Augustinui Mačioniui – 100 metų*, kurioje lankytojai galės susipažinti ar prisiminti mylimą dėstytoją, kolegą, pamatyti plačią jo mokslinę veiklą liudijančius dokumentus, svarbesnias publikacijas, ikonografinę medžiagą.

A. Mačionis gimė 1906 m. rugpjūčio 28 d. Vilniuje Silvestro ir Juzefos Mačionių šeimoje, kurioje jau augo šešios dukros: Ona, Marija, Jadvyga, Janina, Barbora, Elena. Vaikystė ir jaunystė buvo užtemdytos dviejų pasaulinių karų siaubo, okupacijų žiaurumų. Šeimai ne kartą teko sunkiai kovoti už išlikimą – ne vieną vasarą vaikams teko praleisti pas gimines, artimuosius, prieglaudose.

1925 m. baigė Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnaziją. 1935 m. – Stepono Batoro universiteto Vilniuje Matematikos-gamtos fakultetą. Apgynęs diplomą apie Vilniaus krašto smulkiųjų žinduolių fauną įgijo biologo-zoologo specialybę, jam buvo suteiktas zoologijos ir lyginamosios anatomijos magistro laipsnis.

1930 m. pradėjo dirbti mokytoju Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijoje. 1936 m. suteikta vidurinių mokyklų mokytojo kvalifikacija. Tais pačiais metais buvo paskirtas vadovauti Švenčionių Lietuvių gimnazijai. Po jos uždarymo, 1937 m., pedagoginį darbą vėl tęsė Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijoje. Dėstė gamtos mokslo disciplinas: biologiją, fiziką, chemiją, kosmografiją ir matematiką.

Atkūrus Vilniuje Lietuvos valstybinį universitetą 1940 m., prof. T. Ivanausko pakviestas, pradėjo dirbti Zoologijos katedroje jaunesniu ju asistentu. 1942 m. buvo perkeltas į Geologijos katedrą. 1943 m. vokiečių okupantams uždarius universite-

to, perėjo į Lietuvos geologinę tarnybą. 1944 m. rudenį, Vilniaus universitetui vėl atvėrus duris, grįžo dirbti į Stuburinių zoologijos katedrą vyresniu ju dėstytoju. Dėstė bendrosios zoologijos, lyginamosios anatomijos ir darvinizmo kursus. Pastarąjį 1945–1948 m. dėstė ir tuometiniame Vilniaus valstybiniame pedagoginiame institute. Vėlesniais metais dėstomų dalykų sąrašą dar papildė zoogeografija, ichtiologija ir stuburinių zoologija. 1977–1979 m. vadovavo Gamtos fakulteto Zoologijos katedrai, nuo 1980 m. buvo šios katedros docentas.

1979 m. A. Mačioniui suteiktas Lietuvos nusipelnusio dėstytojo vardas.

Vykėdė Kuršių marių ichtiologinius-hidrobiologinius, vėliau – Daugų, Trakų, Vievio, Žeimenos baseino ir kitų ežerų ichtiologinius tyrimus. Paskelbė straipsnių apie ungurių amžių, augimą, lytinį brendimą, migraciją. Jo dėka buvo atkurta ungurių introdukcijos Lietuvoje istorija. Buvo stumbrų populiacijos atkūrimo Lietuvoje iniciatorius, ty-

Zoologas, Lietuvos nusipelnęs dėstytojas, valstybinės premijos laureatas docentas Augustinas Mačionis (1906–2002 m.)

re jų kilmę, ekologiją, veisimo Lietuvoje perspektyvas. Tyrė varliagyvių, roplių, ypač balinio vėžlio ir lygiojo žalčio, paplitimą.

Vienas ir su kitais paskelbė darbų: *Lietuvos gėlujų vandenų žuvis* (1956 m.); *Lietuvos TSR ekonominė geografija* (1957 m.); *Lietuvos TSR fizinė geografija* (1958 m.); *Lietuvos raudonoji knyga* (1981 ir 1984 m., vienas sudarytojų); *Lietuvos fauna. Žinduoliai* (1988).

Parašė vadovėlių: *Žuvininkystė* (1967 m., su kitais); *Stuburiniai gyvūnai* (1981 m.); *Stuburinių zoologija* (1989 m.), knygutes *Ko skrendi, pilkas paukšteli* (1936 m.); *Meškeriojimas* (1957 m., su kitais) ir kt. Į lietuvių kalbą išvertė vokiečių zoologo dr. R. Hesses veikala *Evoliucijos mokslas ir darvinizmas* (1945 m.), kuris liko nepaskelbtas. Kartu su kitais išvertė A. Banikovo, N. Bobrinskio, B. Matvejevo vadovėlių *Zoologijos kursas* (1958 m.).

Paskelbė apie 80 mokslinių ir mokslo populiarinimo straipsnių.

1959 m. už knygą *Lietuvos TSR fizinė geografija* (parengė skyrių *Lietuvos gyvūnija*) paskirta (kartu su kitais) Lie-

tuvos valstybinė premija.

Buvo *Mažosios lietuviškosios tarybės enciklopedijos* Geografijos skyriaus, *Tarybų Lietuvos enciklopedijos*, *Lietuviškosios tarybinės enciklopedijos* mokslinis konsultantas. Yra parengęs šioms leidiniams apie 160 straipsnelių zoologijos, paleontologijos, zoogeografijos temomis.

Buvo Lietuvos gamtos apsaugos draugijos Respublikinės tarybos narys, Lietuvos teriologų draugijos narys.

Amžininkai vertino A. Mačionio aštrų analitinį loginį mąstymą, erudiciją. Neretai savo žiniomis jis nustebindavo profesūrą iš garsiųjų pasaulyje mokslinių centrų. Visiems buvo žinomas ir begalinis jo kuklumas, reiklumas sau. Prof. J. Virbickas teigė: „Neskelbdavo mokslinių darbų, iki pat galo neįsitikinęs savo tyrimo išvadų teisingumu. Antai Jis pirmasis pasaulyje surado metodus ir apibūdino ungurių gyvenimo gėluosiuose vandenyse trukmę pagal rudimentinius žvynus. Apie tai kukliai paskelbė tik tezėse, o šias Jo mintis, deja, greitai išrutuliojo svetimieji. Analogiškai vėliau Jis tyrinėjo žuvų gametogenezės procesų ypatumus, bet dėl Jo kuklumo ir delsimo mokslo laipsniais iš šios srities buvo pažymėti jo kolegos. Dėl to Jis ženkliai mokslinių laipsnių neturėjo. Turėjo tik jaunesniųjų ir senesniųjų kolegų pagarbą. Pagarba jam buvo pareikšta valstybine mokslo premija“.

Buvo nepakantus jokiai žmogaus dvilypumui, veidmainystei, kvailybei, tingumui. Nepaprastą darbštumą, kruopštumą, atsakomybę ateities kartoms liudija ir jo archyvinis palikimas, kurį po A. Mačionio mirties (2002 m. kovo 13 d.) Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriui perdavė dukrė Ona Mačionytė-Smilgevičienė. Įamžinant žymaus pedagogo ir mokslininko atminimą įsteigtas Augustino Mačionio fondas (F282). Fondo medžiaga yra prieinama moksliniams tyrinėjimams. Jos fragmentai pirmą kartą publikuojami šioje parodoje.

Aliucija Orentaitė, Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriaus vyr. bibliotekininkė

BOS – ORGANINĖS SINTEZĖS KONFERENCIJŲ TRADICIJA

Atkelta iš 2 p.

veidrodiniai atspindžiai. Tokios molekulės vadinamos chiralinėmis. Paprastai reakcijos metu susidaro abiejų formų mišinys. Tyrinėjant vaistines medžiagas, organinių junginių atveju asimetrija yra ypač svarbi, nes organizme biomolekulės (fermentai, DNR, lipidai ir kt.) yra chiralinės, taigi kiekvieno enantiomero sąveika su jomis skirtinga. Paprastas pavyzdys yra mūsų jutimai, – jie skirtingai reaguoja į enantiomeras, pavyzdžiui, citrinų ir apelsinų skirtingą kvapą nulemia du junginiai, vadinami limonais. Jie yra visiškai vienodi, ir skiriasi tik kaip vienas kito veidrodiniai atspindžiai. Taigi, nors visos tokių molekulių savybės yra vienodos, jos tampa skirtingos, jei patenka į ląstelę. Tai ypač svarbu vaistams, pavyzdžiui, iš 100 labiausiai dabar vartojamų vaistų pasaulyje daugiau kaip pusė yra

enantiomerai. Yra daug vaistų, kurių viena forma pasižymi reikiamu farmakologiniu veikimu, o kita – nepageidautinu poveikiu, todėl būtina naudoti tik vieną vaisto formą. Todėl selektyvi arba asimetrinė sintezė, t. y. kai gaunamas tik vienas junginys, yra aktualiausia šiuolaikinės organinės chemijos sritis. Ieškoma naujų katalizatorių ir metodų, galinčių padėti susintetinti tik vieną junginio formą. Šiai temai buvo skirta daugiausia pranešimų G. Fu (Masačusetso technologijos institutas), B. Listas (Makso Planko institutas), E. Sorensenas (Prinstono universitetas), A. Aleksakis (Ženevos universitetas), D. Sames (Kolumbijos universitetas), T. Frejdas (Lundo universitetas) ir H. Yamamoto (Čikagos universitetas) savo pranešimuose kalbėjo apie naujausius katalizės metodus, funkcinių grupių selektyvų įvedimą į reikiamas molekulės vietas. Neabejotina, kad

šioje srityje dar laukia daug atradimų, nes chemikai siekia atlikti reakcijas taip pat veiksmingai ir selektyviai, kaip kad vyksta biocheminės reakcijos. Beje, fermentai vis plačiau naudojami organinėje sintezėje, nemažai vienos formos junginių jau gaunama ir pramoniniu būdu.

Nepaisant visų organinės sintezės laimėjimų, vyksta diskusijos (žr. *New Journal of Chemistry*, 2006, t. 30, 823–831, *Looking forward: a glance into the future of organic chemistry*), ar organinė sintezė yra mokslo šaka, turinti savo raidos logiką, koks jos ryšys su biologija, biochemija, medicina ir medžiagų mokslu. Nors vienareikšmiškai atsakyti į šį klausimą nėra paprasta, galima teigti, kad organinės sintezės laukia didelės perspektyvos. Nors praktiškai šiuo metu jau galima susintetinti bet kurią molekulę, dar lieka neišspręsti reakcijų selektyvumo, panašaus į gamtinius procesus,

molekulių savybių prognozavimo klausimai, dar reikia sukurti sintezės metodus, kurie leistų išvengti atliekų ir teršalų. Visai neseniai žurnale *Nature* (2006, t. 442, 500–503) buvo diskutuojama apie chemijos svarbą. Kai kurios šios diskusijos mintys gali atrodyti gana kategoriškos. Pavyzdžiui, Harvardo universiteto profesorius J. Whiteside'as teigia, kad ląstelėje vyksta vien molekuliniai procesai ir daugumą biologinių procesų galima paaikškinti tik organinės chemijos metodais.

Konferencijos nėra vien proga mokslininkams susitikti ir pabendrauti. Kai pranešimus skaito žymiausi savo srities specialistai, dažnai konkuruojantys tarpusavyje, ir pristato mokslinėje spaudoje neskelbtus rezultatus, vyksta rimta diskusija. Tai turi daug įtakos mokslo raidai. Penktoji BOS konferencija vėl grįš į Vilnių.

Iki rugsėjo 10-osios Kėdainiuose, Daugiakultūriame centre, kuris įsikūręs buvusioje Mažojoje sinagoje, veikia vilniečio skulptoriaus Antano Žukausko personalinė koliažų-skulptūrų paroda. Ji buvo atidaryta šio miesto šventės išvakarėse, tad raginti kėdainiečius aplankyti parodą gal ir vėloka: kas norėjo – pamatė. Apie ją svarbu žinoti Lietuvos žmonėms, nes tai – dalis parodų ciklo *Lietuvos kultūra Europoje per formą*. Iš Kėdainių šie A. Žukausko darbai keliaus į Klaipėdą, nors ir tai bus ne paskutinis maršruto taškas: 2007 m. balandį ši ekspozicija, papildyta ir kitais menininko kūriniais, pasieks Briuselį ir bus eksponuojama Europos Parlamento rūmuose. Šią parodą remia Europos Parlamento narys Šarūnas Birutis, inicijavęs projektą *Lietuvos ekonominės politikos ir kultūros aspektai*. Taip bus pažymėta Lietuvos narystės Europos Sąjungoje trejų metų sukaktis.

Simboliška, kad ši ilga kelionė pradėta nuo Kėdainių, Lietuvos geografinio centro. Bent kiek ilgesnį laiką nebuvo šiame Vidurio Lietuvos mieste galėtų maloniai nustepti: Kėdainiai palieka tvarkingo, darbštaus ir savo vertę suvokiančio miesto įspūdį. Kasmet jaunėjantis senamiestis spalvų žaisme gali lenkyniauti ir su kai kuriais kitais senamiestis turinčiais šalies miestais – tokių iš viso yra septyni. Bendraudamas su Kėdainių inteligentais, netrunki įsitikinti, kaip supratingai ir atsakingai kėdainiečiai ieško atspirties taškų istorijoje, ir atranda, nes tai ne vienas iš daugelio, bet tam tikra prasme vienintelis toks Lietuvos miestas – buvusi kunigaikščių Radvilų sostinė, daugiatautis ir daugiakultūris miestas. Turėdamas tvirtas istorines šaknis, jas gaivindamas ir puoselėdamas, šis miestas puikiai jaučia ir šiandienos gyvenimo ritmą. Štai kodėl Kėdainių neaplenkia svarbūs kultūriniai renginiai, parodos. Nieko stebėtino, kad meno naujovėms neabejingame mieste surengta ir labai įdomi Antano Žukausko paroda.

Monumentaliosios dailės žinovams šio menininko vardas pirmiausia siejasi su įspūdingu daktaro Jono Basanavičiaus paminklu Vilkaiviškyje. Išties tai tikras tautos patriarchas, Lietuvių mokslo draugijos steigėjas, tautos dvasios gaivintojas ir puoselėtojas. Žvelgdamas į šį paminklą nejučia pagalvoji, kad tauta savo jauseną koncentruotomis meninėmis formomis išreiškia ne kitaip, kaip per talentingus menininkus, šiuo atveju per skulptorių A. Žukauską ir architektą V. Balčiūną.

A. Žukausko kūryboje labai ryškus Lietuvos istorinių pokyčių dvelksmas. Jį gali pajusti tame pačiame Vilkaiviškyje – prie savivaldybės pastato yra to paties skulptoriaus sukurtas paminklas Lietuvos himno autoriui Vincui Kudirkai. Taip pat jo sukurtą skulptūrą Vydūniui galima išvysti Detmoldo muziejuje. Vydūnas šiame Vokietijos mieste gyveno

Per formą – į Europą

1946–1953 metais. Memorialinę lentą su Vydūno skulptūriniu atvaizdu galima išvysti Tilžėje ant namo, kuriame Vilhelmas Storasta gyveno 1933–1944 metais. Kitokio pobūdžio skulptūriniai darbai – operų personažų skulptūros – puošia Vilniaus operos ir baletų teatro fasadą. Galime paminėti tokias dekoratyvines skulptūras kaip *Pumpuras* (Vilniuje), *Motinystė* (Plungėje), *Juodojo paukščio giedojimas* (Varšuvoje), *Džiugesys* (Las Vegase, JAV). Apskritai Lietuvos ir užsienio šalių viešosioms erdvėms A. Žukauskas yra sukūręs daugiau kaip pusę šimto monumentų, paminklų, dekoratyvinių skulptūrų ir kitokio pobūdžio meninių darbų. Skulptorius nesibodi ir „mažomis formomis“, kaip tik tarp jų jis jaučiasi itin jaukiai, o kai jauku kūrėjui, tai tais pačiais jausmais apdovanojamas ir žiūrovas, vertintojas. A. Žukauskas gerai žinomas ir vertinamas faleristikos ir numizmatikos pasaulyje. Priminsime, kad Sidnėjaus olimpinėms žaidynėms jis sukūrė 50 litų sidabrinę monetą, vaizduojančią disko metiką. JAV ši proginė moneta pripažinta kaip meniškiausia pasaulyje. A. Žukauskas yra lietuviškų apyvartinių monetų – centų ir litų autorius, tad net ir nieko bendro su menais neturintis žmogus kasdien savo rankose laiko šio menininko kūrinius – tai mūsų gyvenimo neatsiejama dalis.

Taip bus ne visada, nes perėję prie euro, savųjų lietuviškų pinigų neteksime. Vis dėlto ryšys su A. Žukausko kūryba nenutrūks ir tada, nes

Ritmo dermė

menininkas laimėjo Lietuvos banko skelbtą konkursą lietuviškiems euro centams ir eurų monetoms sukurti. Lietuvos Vytis ir toliau šuoliuos, tik jau tarp Europos Sąjungos žvaigždžių: euro centų ir eurų monetų nacionalinėje pusėje – averse – išliks Lietuvos herbas.

Reikšminga vieta tenka skulptoriaus sukurtiems medaliams, kurie skirti mūsų mokslo žmonėms, krašto šviesuoliams. Štai kad ir mūsų matematikų patriarcho prof. Zigmo Žemaičio atminimo medalis. Juo Lietuvos matematikų draugija pagerbia žymiausius mokslo ir kultūros asmenybes. Medalį galima išvysti Lietuvos matematikos muziejuje, veikiančia-

Parodos ekspozicijos fragmentas Kėdainių Daugiakultūriame centre

Skulptorius Antanas Žukauskas ir dailininkas vitražistas, monumentalistas, dailėtyrininkas Liudas Pocius

me Vilniaus universiteto Matematikos ir informatikos fakultete. Fiziko akad. Adolfo Jucio šimtmečiui A. Žukauskas sukūrė sidabrinį medalį, yra sukūręs mokslininkui ir antkapinį paminklą Vilniaus Antakalnio kapinėse.

Vis dėlto Kėdainių Daugiakultūriame centre demonstruojami visai kitokio pobūdžio menininko darbai. Pastaruosius keletus metų A. Žukauskas ne juokais atsidėjęs koliažų kūrimui, nors, kaip teisingai pažymi dailininkas ir daugelio menotyrinių publikacijų autorius Liudas Pocius, šis pavadinimas gal ne visai tikslus, ne visiškai atspindi autoriaus

kūrybines paieškas. Mat prancūzų kalbos žodis „collage“ reiškia prilipdymą, moderniajai dalei būdingą atlikimo techniką, kai ant drobės ar kito pagrindo pritvirtinama skirtingų medžiagų – audinių, audeklo skiaučių, fotografijų, spalvoto popieriaus gabalų ir panašiai. Jų derinys, pritaikius tapybos ar grafikos techniką, gali sukurti savitus formų santykius, naujas erdvės suvokimo asociacijas.

Tai štai A. Žukausko koliažai – gal ne visiškai koliažai, nes tuose darbuose ne visada taikoma skirtinga medžiaga. Matyt, su tam tikromis abejonėmis susiduria ir pats autorius, taigi šiuos darbus vadina koliažais-skulptūromis. Kai kurie tų dar-

bų prieš keletą metų buvo eksponuojami Lietuvos nacionalinėje M. Mažvydo bibliotekoje, Vilniaus rotušėje, pagaliau Vilniaus dailės akademijos galerijoje, tačiau ten, regis, tiems darbams buvo taikomas kitas pavadinimas – asambliażai. Tačiau palikime darbo ir menotyrininkams – tai jų rūpestis sudėlioti į lentynėles. Gaila, kad pats A. Žukauskas, kaip ir daugelis meno atstovų, paprastai vengia komentuoti savo paties darbus. Tvirtina, kad kūrėjo rūpestis – kurti meną, o vertinti, interpretuoti – tai žiūrovo reikalas.

Tai ir savotiška menininko žaismė, kartais net kūrybinis išdykavimas, siekiant pabėgti nuo jam įprastų kūrybinių žanrų, mėginant „prisi-

jaukinti“ jam mažiau įprastas tapybos galimybes. Ir vis dėlto A. Žukauskas išlieka savimi, t. y. skulptoriumi, dirbančiu su trimate erdve. Drobėje ir tapybos priemonėmis mėginamas išgauti trimatiškumą, kelia sau labai įdomų uždavinį. Gal ateityje šioms pastangoms ir jų meniniams rezultatams prigys dar niekur neįteisintos „skulptūrinės tapybos“ pavadinimas. Palaukime ir pamatysime.

Daug didesnis menų vertinimo autoritetas Liudas Pocius taip pat tvirtina šiek sutrikęs, kai išvydo, kad per pusantro šimto įvairių meninių žanrų kūrinių sukūręs skulptorius staugo pasuko daugeliui visai netikėta linkme. Vis dėlto L. Pocius mato reikalą išpėti tuos, kurie linkę daryti greitas išvadas: tai toli gražu nėra lengvai padaromi dalykai. A. Žukausko koliažus-skulptūras įdėmiau panagrinėjus, matyti, kad tai tobulų proporcijų pasaulis, keliantis daug asociacijų, jausmų ir emocijų išgyvenimų. Turėdamas absoliučią formos „klausą“, A. Žukauskas pasiekia labai įdomių meninės kūrybos rezultatų. Su jais jau galėjo susipažinti Berlyno, Varšuvos, taip pat ir kai kurių Lietuvos miestų – Anykščių, Utenos, dabar – ir Kėdainių parodų lankytojai, meno vertintojai. Visas projektas *Lietuvos kultūra Europoje per formą* bus baigtas 2007 m. lapkritį Lietuvos dailės muziejaus Radvilų rūmų aštuoniose salėse.

Gediminas Zemlickas

Parodos atidarymo momentas: dailininkė Gražina Vitartaitė, parodos kuratorė Elena Žukauskienė, skulptorius Antanas Žukauskas ir tautodailininkas Julius Urbanavičius

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas

Kalbos redaktorė Rūta Krasnovaitė

Stilistė Vilma Balsytė

Dizainerė Jolanta Mitalauskaitė

Patarėjai: V. Būda, S. Goberis, J. Puodžius, A. Ramonas, J. Ulbikas, E. K. Zavadskas.

Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 2001 Vilnius
El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel/faks. (8 ~ 5) 212 12 35
Laikraštis internete: <http://ml.lms.lt>

Redakcija, pritardama ne visoms autorių mintims, jas toleruoja.
Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://ml.lms.lt> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“.

ISSN 1392-7191
Leidžia

UAB „Mokslininkų laikraštis“
SL Nr. 169
Spausdino
UAB „Sapnų sala“
S. Moniuškos g. 21, 2004 Vilnius